
TRANSILVANIA

Sibiu, Strada Șaguna 6.

Decalogul istoricului italian Ferrero.

Rândurile cari urmează sunt o dare de seamă al unui ultim capitol din cartea istoricului italian în viață Guillelmo Ferrero: „*Democrație sau teroare; dictatura în Italia*“.

G. Ferrero se bucură de o mare vază în lumea istoricilor. Încă înainte de războiu se citeau multele sale volume din Istoria romană, mai cu seamă acelea, cari tratau „strălucirea și decăderea Romei“ și „Căderea civilizației antice“ — cu mare interes, iar cursurile ținute în Italia, pe la universități și chiar și în celebra universitate din Paris Sorbona, erau ascultate de mulțimea admiratorilor cu o pasiune, am putea zice, religioasă.

Va înțelege oricine că un spirit superior ca al lui F., care a străbătut cu gândul epocile omenirii, dându-și seama despre cauzele decăderii popoarelor și a culturilor, nu se va putea da împăcat cu rolul pasiv, în zilele noastre de frământare generală, și că va încerca să-și spună părerea, respicat, în marele val-vârtej de care suntem apucați cu toții. Ca să vorbim cu F.: „un istoric și filozof, care n'are să spună nimic în zilele noastre, țării sale — este sau un măscăriciu sau un prostălan“, fiindcă „tăcerea ar fi o crimă, câtă vreme atâția politicieni improvizați și sentimentali, fără de fond, își aduc năzbătitele spre vânzare, în piața publică“.

Puține sunt personalitățile, cărora opinia publică europeană le mai dă atenție, comentându-le scrisese sau lozincile rostite — fiindcă s'a obicinuit europeanul să dea la mir, fără de cruțare, ca să rămână mai apoi aproape fără de altare. Glasul unui F. merită să fie ascultat, fiindcă este al unui om, care a *adâncit* problemele, al unui om cu simț de responsabilitate socială, al unui om, care nu-și închipuie că este „infallibil“, că nu poate greși, dar care caută, ea milioanele de oameni ai zilelor noastre, în mijlocul furtunii, colacul de salvare și îl arată cu mâna și semenilor săi, vorbind conștiințelor lor.

Va înțelege cetitorul seriozitatea discuției unui F. îndată. „Nu sunt om de partid“, declară el în fruntea capitolului ultim din cartea amintită, „nici n'am aspirat vreodată să ajung la putere“, ceea ce îl îndeamnă să-și ridice glasul de dojană este convingerea că „o revoluție ar fi în ziua de astăzi în Europa o pierdere de timp și că ar însemna o cădere în abis“. „E primejduită patria!“ dă alarma F., după cum strigă conștiinței omenești: „e primejduită și cultura europeană întreagă!“

La țipetele acestea de durere vor zimbi, firește, jucătorii la bursă, cei fără de inimă și demagogii, cei ce aruncă în popor lozincile cele mai descreierate, ca să pescuiască în tulbure, precum și șoviniștii, din toate taberele. Ce le pasă lor de „cultura europeană“! E ceva prea vag, prea spălăcit, prea îndepărtat de punga lor. Și se pornesc, cu o înviersunare și mai îndrăcită, urile, să joace în jurul utelului de aur — iar istoricul, care a analizat „înflorirea“, dar și „decadența culturii romane“, rostește respectat verdictul: așa nu este bine!

„In clipa, în care am ajuns în Italia la unitatea geografică“, suspină F., „e pângărită și zdrobită unitatea spirituală printr'o izbucnire de ură turbată între clasele sociale, între partidele politice, între grupările regionale și sociale“. Poate să ducă aceasta spre lumină, dacă ne urâm atât de sălbatic?, întrebă istoricul italian. Par'că ne-am afla în Evul Mediu, când dăinuiau invidiile și cercurile între orașe, când cutreierau bande înarmate ținuturile, când Papa dela Roma arunca anatema asupra locuitorilor, când curgea sângele concetățenilor pe străzile și piețele orașelor, când oscilau între stăpânirea tiranilor și între anarhie.

Numai în Italia sunt stările descrise de F.? „Lumea se micșorează“, constată F., „lumea sapă tranșee din toate părțile, cu sârma ghimpată a celui mai îndârjit egoism între singuraticele națiuni. Pentru ca să ajungă iarăși la bunăstare și la fericire ar avea Europa nevoie de libertate și de liniște: transport nestingherit, schimb (de mărfuri), de o reconciliare (impăcare) a popoarelor, de o dezarmare a statelor și a spiritelor. Cine nu recunoaște aceasta? — În schimb“ ...“

În schimb ține Italia două armate, pe cea regulată și pe cea fascistă, și e supusă unui sistem vamal imposibil.

Pentru toate durerile și primejdiile acestea nu are F. rețete sigure, încearcă însă, totuși, să arate cari sunt punctele sale de mănecare, judecățile de cari se lasă condus în frământările de acum, fiindcă este o „rușine“, câți s'au cocoșat în frunte, ca „reconstruitori“, cari strigă cât îi ține pieptul: „N'aveți teamă, suntem aici!“

Iată cele 10 puncte-reguli, de cari se ține F., după mărturisirea proprie, ca de nește fire, cari să-l scoată din labirint și pe cari le recomandă și altora, ca să le servească, dacă nu ureau să fie „în furtunile acestea, fără de compas (fără de busolă)“ :

1. Deși auzi, scrie F., debateri interminabile referitoare la *democrație*, la *votul universal*, la *parlamentarism*, la *puterea de stat*, la *libertate*, la ce se înțelege sub ele.

„Nu uitați niciodată... că, oricât de mari ar fi lipsurile *democrației* actuale și ale *parlamentarismului* din zilele noastre, voința poporului, a căror expresie sunt, este, totuși, *singurul principiu de autoritate, recunoscut în întreagă Europa*“. Trebuie să ne dăm împăcași cu ideea această! „*Votul universal și așezămintele parlamentare*, cu toate că sunt organizații cu mai multe sau mai puține lipsuri, sunt „izvoarele legitimității“ și nu se vor mai putea ocoli din viața publică.

Nici un guvern nu va putea să nesocotească de aici înainte libertatea, chiar și libertatea opoziției. *Opoziția are dreptul de existență* în viața parlamentară, ca o necesitate, ca ceva trebuincios, atât pentru stat, cât și pentru popoare. Opoziția trebuie să aibă libertatea acțiunii, fiind un organ vital al statului modern.

Așa e curentul astăzi: *opoziția are drept la existență*.

În 1815 domneau vreo 20 de dinastii în Europa, dinastii ce se aflau peste biserică, peste nobilime, peste administrație — iar popoarele erau nește „turme, mânate de bățul păstorului“. Talleyrand, unul din puținele spirite mai adânci, ieșite la suprafața politicei europene după revoluțiunea franceză, a sfătuit pe capetele încoronate dela congresul din Viena să dea popoarelor dreptul opoziției, adică sistemul parlamentar. Numai dacă se vor lăsa sprijiniți de popoare, spunea Talleyrand, numai atunci o să fie domnitorii capabili de responsabilitate în domnie. Durere, sfatul n'a fost urmat între 1815—1822, afară numai de Franța și unele mici stătuțe, în privința parlamentară. În toate statele au cerut însă popoarele libertatea voinții, libertatea presei, a întrunirilor și parlamentarismul. Revoluția din 1848 a fost o luptă pentru aceste cereri. Cu 1848 a căzut absolutismul în întreagă Europa și liberalismul, democrația și suveranitatea poporului au primit concesiuni tot mai mari.

„Credeți într'adevăr că popoarele se vor putea lăsa în ziua de astăzi, cu ochii închiși, în grija guvernelor și și că n'ar avea nevoie de drepturile opoziției? Astăzi, când toate se află pe baze atât de nesigure: legea, administrația, camerele, guvernul, averile naționale și private?“

Știi care este adevărul? Nu suferă țara fiindcă liberalismul și democrația s'au învechit sau sunt moarte, ci fiindcă „abea s'au născut și fiindcă este primejdie să piară de o boală de copii, tainică, încă în leagăn fiind“. „Un regim parlamentar adevărat încă n'am avut (în Italia) vreodată. Democrația, peste care urea să se treacă astăzi la ordinea zilei a fost o copie măiestrită...“ Țara suferă de „lipsa de personalități politice“, de aceea tânjește. Istoria va constata că primele două parlamente, în cari s'a simțit o voință a poporului, o voință, care luptă după claritate, au fost cele din 1919 și 1921. Amândouă au fost „parlamente-scandal“, toemai fiindcă s'a manifestat în ele o voință încălcită, în luptă chiar și cu sine însăși.

„Cine cunoaște evoluția sistemului parlamentar abea că se va mira de ședințele acelea furtunoase. Dacă am urea să tragem dungă, în supărarea noastră, peste întreg sistemul, la întâile desiluzii, am fi mereu în anarhie“.

Am ajuns la dilema, în corn de capră: „sau o dictatură militară brutală, ca aceea, bunăoară, dintr'un ținut pe jumătate barbar, ca Rusia, sau un guvern, o domnie, la care opoziția este un drept al poporului și o necesitate pentru stăpânire“.

2. Aveți să auziți ponegrindu-se, scrie F., de multe ori partidele, în Italia. Orice ați mărturisi, mai multe partide trebuie să se nască în constelația de acum. Nici o țară nu este astăzi în fericita stare de a avea numai două partide, cari să se schimbe la cârma țării. „Simplificarea aceasta fericită“ nu este cu puțință, fiindcă sunt prea mulți oameni pe lume, prea multe păreri și prea multe patimi, cu prea multe interese diametral opuse.

Drepturile istorice ale dinastiilor, drepturi folosite spre reconstruirea Europei la congresul din Viena, suveranitățile din Germania și Austria, păstrate până în 1918 (Noembrie) nu mai pot dăinui. A fost nevoie de o catastrofă mondială ca să se curățe vechile instituții. „Cine nu a priceput că Europa din 1815 până în 1914 a fost domnită de curțile ei și că în decursul acestor o sută de ani au fost dinastiile stâlpii, pe cari s'a răzimat ordinea socială în întreagă Europa (afară de Elveția și, după 1870, Franța), nu poate pricepe ceace se petrece în ziua de astăzi“.

Înainte de 1914 au fost „partidele și parlamentele mai mult organele, cari au dus în îndeplinire interesele deosebitelor grupuri, decât voința poporului“.

Sistemul acesta a căzut între Martie 1917 și Noembrie 1918. „Popoarele au ajuns majorene“. „Dorul universal a ajuns, așa-zicând, fără de voia sa... încoronat de stăpân și n'are să-și dea abdicarea, ca în 1848“.

E vorba ca să se stabilească unele *principii spirituale*, pe cari să se bazeze partidele și organizațiile lor. Partidele sunt trebuincioase, numai trebuiesc *clarificate dorințele lor*, pentru ca să poată sprijini votul universal și să-1 dea o directivă. De aici înainte trebuie să se conducă *popoarele singure*.

Lumea întreagă se primenește. În haosul ce domnește trebuie să se canalizeze idelle revoluționare, trebuie ca întreagă puterea națiunii să se închiege, ca să poată ținea piept cu greutatea vremii.

3. „Nu credeți în dictatură!” exclamă F. „S'a stins neamul dictatorilor, ca acela al ichtiosaurilor!” Dictatura este „un braț și nu un cap”, un organ, care duce ceva în îndeplinire, și nu un spirit sau o cugetare.

„Răul, de care bolesc toate statele europene, este că nici unul nu se știe ceeace vrea. În toate partidele, în toate clasele sociale, în toate instituțiile, stau să zic, aproape, în toate conștiințele, cu foarte puține excepțiuni, se lovesc deolaltă cele mai contrazicătoare păreri, tendințe, interese. Ce vrem? Un secret, despre care nici odată nu putem să ne lămurim, fiindcă dorim mereu și diametral-opusul. Vrem pacea și războiul, puterea și dreptatea, tirania și libertatea, cruțarea și risipa, aplanarea și deficitul, siguranța și aventurarea. Nici o epocă n'a mai fost atât de în contradicție cu sine însaș ca a noastră!”

Suntem nemulțumiți cu parlamentarismul și cu democrația. Dina greutatea zace în neclaritatea și în contradicțiile spiritului modern — nu în cutare sau cutare guvern!

„Câtă vreme nu vom ști încătrău ne vom îndrepta cărma, atâta vreme guvernele, ori cari ar fi și oricum le-ar chema, vor fi slabe și se vor clătina”.

Chemarea după o dictatură în zilele noastre este „mascarea romantică a lipsei de voință”. Ne închipuim că dictatorul visat va putea rezolvi problemele pe cari noi nu le putem rezolvi. Doftorul acesta minunat ar trebui însă să fie un uraci, un fermecător, iar de aceștia nu există în zilele noastre.

4. „Nu credeți în toporul călăului, nici în joarda de nuitele, nici într'alte instrumenta regni (instrumente de ale țării), cari sunt înrudite deaproape cu spânzurătoarea!” exclamă F. Statul modern are astfel de mijloace coercitive, din greu. Prea multe arme și prea multe parale. Deaceea e primejduit el și alte state. „Ceeace-i lipsește este înțelepciunea, mintea sănătoasă, dragostea de dreptate, de cinste, cumpătarea, modestia și dignitatea și deaceea și autoritatea. Dacă vă spun că vreau un stat tare, răspundeți-le că vreți unul cuminte, deștept, drept și cu vază”.

5. „Nu credeți în revoluție și nici în schimbările minunate ce vi le promite!” dă alarma F. Revoluția franceză din 1789, care a schimbat fața lumii în decurs de câteva decenii, nu mai poate să se repete astăzi. Din 1789 până în 1848 a avut Europa de lucru să nimicească o scoarță groasă de instituții și de tradițiuni, ca să elibereze puterile, cari se manifestau sub dânsa“. Parola de atunci era: să dărâmăm!

Astăzi? Astăzi, când am ajuns după războaiele acestea, „să nu mai avem stat, să nu mai avem familie, nu să mai avem morală, să nu mai avem lege, să nu mai avem estetică“ — adecă, astăzi, când toate acestea se elatină și când ar trebui să construim în loc de a dărâma?! Toate revoluțiile, din 1914 începând, cele din Rusia, Germania, Austria, etc., n'au fost și nu vor mai fi de importanța revoluției franceze din 1789. Revoluția fascistilor italieni a fost, spre norocul ei, o jumătate-revoluție.

Nu e vorba să sdrobim fără de milă ce a fost înainte vreme, ci să ne dăm seama ce se mai poate folosi!

„Generațiile nouă trebuie să învețe să selecționeze ce a mai rămas din lumea cea veche și ce mai este bun prețios și ar trebui să le păstreze cu deșteptăciune, fiindcă, eu toate că lumea nu se mai clădește după mustră cea veche, totuș, se poate folosi din materialul cel vechiu una-alta: doctrine, principii și teze de credință“.

6. Dați „tributul admirației binemeritate și al recunoștinței aceloră, cari au adus în decursul războiului jertfe peste jertfe, desinteresate.“ Nu disprețuiți pe eroii războiului! strigă F. conștiinței concetățenilor săi.

Într'acelaș timp să nu vă închipuiți că clădirea timpurilor celor nouă se va putea ridica pe amintirea războiului.

Pe un munte de ruine nu se poate clădi! „Europa și eu dânsa Italia va ajunge cu atât mai repede la viață nouă, cu cât își va așinti mai mult privirea în viitor și cu atât va lăsa în urmă-i patimile și iluziile războiului“.

7. Nu descurajați și nu vă lăsați cuprinși de lipsa aceea de voință, care se numește neliniște! avertizează F. Spuneți-vă „de șapte ori pe zi“ că relele de cari suferă lumea în zilele noastre nu se pot delătura de pe o zi pe alta, că se cicatrizează numai încetul pe încetul. „Toți doftorii, cari cred că vor delătura relele repede de tot, sunt sau ignoranți, oameni, cari nu pricep nimic, sau cârpați“. De sigur, să te înfrânezi în ziua de astăzi e greu de tot, fiindcă epoca este „grozavă“ — dar tot va trebui să ne știm înfrâna.

8. Gândiți-vă întotdeauna că Italia încă nu s'a stăpânit singură, că până acum a fost condusă mereu de oligarhii mici, nevăzute sau aproape nevăzute. Până acum n'a fost în stare să-și ridice instituțiile democratice și să și le pună în practică așa cum ar fi trebuit.

„Popoarele vor trebui să învețe să se ocupe singure cu domnia, cu guvernarea, dacă nu vreau să ajungă cu desăvârșire sub un regim al puterii brutale“. Guvernarea aceasta a poporului nu este o fericire, ci o datorie. Numai astfel poate fi salvată patria.

9. Gândiți-vă, atrage atenția F., gândiți-vă că democrațiile nasc cu mare ușurință ura între bogați și săraci, între mari și mici și că această ură subminează într-una națiunile și le sleiesc de puteri, ba câteodată le și aduc la faliment. Această primejdie a urii este în zilele noastre mai mare ca oricând, fiindcă „lumea trăiește numai din ură — din ura între clase sociale, ura între partide, ura între rase“.

10. Ori vrem ori nu vrem astăzi nu poate să iasă la cale un regim legitim sau unul bazat pe putere fără de principiul parlamentar. Un adevăr tot atât de mare este că un stat nu poate trăi dacă luptele interne degenerază în lupte fratricide între cetățenii statului. Legiunile, cari și-au deslănțuit puterile, au prăbușit și senatul roman, după cum a căzut în sine, ca o păpușe, senatul unui Scipio, Caius Grahus, Marius, Sulla, Cezar, Cicero, Augustus, Tiberius, Despasian, Traian.

De aceea: „Dacă vrea Italia să nu se sfășie pe sine însăși în lungi și crude războaie civile, trebuie să învețe să își înfrâneze întrucâtva gâlcevile politice. Păziți-vă de a răscula din nou certurile civile ale evului mediu și luptele religioase ale secolului al 17-lea! Și nu uitați că la mizeria de astăzi au contribuit cu partea lor nu numai nebunia revoluționară a socialiștilor, ci și motorul prim al vechei gelozii, a vechei discordii între Cezar și Petru. Să își amintească aceasta catolicii, liberalii, ateștii, fasciștii și socialiștii și să li se lămurească ce au de făcut, dacă nu vreau să arunce patria lor în tot mai mari (în tot mai nouă) primejdii!“

Nota. Despre ideile din vol. lui F. „Discursuri către surzi“ am scris în „Transilvania“ Nr. 11—12, 1925. Într'aceea a apărut volumul tradus, în edit. „Ramuri“, Craiova (50 Lei). E anunțată o traducere a vol. „Trecut și viitor“, în editura „Dimineața“. Recomandăm volumele cu toată căldura

Educația artistică în școală.

(Cum este la alții)

Vreau să referez în cele ce urmează despre o carte a unui pedagog de seamă: *Alfred Lichtwark*. Cartea este rodul experiențelor sale cu o clasă de fete din orașul Hamburg — și fiindcă conține multe amănunte și principii vrednice de cunoscut și de noi, excerptez ce cred de cuviință, rugând pe cititor să tragă paralele între ce constată specialistul pedagog și între ce este la noi.

* * *

Cartea se cheamă „*Exerciții în analiza (aprecierea) operelor de artă*”. După încercări cu o clasă școlară: editată de societatea învățătoarească pentru cultivarea culturii artistice“. („*Übungen in der Betrachtung von Kunstwerken*“, nach Versuchen mit einer Schulklasse, herausgegeben von der Lehrervereinigung zur Pflege der künstlerischen Bildung“. Ediția a 2-a cu 16 il., Dresda, edit. Gerhard Kühnmann, 1898 (144 pag).*)

Alfred Lichtwark s'a bucurat în viața sa — a murit în anul 1914 — de o foarte mare trecere în lumea artiștilor și pedagogilor germani. A scris lucrări de valoare din istoria artelor, a întreprins o propagandă încununată de succese vădite, pentru răspândirea bunului simț estetic în masele poporului — și mai cu seamă și-a câștigat mari merite cu organizarea muzeelor din Hamburg, unde a fost ani îndelungați conducătorul artistic, dând probe de un deosebit spirit organizatoric.

Spiritul acesta de organizator îl adeverește și în volumul de față. „*Exercițiile*“ le-a scris la început numai pentru cercul mic al galeriei de tablouri „*Kunsthalle*“ (Hala artei) din Hamburg — tipăridu-le ca manuscris, dar văzând succesul lor, s'a hotărât să le tipărească și pentru publicul mare; astfel au apărut în volum.

În prefața ediției I. ne spune L. care a fost scopul lucrării sale: să servească drept directivă pentru analiza pânzelor expuse în galeria de tablouri din Hamburg. Din jumătatea a 2-a a anilor 80 ai secolului trecut au început în „*Kunsthalle*“ din Hamburg să se țină în fiecare iarnă „*exerciții*“ de acestea. Cercul participanților a crescut din ce în ce. Din mijlocul lui s'a înjghebat, în 1896: „*Uniunea (societatea) învățătoarească pentru cultivarea culturii artistice în școală*“. Societatea aceasta a rugat pe L. să-i pună la îndemână un itinerar. În urma rugării acesteia au hotărât ca o iarnă întreagă să ducă L. în galeria de tablouri numită mai sus o clasă de eleve și conversațiile avute le-a

*) În 1922 a apărut ed. a 18-a, Berlin, Edit. Bruno Cassirer.

notat L. Au ales o clasă a unei școale de fete — *fetele* aveau vârsta medie de 14 ani. Rezultatul obținut se poate vedea în volumul de față.

Autorul nu vrea să impună felul său de a propune și de a vedea problemele artistice, ci vrea numai să dea îndemnuri ca și alți învățători să urmeze cărarea apucată, de dânsul, individual. Declară dela început că n'a voit să ofere modele de imitat, ci numai exemple *cum* a întreprins unul exerciții cu o clasă de eleve. Declară că sunt cu puțință și alte metode de predare — numai crede că este îndreptățit să atragă atenția pedagogilor, să nu țină prelegeri neîntrerupte în fața tablourilor, căci astfel, în lipsa întrebărilor și răspunsurilor, s'ar pierde independența aprecierii unei opere de artă din partea elevului.

Lucrarea de față, declară L., este totodată o contribuție la creșterea generațiilor viitoare în direcția sănătoasă a gustului estetic și în vădită opoziție cu sistemul profesat până atunci în școală: simpla predare a istoriei artelor.

„Stăm înaintea unei lupte mari economice“, declară L. în introducerea sa, scrisă în 1898, „Viitorul industriei noastre germane va atârna dela împrejurarea dacă suntem hotărâți și dacă suntem în stare să dăm puțința să prospereze în generația viitoare o creștere artistică, îngrijită, a ochiului și a simțului estetic. Până acum ne-am îngrijit numai de desvoltarea artiștilor. Că numai printr'astea nu putem să ne eluptăm, nici să ne menținem un loc de întâietate în piața mondială, ne vine acum la cunoștință, până la evidență — și vedem în creșterea unui consumant în patrie, care să ne vină cu cele mai mari pretensiuni, una din problemele cele mai importante ale vieții“ (pag. 19).

.... Să stăm pe loc și să ne întrebăm: n'ar fi cu cale ca și prin muzeele noastre, mult-puține câte le avem să se țină astfel de cursuri din partea unor specialiști?

Bucureștii, Iașii, Craiova, Sibiiul cu muzeele lor ar putea arăta claselor mai înaintate de elevi și eleve frumusețile ce le adăpostesc, dând puțința generației viitoare să vadă, să-și deschidă ochii, ca să aprecieze operele de artă în adevărata lor valoare.

„Uniunea (învățătorescă) s'a împărțit într'o serie de comisiuni, cari au să prelucre terenele deosebite“, urmează L. „Comisia instituită pentru literatura fineretului caută să acționeze împotriva speculației dezastruoase, cu indicarea operelor celor mai de seamă din punct de vedere artistic și literar. A organizat în toamna a. 1896 în „Kunsthalle“ o expoziție bogată, care a tratat evoluția lecturii ilustrate pentru copii, începând cu sec. al XV-lea (materialul l-au

oferit, între altele, o seamă de bibliotecă mari din Germania și străinătate). O altă comisie studiază *metodele instrucției desenului*, cercând să le aducă în slujba educației artistice a ochiului. O a treia comisie se ocupă cu *aranjamentul și cu împodobirea păreșilor sălilor de învățământ și are (avea) de gând să deschidă, în toamna a. 1897, o expoziție a materialului existent în Germania, Anglia, Franța și America de nord. Tot astfel se prelucără, cu sprijinul „Societății prietenilor artei“ din Hamburg, ideia *cultivării florilor în școală, sporirea exercițiului gimnastic și a jocurilor tinereții cu introducerea principiilor estetice, apoi muzica și predarea literaturii în școală*“ (p. 19-20).*

„Există observații referitoare la ființa artei, pe care o produce copilul. Știm că copilul simplifică lucrurile în redarea lor, după anumite legi, valabile pentru orice epocă și pentru toate popoarele, și am recunoscut înrudirea primelor începuturi ale copilului cu acelea ale oamenilor primitivi“ (p. 20).

Teren puțin cercetat din partea pedagogilor și psihologilor ar fi gradul de intensitate, până unde este capabil copilul să aperceapă o operă de artă, precum și momentul când începe să simtă plăcerea estetică și cum se dezvoltă.

Pe terenul muzicii s'au adunat experiențe mai bogate din partea pedagogilor, pe terenul simțului estetic la tinerețe deabea în timpul din urmă s'au început cercetările.

Scopul educației nu poate fi ca copilul să ajungă un cunoscător adânc al artei, ci scopul principal al pedagogilor va fi să deștepte mai întâi *interesul* față de artă în copil. „Mai întâi să se înceapă cu tablourile de „genre“, deci acelea cari și ca fabulă, ca conținut, atrag atenția copilului, și numai mai apoi să se purceadă la portrete și la alte tablouri“.

Copilul trebuie mai întâi să-și dea seama la un tablou „genre“, cu deamăruntul, despre ceea ce a vrut să exprime artistul-pictor. Fiecare gest, fiecare persoană trebuie analizate în parte. „Ceea ce pentru un om mare este un lucru de-sine-înțeles, pentru copilul mic nu este de-sine-înțeles“. Celor în vârstă poate că li se pare superfluă adăstarea aceasta la toate amănuntele — copilului însă îi face plăcere, adâncește, găsește o „dramă întreagă“ în acțiunea aceasta, care trebuie să aibă totodată „farmecul improvizării“.

După analiza *fabulei* urmează analiza *luminii și colorilor* din tablou. Să se distingă lumina directă, reflexele și lumina răspândită — ceea ce nu e un lucru greu. Mai greu e de tratat culoarea, fiindcă dicționarul de cuvinte este mai sărac. Fetele pricep partea aceasta mai repede decât băieții.

Copilul trebuie să ajungă la convingerea că există tablouri la cari culoarea este un lucru de a doua mână și altele la cari culoarea joacă un rol mult mai important, este lucrul de căpetenie. Dar ar fi greșit dacă pedagogul ar instrui astfel pe copil ca acesta să se simtă *superior* față de pânza, pe care o analizează. Dimpotrivă: la copil să se nască *respectul* față de opera de artă.

Calitatea colorilor se poate analiza cu copii destul de devreme — ajutându-se pedagogul de contrastul colorilor, după ce a obicinuit ochii copilului d. e. cu o pânză fără de colori pozitive și după aceea l-a adus înaintea ochilor o mână de flori sau o bucată colorată dintr'o toaletă de damă.

Fiindcă copilul, de obicei, pricepe mai mult din domeniul muzicii decât din acela al picturii, pot fi luate în considerare cu ușurință la comparația cu colorile experiențele muzicale. Firește, sunt naturi muzicale și nemuzicale, de cari trebuie să se țină seamă.

Frazele și generalitățile să se ocolească cu toată hotărîrea. „Nici odată să nu se scape din vedere că la copil nu e vorba despre noțiunea, ființa sau istoria artei, ci că pe el îl interesează numai și numai opera de artă singularică, mult o personalitate singularică, bine reliefată“. (p. 25).

Paralele între pânzele analizate și cele cari se analizează tocmai, în privința coloristică, d. e., sunt totdeauna binevenite — numai să se ocolească generalitățile.

E un păcat să propage pedagogul păreri sau convingeri despre artă — fie acelea privitoare la curentul nou sau vechiu în artă. Păcat neiertat să condamnăm curente întregi în fața elevilor, în loc să analizăm opere singuratică.

„O istorie a artelor în școli, care nu poate să se bazeze pe experiența proprie a elevului, este chiar stricăcioasă. Ar trebui să fie abandonată din școală“. (26).

Nu vorbe multe și nici risipă de cuvinte de admirație. Câte o vorbă caldă, dela inimă, a învățătorului, are cu atât mai mult efect, cu cât e rostită mai rar.

„La „criticarea“ operei de artă (în sensul rău al cuvântului — trad.), „criticare“, care arată semicultura și brutalitatea de simțeminte a publicului nostru de duzină, nu ajunge omul dela sine. Se naște „criticarea“ aceasta dintr'o materie molipsitoare, care se desvoltă în adunarea mulțimii semidoefilor. Copilul sănătos *n'are nevoie de critică*. Vrea să *guste*. Învățătorul să nu-și dea osteneala să suprima manifestajii critice, dacă s'ar arăta deja la câte un copil singularic. Dacă ar descoperi însă în sine însuș chiar și tendința cea mai palidă spre „criticare“ va trebui să extermi-

neze buruiana aceasta, cu rădăcină cu tot, înainte de a îndrăzni să pășească cu copiii în fața unui tablou“.

„Copilul să învețe să guste o operă de artă. *Poffa de a „critica“ și de a asculta criticii a nimicit în secolul nostru bucuria nemijlocită, la toate aparițiile mari ale artei în inimile a milioane și milioane de oameni“.* (27).

Ținta principală să fie: obicinuința copilului de a *observa sistematic și desvoltarea simțului față de frumos*, nu comunicarea sau însușirea cunoștințelor. Cunoștințele sunt aici numai un mijloc spre atingerea scopului, nu scopul principal. Copilul să-și prelucre singur cunoștințele, să-și „trăiască“ părerile, la cari ajunge, fiindcă numai astfel vor fructifica.

Veselia și bucuria să domnească în predarea pedagogului. Nu enumerarea pedantă a datelor și amănuntelor! Cine nu simțește vocațiunea astfel, să nu se apuce să tâlmăcească copiilor opere de artă.

L. dă sfatul ca lecțiile acestea să porceadă *numai dela lucrări originale*. „Abea în clasele superioare ale gimnaziilor vor putea fi folosite și fotografiile“.

În ce vârstă să se înceapă analizarea pânzelor e greu de stabilit. L. e de părere să nu se înceapă *prea de vreme*. Cam când începe copilul să fie de 12 ani.

Sculptura și arhitectura să se ia în considerare abea dela anul al 14-lea.

La fetițe pot să se înceapă exercițiile mai de vreme, deoarece fetițele se desvoltă mai curând și au favorul față de băieți, că ochiul lor se pricepe mai bine la cunoașterea și analiza calității colorilor, în urma atenției, care o dau toaletelor.

Memoriei trebuie să i se dea o deosebită importanță, Fiecare tablou să rămână întipărit în memorie, ca o poezie, nu numai după cuprinsul său general, ci și după fiecare amănunt al său.

Recapitulările sunt foarte bine venite. Pedagogul trebuie „să pretindă ca fiecare figură să poată fi reprodusă din memorie până în cea mai fină nuanțare a mișcării“.

Și colorile să se memoreze. La tablouri unde colorile nu sunt lucrul principal o să fie și memoria mai slabă, la acelea, la cari sunt punctul de forță, mai tare.

E de dorit să se înceapă cu tablouri unde stăpânește *fabula*, cuprinsul (unde este o acțiune) — dar să nu urmărm sclavie principiului acestuia. Tablourile de diferite categorii pot fi tratate alternativ, odată ceva ușor, altădată ceva mai greu.

Cu arta vie, a epocii existente, trebuie să se înceapă prelegerile acestea. Copiul pricepe mai ușor, spontan, fiindcă are legături cu epoca sa. „Capul lucrului este ca opera de artă să nu fie considerată superficial, ca o ilustrație la o prelegere de istorie a artelor, ci ca punct de mănecare și scop final a unei analize amănunțite, la care elementul istoric, artistic și cultural repășește cu totul, ca un adaos, care trebuie să fie cât se poate de mărginit. Trebuie ca copiii să lucreze mereu cu ochii“. (32).

L. pledează pentru introducerea operelor artiștilor germani la începutul prelegerilor acestora artistice. Ochiul copilului să se obișnuiească mai întâi cu pictorii proprii și numai mai apoi cu formele streine ale anticității și ale artei italiene (renașterea). În privința aceasta s'a păcătuțit în școala germană până acuma.

„Societatea iubitorilor de artă din Hamburg“, scrie L. „a hotărât să editeze în folosul prelegerilor acestora și pentru scopuri școlare cele mai principale opere ale artiștilor germani, în reproduceri-facsimile. Începutul îl face cu „Dansul morții“ la jubileul lui Holbein. Edițiile au să fie atât de ieftine, încât fiecare persoană, care ascultă prelegerea, fiecare copil la instrucție va putea să le aibă ca un program, în mână“.

„Reproducțiile acestea, mai cu seamă acelea cari sunt făcute după chipurile tătate în lemn (Holzschnitt), au valoarea unor originale“.

„Nu aștept mult bine pentru educația artistică dela copiii în ghips și dela fotografiile — ei multe, mari inconveniente (defavoruri)“.

„Mulțimea lor și lipsurile, pe cari le au, te aduc pe cărarea greșită a unei analize superficiale. E o priveliște tristă să vezi o clasă de fete sau o clasă de gimnaziu înaintea unei serii de fotografii a operelor principale ale lui Raffael sau Michael Angelo“. (33).

Acestea sunt, în esență, ideile principale, comunicate de L. în studiul dela începutul conversațiilor sale cu elevii și elevele. Urmează partea cea mai importantă: lecțiile practice.

Ca să-și facă cetitorul o idee despre felul cum discută L. cu elevii săi, am tradus câteva pagini, alegându-le astfel ca să redea cât mai bine punctul său de vedere pedagogic. Cartea este întovărășită de 16 fotografii de a pânzelor, înaintea cărora și-a ținut lecțiile L. (tablouri de Vautier, Runge, Menzel, Helsted, Siebelist, Genzler, Paulsen, Kauffmann, Ruths, Kuehl, Lenbach). Cetitorii cunosc din numele pictorilor acestora, poate, pe Menzel, pe Lenbach și pe Vautier, ceilalți pictori n'au renumele acestor trei.

Mai amintesc aici că — afară de temele atinse și adâncite în cele ce urmează, — s'a îngrijit L. ca să se lămurască întrebări ca acestea: ce e *profil*, „lumina dublă”, a analizat costumele vechi germane, a *povestit* cu copiii despre străzi dispărute din orașul Hamburg, despre pictori buni, necunoscuți, nerăsplătiți, toate cu scopul evident de a scita interesul în micii săi elevi.

* * *

Fiul cel rățăcit (tablou de B. Vautier).

Invățătorul: Ați cetit pe tablă, sub pânză, titlul pânzei: Fiul cel rățăcit. De unde cunoașteți voi pe fiul cel rățăcit?

Răspuns: Din parabola testamentului nou.

Inv.: Când se petrec cele ce le-a zugrăvit pictorul? Pe vremea lui Iisus Cristos?

R.: Nu, în zilele noastre.

Inv.: Dar noi nu avem pantaloni scurți.

R.: Noi nu, da' țărani.

Inv.: Și la noi?

R.: Da, cei din Vierland (Germania).

Inv.: Așa se purtau ei și-acum o sută și două sute de ani. Dar dacă nu vreau să cred că povestea, care e zugrăvită aici, se petrece în zilele noastre?

R.: Bărbatul de lângă ușă e îmbrăcat ca noi și-apoi mai atârnă de-asupra mesei o lampă cu petroleu.

Inv.: De când ardem noi petroleu?

Copiii tac.

Inv.: Cam de prin 1860. În cancelaria unui negustor din Hamburg atârnă încă și în ziua de astăzi cea dintâi lampă cu petroleu, pe care au adus-o în Germania, ca mustră. Și de ce se poartă țărani încă și astăzi îmbrăcați ca stră-străbuncii lor?

R.: Nu le place ce e nou.

Inv.: Multe din costumele cel vechiu sunt mai practice și pentru muncitorul de astăzi, așa de pildă: ciorapii până la genunchi. Pantaloni lungi sunt foarte nepractici la lucrul câmpului și la multe alte ocupațiuni. Când se desbracă domni noștri de pantalonii lungi și îmbracă pantalonii scurți?

R.: Când se întrec la vâslit și când umblă cu roata (bicieteleta).

Inv.: Acum să recetim odată povestea cu fiul cel rățăcit, din biblie. De cari persoane e vorba în povestea aceasta?

R.: De fiul, de tata, de fratele.

Inv.: Și-afară de aceea — pe pânza noastră?

R.: Mama, bunica, surorile, servitoarea.

Inv.: Nu uitați de câne! Cine lipsește din familie în cele povestite în biblie?

R.: Toate femeile.

Inv.: Pe cine îl vedeți pe pânză mai întâi și mai întâi?

R.: Pe tata.

Inv.: Unde stă?

R.: La mijloc.

Inv.: Și prin ce l-a seos pictorul și mai mult la iveală?

R.: Prin ținuta trupului — el e persoana cea mai înaltă în chip. — Stă mai aproape, înaintea.

Inv.: Pictorul se mai folosește și de alt mijloc. Ian' asemănați pe tata cu fiul.

R.: Tata stă în picioare, unde e locul mai luminat, fiul stă în întunerec.

E. VAUFIER: FIUL CEL RĂTĂCIT.

Inv.: De ce n'a făcut-o de-a 'ndoaselea? Inchipuiți-vă că fiul stă în lumina cea mai mare, mai bogată și că tata e în întunerec.

R.: Aici e mai mult vorba de tata.

Inv.: De ce?

R.: Tata trebuie să hotărească, dacă rămâne ori nu rămâne fiul.

Inv.: Să ne uităm acum ceva mai de aproape la ținuta și la mișcările tatii. A stat de mult așa?

R.: Nu.

Inv.: Ce va fi făcut mai 'nainte?

R.: A șezut pe scaun, la masă.

Inv.: De unde credeți așa?

R.: Ceilalți șed toți la masă încă.

Inv.: Chiar și dacă n'ar sta nici unul, tot ai putea zice că s'a ridicat tocmăi dela masă — din felul cum stă tata. Uitați-vă numai la mâna lui stângă. Ce face cu ea?

R.: Dă laoparte un scaun spre masă.

Inv.: Care scaun?

R.: Acela, pe care a șezut.

Inv.: Cum s'a putut să ajungă tata în ținuta asta a trupului?

R.: A văzut pe fiul său că intră, a sărit de pe scaun și l-a izbit cu putere spre masă.

Inv.: A sărit singur de pe scaun?

R.: Nu, s'a sculat și mama.

Inv.: Și, ce face mama?

R.: Mama caută să potolească pe tata.

Inv.: Ce face tata cu dreapta?

R.: O întinde înainte.

Inv.: Să ne uităm cu deamăruntul la asta. Dacă vrem să pricepem o mișcare trebuie să o facem noi înși-ne. Ridică-te, fă mișcarea și descrie-ne ce-ai făcut.

R.: Brațul îl întind nefindot, piezta în jos, ceva spre înainte. Intr'aceea se învârte puțin (împrejurul osiei sale — căutăm și explicăm expresia), mâna este cu dosul palmii în sus, degetele sunt întinse.

Inv.: Uitați-vă la mine, vreau să vi-o arăt și eu odată. Ce vrea să zică mișcarea asta?

R.: Apărare, izgonire, alungare.

Inv.: Poți să o tălmăcești și printr'altă mișcare?

R.: Da, dacă ridici totodată brațul.

Inv.: Să o ținem minte: tata nu se folosește de mișcarea de izgonire cea mai mare. Dreapta face deci mișcarea delăturării, alungării dela sine. Și ce a făcut stânga?

R.: A izbit scaunul de masă.

Inv.: Înseamnă ceva asta în clipa de față?

R.: Așa dă afară pe fiu dela casa sa.

Inv.: Se văd amândouă mișcărilor tot așa de lămurit?

R.: Nu. Cea a mâinii drepte e mai lămurită.

Inv.: De ce a făcut pictorul deosebirea aceasta? Nu o știi? Dacă am vedea amândouă mișcărilor la fel de lămurite, n'am știi la ce să ne uităm mai întâi. Capul lucrului este mișcarea mâinii drepte. — Și cum stau picioarele?

R.: Dreptul e înainte.

Inv.: Pe care picior zace povara trupului?

R.: Pe stângul.

Inv.: Care picior stă sigur pe pământ?

R.: Stângul.

Inv.: Pictorul, care stă și pe care se sprijinește povara trupului se chiamă piciorul pe care stai, te razimi (Stand-bein), — iar piciorul, care nu poartă povara și care se poate mișca mai ușor, se chiamă piciorul mobil (Spielbein). — Se oglindesc prin ținuta picioarelor simțemintele omenesti și chim barea lor tot așa de lămurit ca din mișcarea mân ilor?

R.: Nu.

Inv.: Dar tot simțesc, dacă mă uit la ținuta picioarelor, că omul este într'o stare sufletească furtunoasă.

R.: Pictorul jocului e pus mult înaintea celuilalt.

Inv.: Dar încă n'am privit la partea, care exprimă mai lămurit mișcarea simțemintelor omenești! Care este partea aceea?

R.: Capul. Fața.

Inv.: Cum își ține tata capul?

R.: L-a aruncat înapoi.

Inv.: Când faci mișcarea asta?

R.: Când vrei să te împotrivești unui dușman.

Inv.: Cari părți ale feței oglindesc mișcarea sufletului?

R.: Ochiul — gura.

Inv.: Așt uitat ceva — e în legătură cu ochii.

R.: Fruntea.

Inv.: Să ne uităm la ele. Descrieți-mi gura.

R.: Gura e strânsă laolaltă.

Inv.: Ce să însemneze asta? Când strâng gura laolaltă?

R.: Când nu vreau ceva.

Inv.: Nu știți cum vine de strânsul gurii însemnează atâta cât: „nu“ sau „nu mă învoiesc“. Când își adună un copilaș de față gura?

R.: Când nu mai vrea să bea din sticla cu lapte.

Inv.: Să ții minte, că cele mai multe mișcări, prin cari exprimă, tălmăcește, gura mișcările sufletești, își au obârșia dela mâncare. Uitați-vă la colțurile gurii tatălui.

R.: Și le-a dat în jos.

Inv.: Ce însemnează asta? Faceți-o odată după el.

R.: Fără-de-voie, greață, scârbă.

Inv.: Gândiți-vă tarăș la copilașul de față. — Când își dă colțurile gurii în jos?

R.: Când e sătul și îl silesc să mai bea.

Inv.: Ce înseamnă deci dacă îmi dau colțul gurii în jos?

R.: Că nu vreau ceva.

Inv.: Și dacă, vorbind despre un om, fac mișcarea cu gura?

R.: Că nu-l am drag, că nu vreau să știu de el, că mi-e silă de el.

Inv.: Silă ea de ce?

R.: Ca de o mâncare, dacă m'am săturat.

Inv.: Poate să nu-mi placă o mâncare și dacă sunt flămând?

R.: Da, dacă e rea.

Inv.: Ce face copilașul dacă e acru laptele?

R.: Taie o față acră și îl sculpă afară.

Inv.: Taie și omul mare o mișcare de astea dacă nu-i place de un om?

R.: Scutpă în fața lui.

Inv.: Facem așa ceva?

R.: Nu, fiindcă nu se cade.

Inv.: Va-să-zică: ce ne spune gura tatti?

R.: Nu urea să știe nimic de fiu-său, — i-e greață de el.

Inv.: Și încătrău și-a îndreptat ochii?

R.: În gol.

Inv.: Când obicinuește omul să se uite în gol?

R.: Când se răsgândește la ceva.

Inv.: Cum se mișcă într'aceea fruntea?

R.: E încreștită, sprâncenele sunt ridicate în sus.

Inv.: La ce se va fi gândind oare tata?

R.: Dacă n'ar face bine să ia, iarăș, înapoi pe fiu-său.

Inv.: Gândiți-vă că tata e hotărît cu orice preț să alunge pe fiul-său dela sine și că nici prin gând nu-i trece să-l ia, iarăș, înapoi. Acum vine deodată fiul pe ușă în-lăuntru, fără de veste, pe când stă tata la masă. Ce-o să facă tata?

R.: O să sară 'n sus, o să se uite mânios la el și o să-i arate ușa.

Inv.: Fă-o odată. Așa e. Tata e în tabloul nostru încă hotărît să respingă — dar tot se răsgândește. — Cine mai este de față?

R.: Mama. Ea caută să potolească pe tata.

Urmează, după acelaș sistem, analizamamel, așortii, a „ftului rățăcit“, etc.)

La despărțire ...

*Când ai bătut întâia oară
La poarta gândului meu cald,
Torream un vis de primăvară
Cu zări senine de smarald!*

*Sub raza soarelui simțirii
Creșteau atâtea flori pe rând,
Scăldând pornirile iubirii
În roua picurată 'n gând!*

Nu cunoscusem incercarea
Nici jarul crudei așteptări,
Un vultur ce săgeată zarea
In larg, croindu-și lungi cărări!

.....

Când m' ai robit ființei tale
Vâlvoarea patimii m' a 'ncins,
Pălind sfințitele petale
Din cugetu-mi de vraje nins!

Ți-am dăruit comori de cânturi
Zbucniri de suflet sfâșiat,
Noianul scumpelor vestmânturi,
In val de chinuri hotezat!

Crâmpei din viața mea firavă
Pe-altarul dorului jertfii,
Te-am înălțat in culmi de slavă,
Icoană de 'nchinat să-mi fii!

Acum, când pleci, coboară toamna
Pe vatra gândului amar,
Cu ploi de lacrimi vine Doamna
Tristețelor fără hotar!

Cernând pustiul desnădejdiei
Mă 'neacă 'n marea ei de chin,
S'a stins Luceafărul nădejdiei,
Mă plec vrășmașului destin!

Și pentru cea din urmă oară
La poarta gândului meu cald,
Îngăduie-mi, albă fecioară,
In flori de cânturi să te scald!

Să-ți fie calea fericită
Și toate să-ți zâmbească 'n drum,
Să uiți ușor viața 'mi zdrobită
Și greul ceasului de-acum!

D. PSATTA.

Fie-vă milă de ființele fără de graiu!*)

„Nici una dintre ele nu e uitată de Dumnezeu“! — a spus Isus, la Luca XII 8.

Azurel e cățelușul tău. Tu ești zeul lui Azurel; pentrucă el nu cunoaște alt zeu. Când te mântii pe el, bietul, nu știe încotro să se uite. Adeseori stau și mă gândesc — îngrijit-ai de Azurel așa cu aștepți să se îngrijească Dumnezeu de tine ?

Asociația Umană a stăruiț să fie o Duminică închisată: milei de ființele fără de graiu, în care încercăm a găsi un răspuns la întrebarea: Tratăm noi cu ființele mute, precum așteptăm să trateze Dumnezeu cu noi ?

Organizarea „Societății pentru protecția animalelor, a paserilor și a arborilor“ are de scop să ne facă pe noi blânzi și miloși și să înăbușească instinctele brutale, care desonorează pe om.

Preotul Dr. George Thomas Dowling, călătorind prin Anglia, și-a notat în carnetul său citatul evanghelic de sus, care era așezat pe un monument interesant, având în vârful lui un cap de câine. Monumentul împodobește „Cimitirul Câinilor“, situat în inima Londrei, marea capitală mondială.

I s'a spus că înainte cu 25 ani, Ducele de Cambridge făcea împreună cu soția sa o plimbare cu trăsura prin parcul Kensington și când au ajuns la poarta Victoria, trăsura s'a oprit, ca micul cățeluș, Prince, care era drăgălaș, să poată alerga în libertate.

Caii dela trăsura l-au strivit sub copitele lor și l au omorât. Ducele, care era patronul parcului s'a cugetat să-l îngroape lângă locuința păzitorului aceluia parc. Acolo se găsește și azi mormântul cu această inscripție: „Bietul Prințisor“.

De întâmplarea aceasta au oblicit și alții și când se întâmpla să le moară simpaticele animale, au cerut și li

*) O duminică din Aprilie e declarată: *Duminica milei* la englezi. Mila e un sentiment universal și nu privește numai ființa omenească, ei toată zidirea. Într'o astfel de ocazie a fost rostită predica, refăcută din englezește.

s'a dat voie să-și îngroape câinii, astfel că azi dorm sub
glete la patru sute de câini, în acel cimitir.

Se găsesc în acel cimitir inscripții cu adevărat du-
loase și patetice. Iată câteva:

„Spre plăcută aducere aminte.
Drăgălașul *Lockie*, cățeluș scoțian,
Mort la 31 Oct. 1895. A trăit 15 ani.

Alta:

„Cel mai cuminte, mai fidel, mai drăgălaș și mai devotat
câine, care a trăit vreodată, care și-a adorat pe Prietenul
său în mare chin.

Sir H. Seton Gordon, Bart.”

Alta:

„*Mona*,

n. 2 Aug. 1878

moartă: 15 Aug. 1892

împreună cu adoratul său:

„*Prince*” iubitul său
vlăstar câinesc

mort: 14 Aug. 1895

Nedespărțiți nici în mormânt”.

Un alt mormânt are flori proaspete și pe piatră:

„*Tovarășului din copilărie!*”

Pe piatra altui mormânt, prietenul *Bob*, de 14 ani a
crezut că se potrivesc aceste cuvinte:

„Sunt oameni înțelepți și buni
Cari cred că mutele ființe
Capabile să fie vesele și drăgălașe,
Vor ieși odată în calea noastră
În drumul către Porțile de aur,
Unde ne așteaptă Nădejdea și veșnica iubire”.

Pe altă piatră, această lapidară inscripție:

„Doamne, n'am murit,
Ci numai dormim!”

Din toată inima sa a crezut acest călător că astfel de
inscripții ne dau un răspuns.

Doriți o dovadă la cele ce spuneam?

Doriți un exemplu despre cele ce doresc? În Italia un cercetător „științific” a voit să facă o experiență despre dragostea de mamă. O cățea nu-i făcuse nici un rău ca să aibă pricină s'o chinuiască. Dar „el” era om și „ea” numai un „dobitoc” neajutorat și fără de putere. Punând cățelușul, fătul ei, lângă ea, o chinul, scoțându-i nervii, într'o operație fără de milă.

De câte ori îi îngăduia chinulului ei, bietul dobitoc în doaga morții își întorcea capul cu milă spre cățelușul său, arătându-i toată mila.

Și în chinuri grozave s'a sfârșit. Dar durerea ei nu-i putea copleși iubirea de mamă, care s'a stins numai după ce a părăsit-o viața pe această mamă fără de graiu.

Arthur Brisbane, care spune această duioasă istorie, se întreabă cu mirare: „Ar putea să nu fie suflet, unde este atâta iubire?”

„O, scriitorule, eu nu mă îndolesc să-ți răspund; da'. Cu anevoie e să nu zărești o scântie de moral, pe care nu l-am avea și noi. Ia samă la un câine, care simte că a făcut un rău și socotește poate fi lipsit de ceva ce seamănă a conștiință? Un dulău răpește osul din gura unui cățeluș, și se simte jenat. Naturaliștii, cari au strâns multe cazuri de acestea, ne dau dreptate în privința aceasta.

Ce e drept, astfel de instructe se găsesc la ei în stare embrională. *Dar ele se găsesc și la om în stare embrională.* Exemple de acestea putem citi cu dutulul în scrierea lui Ernst Thompson Seton: *Cele zece porunci în lumea animalelor.* Tot astfel e și scrierea preotului Dr. Ch. I. Adams: *Unde e câinele meu?*

Putem noi crede că chinulului căței a putut avea suflet?

Cățeaua a rămas în dragoste către fătul ei până la cea din urmă răsuflare. Și Celce a creat totul și susține totul, ar putea lăsa să treacă fără de nici o urmă o astfel de ființă. „Nici unul din aceștia nu se va uita de Dumnezeu!” Sunt capabil să cred aceste.

Dar să mai spun și alt caz. Istoria câinelui Bobby al călugărului G. a fost publicată în revista Harper și de

acolo în almanahul Societății pentru protecția animalelor din Haitford.

Un om sărac din Edinburgh a murit în a. 1858. Și a fost îngropat în cimitirul bisericii. Între ceice l-au petrecut la groapă cu multă jale era și un câine. Păzitorul cimitirului l-a găsit zăcând pe mormânt. Deoarece câinii nu sunt admiși în cimiter, l-au gonit afară. Dar a doua zi, câinele era tot acolo. Era ploaie și vânt. Dar nici acestea, nici foamea nu l-au putut îndepărta de acolo.

Bătrânului gropar i se făcu milă de el și-i dete de mâncare. Câinele părea a se gândi că are un drept să stea acolo și nu s'a mai dus la casa părăsită. Dreptul lui a fost recunoscut. Un inginer de stat, i-a plătit un adăpost, și delă un restaurant hrana. În fiecare zi la aceeaș oră se ducea să mânânce. Când s'a pus dare pe câini, restauratorul a plătit taxa pentru Bobby. Orice bine i-ar fi făcut cineva, nu l-ar fi recunoscut stăpân al său.

Și cazul a fost adus la cunoștința Lordului Provost de Edinburgh, care l-a scutit de taxă.

Drept semn al admirației sale pentru credința acestui animal, i-a legat de grumazi o sguardă frumoasă cu o tablă, pe care erau scrise cuvintele: „Lui Bobby al Călugărului Grey, danie dela Lordul Provost de Edinburgh, 1867“. Acest câine a murit în 1872. A avut mulți prietini și ocrotitori, dar unicul său stăpân era ceice dormia în mormântul străjuit de el până la moarte.

Lecția acestei istorii a impresionat atât de profund pe oarecare damă engleză, care s'a simțit îndemnată să facă o fântână cu o statuie lui „Bobby, având această inscripție :

„Acest monument l-a ridicat o nobilă doamnă, Baroneasa Burdett-Contts, întru pomenirea lui Bobby al Călugărului Grey. Acest câine credincios a stat neclintit lângă mormântul stăpânului său mort la 1858 și nu l-a despărțit de el decât moartea, întâmplată la 1872.

Așă sunt ființele, de care ni se cere azi să avem milă de ele, și pe care Sfântul Francisc de Assisi la numea: „frații și surorile noastre“.

— Și acum o întrebare: „Ce ți se cade să faci? Iată, aceste patru lucruri simple:

1. Inscribe-te în cea mai apropiată „Societate pentru împiedecarea schinjurii animalelor“, și plătește taxa cuvântă.

2. Contribuie cu ceva la fondul: „Asociației umane“.

3. Invață copiii proprii sau ai prietnilor tăi, ori copiii de școală, peste tot, să nu chitue ființele, lăsate de Dumnezeu.

Și pe urmă: *Fă acestea chiar acum!*

Pentru că: „Întru cât ai făcut acestea unora din cei mici ai mei, etc...“

Înțelegeți, care e răsplata.

Prelucrare din englezește
de TR. SCOROBET.

1 Octombrie

(după Hermann Gilm)

Să-mi pui pe masă rezedele 'n floare,
Garoafe, margherite vreau să-mi dai.
De dragostea-ne 'n cet vorbind, ne 'nțioare...
Atunci gândesc: e ziua 'ntâi de Mai!

Dă-mi mâna ta, a mea încet s'o strângă.
Chiar de ne văd, în cumpănă nu stai!
Chiar o privire umedă-ți mă 'nfrângă...
Atunci gândesc: e ziua 'ntâi de Mai!

O, nu 'ndrăsnesc! Mai mult nu ți-am cerut!
Pe gând ești doar stăpân, te-avânți cum vrei;
În gând eu frunte, ochi, gură-ți sărut...
Și mă gândesc: e ziua 'ntâi de Mai!...

Trad. liberă: Ilie Marin.

In „Camera obscură“.

De **Horia Petra-Petrescu.**

Povestea mea începe ca o poveste de a lui Andersen. Andersen, la început — dar pe la sfârșite — „je touche“, cum prevestește Cyrano, în celebrele versuri ale lui Rostand. Acum: știu că îndrăzneala mea e mare să mă compar cu Cyrano, care se pricepea la mănuitul spăzii de minune — dar că înviersunarea mea e nefățărită, de asta vă asigur, dragi sau urgistiți ochi, cari alergați pe rândurile de față. Cetiți deci!

A fost odată ca nici odată, a fost odată, de mult, foarte de mult un — biet muritor. Muritor așa, ca mine, ca tine, ca împăratul cu hlamidă de samur și cu pantofi de safian. Muritorul acesta nu era însă muritor de foame — dimpotrivă, paralele-i curgeau gărlă, avea din ce să trăiască, fiindcă se întâmplase să aibă o mătușică oarbă, gâbă, șoldită, dar bogată stup, care-l avea drag-drag, ca lumina o..... ei, nu se potrivește la ea „lumina ochilor“, dar — tot o las — ca lumina ochilor, dacă ar fi avut aceste două minuni în orbitele ochilor ei!

Tot își frământa el capul cum să-și orânduiască viața mai bine din venitele grase ale mătușii sale slabe și se ruga de Dumnezeu: Fă, Doamne, să am puțința să văd ceea ce n'au văzut alți oameni! Gânduri bizare, nazuri de om îmbuibat în plăceri! Parcă Dumnezeu poartă catastif de toți nărozii, cari se roagă Lui! Mult ar mai trebui să asude și să-și mai smulgă barba albă de călugăr al muntelui Athos, dacă ar da ascultare tuturor dorințelor *deșuchiate!*

Acu — zice că muritorul s'a rugat azi, s'a rugat mâine, s'a rugat poimâine — se ținea ca scatul de oate: „dă-mi, Doamne, să văd ceea ce n'au mai văzut ceilalți tovarăși ai mei!“, până când i-a fost destul și lui Dumnezeu-sfântul de atâta ciorovăială, și-a luat inima 'n dinți și s'a îndreptat spre sfântul Petru.

— „Sfinte Petre!“

— „Da.“

— „Ai auzit milogeală pe bietul om?“

— „Auzit, prealuminația Ta!“

— „Ce gândești?“

— „Ce să gândesc? Ce poruncești, preacucernice.“

— „Îngrijește-te de supusul meu. Să nu-mi mai torăte la urechi vecinica lui rugăciune năroadă“.

— „Prea bine“, zise sfântul Petru și — ce făcu, ce drese, își luă toiagul său de drum și o porni în lume să ducă în îndeplinire poruncile prea luminatului său stăpân.

*

— „Lasă, că am să-ți vlu de hac“, zise sfântul Petru, care era azimă caldă de bun ce era și posnaș, minune-mare.

Găsi pe muritorul meu rugându-se iară: „Doamne, în genunchi mă rog Ție, fă să văd cecece n'au văzut alți muritori“.

În timp ce și-a zărit sfântul Petru pacientul, gândurile sale au început a-i toarce un plan de rășboiu.

Nu trecu mult și într'o zi se pomeneste muritorul cu postașul în casă — factorul postal avea în mână o goci-gogeamite scrisoare de a unui prietin de al muritorului. Muritorul se repezi la scrisoare ca un om flămând după coajă de pâine și, între alte lucruri șugubeșe, ceti și următoarele rânduri: „Dragă prietine! trăiești în nori sau pe pământ? Ești de o naivitate încântătoare și revoltătoare. Cum? Imi scrii că crezi în scrisul omeneș? Stai să juri că ce este scris negru pe alb este *expresia sinceră* a scriitorului *respectiv*? Așa crede — iartă-mi cruzimea — așa crede un copil de țără și nu un om în toată puterea cuvântului! Este o boală aceasta, o boală *contagioasă* — trebuie să-ți pui *cataplasme* la cap, să faci o cură de *idroterapie*, căci altfel, altfel e primejduită scumpa ta viață. Viața omenească, dragă prietine, este un *perpetuum mobile* între minciună și adevăr; *triumfă* minciuna, adevărul umblă de multe ori cu capul spart, iar minciuna umblă înfoiată, în haine pompoase, eroite pentru ochi *naivi* ca ai tăi; hainele ei sunt *lozincile* de prin jurnalele și cărțile, pe cari le citești și în cari juri: *aftos efa*!...“

Se întristă muritorul și îi căzu scrisoarea din mână. scrisoarea cu cuvinte, cari nu se potrivesc nici decât într'o poveste: „boală contagioasă“, „cură de idroterapie“, „perpetuum mobile“, „aftos efa“!...

Dar când își plecase capul mai tare și era mai lipsit de nădejde — se apropie pe un norșor vinețtu ... sf. Petru în persoană, cu cheia cea mare a raiului la buze, ținându-o astfel ca și când ar zice: „Taci, fiule, nu cârți, am să-ți îndeplinesc dorința...“

— „Care dorință?“, întrebă muritorul, ghicindu-i vorbele, — căci — după cum am spus doară — erau toate o minune dumnezeiască.

— „Dorința de a vedea mai mult decât alții“.

Bietul muritor uitase, cuprins de amărăciunea scrisorii, cele cerute cu atâta îndârjire dela Dzeu.

— „Prea bine“, zise sf. Petru, „să-ți se dea puțința de a vedea *ievea* ceea ce scrte prietenul tău în epistola de pe podele. De aici înainte îndată ce vei cetti un rânduleț tipărit ori scris, are să-ți apară persoana, care a scris sau rostit cuvintele și are să-ți destăinuiască fie, muritorului, ceea ce altor muritori nu le este dat să auză: adevăratele lor gânduri, pe cari le-au nutrit, câtă vreme au scris sau au rostit cuvintele cetite. Te dai împăcat?“, întrebă mai departe sf. Petru, iar muritorul răspunse: „Să vedem“ (era doară din seminția celor cari ureau să se convingă de ceva înainte de a se mulțami cu starea lucrului).

— „Ai să fii ca într'o „*cameră obscură*“, fiule“, zise mai cu blândețe, mai cu dojană, paznicul raiului, „ai să *desvolți* plăcile fotografice, articolele și volumele, scaldându-le în toate apele trebuincioase și mai pe urmă ai să dai de *negativul și pozitivul plăcilor tale*“.

Zicând acestea dispăru sf. Petru pe unde venise, lăsând pe muritor în mare nedumertre și uitire, fiindcă nu e lucru puțin să auzi pe sf. Petru vorbindu-ți despre „desvoltatul“ plăcilor în „camera obscură“ și despre „negativ“-ul și „pozitiv“-ul plăcilor „fixate“! Se poate un anahronism mai mare? Ca și când ai auzi pe un ciobănaș rumen, din luncile uitate de lume ale Ciahlăului, vorbindu-ți despre filozofia pesimistă a lui Schopenhauer!

* * *

Dimineața următoare luă muritorul gazeta, ca de obicei, în mână și începu a frunzări în ea. Era un cetitor pasionat muritorul nostru și l-ai fi pus pe cărbuni dacă nu i-ai fi dat acest nutremânt sufletesc, care se cheamă atât de pompos: *tribuna opiniei publice!*

Gazeta era voluminoasă. Trezeci de pagini erau plineplinite de anunturi, dela anunciurile firmelor mari până la țipetele de desnădejde ale cutărei ființe naufragiate, care cerea, la „mica publicitate“, un mic sprijin bănesc „sufletelor nobile“.

Lucru ciudat însă: de îndată ce începea să cetească un rânduleț — dispăreau, încet pe încetul, foile de hârtie de dinaintea sa și apărea câte un cap, câte un trup omnesc în fața muritorului. Regele Midas, zice-se, prefăcea în aur tot pe ce punea mâna, muritorul nostru aducea în fața sa pe scriitorul rândurilor cetite.

Așa începu să cetească, drept exemplu, foiletonul gazetel: „Un nou talent“, cele dintâi rânduri, în cari se cântau ditirambi de laudă unui tânăr bard național, cam în felul acesta: „Literatura s'a îmbogățit cu un nou talent de clasa întâi. În curând opinia noastră publică va trebui să priceapă că dacă laudă pe X pentru mediocrele sale prestațiuni literare, are datoria sfântă să ridice în adevăratul areopag al literațiilor noastre mari pe tânărul și talentatul nostru U...“ Așa că cetii aceste rânduri introductive, când apărură în fața lui, făcând temenele până la pământ, o creatură omească: — Omul, care da lecții „opinii publice“. Nici n'a trebuit să-l descoase muritorul, fiindcă „criticul“ sta des-cusut în fața lui.

„Am aruncat foiletonașul ăsta pe răbdătoarea hârtie, tacă, așa, ca să fac un hatâr prietenului U. și să-mi înșep pe dușmanul X. La urma-urmelor amândoi sunt, între noi rămâne vorba, nește zezzeci — dar... cu cineva trebuie să întri 'n horă. De aceea ridic în slava cerului pe U. „Talentatul“? Ei așa, spanac! Talent mai mare are călcătul ghetel mele!... Și-apoi bagă de seamă, dragă domnul meu, bagă bine de seamă ce scriu în coloana a cincea... da... a cincea: „talentul domnului U. este în dezvoltare. Ne promite o roadă îmbelșugată. Viitorul ne va da deslușirile necesare“. Așa îmi mântulese articolul. Circumspect. Așa o să mă mântulese însă și pe mine, dacă — odată și odată — o să mă tau în colți cu amicul U. De aici va fi punctul meu de mănecare. O să pot cita: „atunci și atunci scriam că talentul domnului U. promite roadă îmbelșugată. Ne-am înșelat — pluralul maiestatic! — „a venit un ger, și a degerat toată frumusețea de poame, cari erau să se coacă!“ Și așa o să mă salvez și am să i-o — coc!“

Criticul își frecă mântile, satisfăcut.

— „Și-apoi să vezi, stimabile,“ urmă el, „să vezi pe X. O să facă spume la gură! O să mă 'njure, ha, ha, ha, și o să mă poștească pe apa Sâmbetti. Las' că-i bine! Așa se va vorbi în cercurile largi ale publicului cetitor de „condetul ager“ și „necruțător“ al criticului „nostru“ și jurnalul se va vinde ca pâinea ai caldă. Ce vrei? Așa-și căștiți cetitor!“

Muritorul se întoarse cu scârbă dela „criticul“, care se spovedia și întoarse foaia.

*

„Să nu găsească eu nimica bun în întreg cuprinsul jurnalului ăstuia?“, se 'ntrebă, mirat, muritorul. „Ian să cetesc articolul de fond. Articolul la loc de frunte! Ce naiba! Nu

pui „primul“, ca și cum ai tipări o rețetă de bucătărie la „Diverse“, ca să se umple locul, când zefarul îți mai cere câteva rânduri!

Și începu să cetească: „Triumful democrației. Zorile unei epoci mai bune se arată omenirii încercate. Sosește răsplata pentru multele privațiuni, prin cari a trecut această omenire mucenică. Se desfășoară un stindard în fața ochilor noștri, steagul democrației adevărate, steag alb și curat, care ne va mântui din cloaca de patimi murdare, josnice, în care am lăncezit până acum, în timpul din urmă. „À la lanterne!“ (la stâlpul de felinar!) strigau revoluționarii francezi, în Paris, pe timpul revoluției franceze — noi suntem mai nobili, noi nu cerem capul nimăru, dar ceea ce pretindem cu toată insistența este să priceapă conducătorii, în ceasul al 12-lea, că spiritul vremii este altul decât l-au crezut dumnealor, că a sosit era democrației, era dreptății, era libertății, era fraternității, era egalității...“

Tiptil-tiptil se apropiase de muritorul nostru șef-redactorul, care scrisese rândurile de mai sus, și-l bătu pe umăr confidențial.

„Cetești articolul meu? Hm! Așa-i că-s mare... porc de câne?! Îmbăt lumea cu apă rece! Hahaha! Ce am râs în sinea mea, recitându-mi mângălitura asta! Dacă tocmai vrei să știi, aveam alt articol gata. Iată — îl mai port în buzunar, dar am să-l ard. Nu mai face. l-a căzut agio! Ziceam așa: „Ce va să zică lozincile astea false: democrația câștigă teren!? democrația domnește! democrația! democrația și iară democrația! Cetitorul, care nu și-a pus mintea sub obroc, cetitorul atent și cinstit, va pricepe pe dată că este vorba de o nouă mascaradă, care ne dă o reprezentare de gală, cerând palmelor noastre să aplaude! Ca și când adevărata democrație n'a existat întotdeauna! Ca și când n'ar fi fost democrație, dela Grachi începând, ba și de mai înainte, până în ziua de astăzi — ca și când n'ai putea fi conservator și, totuș, democrat, „iuncăr“ (cu vântul e urgisit de cei ignoranți) „iuncăr“, cu idei demerate!...“ Și așa spălam cu ouă și cu oțet biata democrație... Dar a venit ceva la mijloc și a trebuit să suprim articolul, la care am muncit din greu. Ce vrei? ne-am învrăjbit cu conservatorii. Acum, spune dta cu mâna pe inimă, cum am fi mai putut noi persifla democrația, dacă, apărându-o, lovim totodată în urgisiții noștri dușmani?!“

Șef-redactorul tăcu pentru o clipă. Iși duse mâinile cu degetele pline de cerneală, în buzunarele sacoului englezesc, apoi aruncă muritorului o privire răzătoare și zise:

— „Hei, dragă prietino — așa să trăiește pe lume! N'ai citit sfaturile lui Gracian din „Oracolul manual“? Nu-ți da nici când aroma pe față!, te sfătuește el, chiar

și din mormânt. Nimenea să nu-ți cunoască adevărata stare sufletească. Să-i joaci pe toți! Să le spui verzi și uscate! Convingeri? Dar convingerile sunt pe toate gardurile! — Vorbim doar numai între patru ochi: lumea — lumea e o *tragi-comedie*. Interesul, egoismul — iată cine domnește. La Rochefaucauld a avut mare dreptate când a smuls vălul minciunii de pe fața societății! — Și, la dreptul vorbind, nu simți și dă întregă labilitatea principiilor omenești? ce va-să-zică „democrație“ și „aristocrație“ d. e., lozinci, cari se bat în capete în zilele noastre? Sau „liberalism“ și „conservatism“. O cărărușe de-o palmă de loc desparte o noțiune de alta! Cu o dialectică advocățească poți face din alb negru, din „tuncăr“ „social-democrat“. O, la jongleria asta de idei ne pricepem noi de minune, mănuiorii de condet! Dacă Zola pune în gura directorului de teatru francez, din „Nana“, cuvintele: „nu mai spuneți: „teatrul“ meu, spuneți „bordelul“ meu! — ce-am putea cere noi, directorii și șef-redactorii la jurnal, decât ca să recunoaștem, firește, între patru ochi: „lupanarul“ nostru de principii...“

Șef-redactorul râdea satisfăcut — muritorul făcea ochii mari, ca și când ar fi căzut din nori.

* * *

Doar tot va găsi muritorul ceva vrednic de laudă în jurnalul, pe care-l ținea în mână! Incepu să cetească un „raport“ diplomatic. Raportorul seria: „Relațiile între statul nostru și statul... au primit în timpul recent o nouă înfățișare. Se ia ca sigur o schimbare de guvern în statul... Sunt consecvențele, pe cari trebuie să le tragă guvernul acesta, compus din ventriloci panglicari, cari n'au nimic sfânt, nimic comun cu interesele vitale ale țării lor, despotată de orice drepturi“.

Îl apără muritorului scriitorul „raportor“. Un băiețandru de vreo 22 de ani, în haine de stofă și croială englezească, cu mustățile rătezate, cu nasul profilat energic, cu privirea surâzătoare, îndrăzneală.

— „Ți place?“ îl întrebă de îndată ce apără. „N'am nici o știre despre combinațiile cu căderea guvernului, dar știu că va produce sânge rău în țara vecină! Să le dăm un *perdaf!* Hahaha! Lasă-i numai pe noi! Să țâțâie!... Așa... mai departe“...

Muritorul cetti: „O înaltă persoană, cu influință hotărâtoare în conducerea țării noastre, ne-a comunicat astăzi unele amănunte de o extremă importanță, pe cari ne grăbim să le împărtășim cetitorilor noștri, firește, lăsând întregă responsabilitatea interlocutorului nostru...“

Aici răsese „raportorul“ cu sgîmhot. „Nu-i așa că i-am fript?! Crezi? Ei așa! N'am vorbit cu nimeni. Da ce, sunt prost?! N'am atîta *fantazie*, să pot să-mi închipui că pot vorbi cu o secătură de alea?... Las' să joace pușintel cum le fluier! Să vină să mă întrebese, tainic, fiecare din „înaltele“ persoane: cine ți-a spus-o? iar eu să mă desbăr de ei cu un gest marșial, ca cu atît mai bine să-i am la dosar. Știu eu cum să umblu cu lumea asta infamă!“ își scoase o havană și începu să pîfăie din ea, satisfăcut ca un beliduce victorios.

Muritorul cetii mai departe: „Persoana sus pusă a statului nostru ne-a declarat următoarele: Relațiile noastre s'au încordat din cauza nenumăratelor vexațiuni, la cari au fost expuși clienții firmelor țării noastre“.

— „Îți place mirosul Havanei ăsteia?“ intrerupsese „raportorul“ pe muritor. „O am dela fabricantul X, cîl mai mare exporteur de salam. La el m'am gândit scriind interviuul fictiv. Auzi domnule, să nu-l lase la graniță să treacă cît salam vrea dînsul? Curată barbarie! Las' că le pun eu bețe 'n roată!“

Muritorul lăsă să-i cadă gazeta din mînă. Vedeă — tot sfântul Petru i-a dat putința — vedeă redacțiile din țara vecină, cetind cu îndârjire articolul și răspunzînd îndesat, vedeă pe miniștri din amîndouă țările, privindu-se cu neîncădare, ocolindu-se, șoptind între ei, constrânși să se îmbumbe la vorbă, vedeă cîmpuri de luptă pline de trupuri omenești, moarte, cu tunuri fumegînde — fumul de tun însă teșea din fumul de tutun al băiețandrului pomăduț, care își fuma havana delicioasă și rîdea satisfăcut de harababura, pe care va produce-o informația sa din „izvor sigur“.

* * *

...Și nu mai putu muritorul să sufere *minciuna*, pe care o vedeă cocoțată în toate părțile! Atît era el de plin de dispreț, de ură, de greață nebună — da, de *greață* nebună, față de prefăcătoria această monstruoasă a oamenilor, încât începu să se dea cu capul de pîreți.

Acum simțea el prea bine cum îi colcăie sîngele în vine, acum pricepea întregă murdăria existențelor acestora, cari îmbată lumea cu apă rece, acum gusta pîharul amărăciunii omenești pînă în fundul fundului — și se svârcolea sub loviturile primite și-și ridica ochii de muritor neputincios, doară, doară va da de un razim, de un tîpșan verde în spălăcitul vieții de toate zilele, de o ancoră, de care să se țină cu toată țîrta, peste care mai era stăpîn.

Dar, ori încătrău își arunca ochii, limon de odihnă nu găsea! Pretutindeni prefăcătorla respingătoare: fețe răzătoare, vorbe dulci, străngeri de mână calde, ditrambi de laudă — dar, după scenă, în „camera obscură“, fețe, cari rād să te jignească, cuvinte înșepătoare, veninoase, străngeri de mână cu stiletul ascuns între degete, satiră corosivă — pretutindeni, pretutindeni!...

Dar stai! pe masă se mai aflau câteva numere de gazetă. O altă gazetă. Aceasta mică, sărăcioasă. Câteva pagini la săptămână. O luă în mână și o despătură.

Cum cetea rândurile, cum îi apăreau scriitorii lor înainte. Doi sau trei. Mai întâi „șeful“. Acesta apăru la cuvintele: „Poporul suferă. Poporul tânjește. Dați-i teren de validitate! Nu vă este milă de el? Nu vă spune conștiința, dacă o întrebați vreodată, că trebuie să se sară într'ajutor oamenilor, cari muncesc din greu și — în schimb — nu dispun nici peste soarta lor, nici peste soarta copiilor lor?“

Era un bărbat în vârstă, slab, nervos, cu ochii căzuți în orbite de nesomn și de sdruncin sufletesc. Se ținea aplecat pe manuscris și mototolea o „mestecă“ între degete, un aluat de pâine-rășină, pe care și-l făcuse ca să aibă ce da de lucru degetelor sale lungi și subțiri, pline de urme de fum de țigară.

De el se apropiă zețarul.

— „Domnule director, mai avem lipsă de 30 de rânduri.“

— „O să le capeți.“

Muritorul cetei foiletonul. I apăru scriitorul foiletonului. Ce era cu oamenii ăștia?! Par'că ieșiră din mormânt! Atât de slabi și de storși de puteri.

Foiletonistul se îndreptă spre șef.

— „Domnule director, n'ar fi bine să tipărim la locul rămas gol ultimele știri despre combinațiile cu schimbarea guvernului dela noi?“

— „Nu, fățul meu!“

— „Ne iau ceilalți pe dinainte.“

— „Nu face nimic.“

— „Toată lumea vrea să o știe.“

— „Las' să vrea. Eu nu-mi dau foaia pentru combinații și flecării de cafenea. E vreme să stabilim adevărul după ce s'a întâmplat ceva. N'avem nici o grabă.“

— „Dar abonații“ ...

— „Abonații să cetească ce cred eu că e potrivit pentru dânșii. Noi nu suntem jurnalul senzațional! Basta!“

— „Așa te știam, dle director“ ...

— „Așa o să și rămân“, zise directorul și frământă mai departe la „mesteca“ sa — apoi luă un volum de citate celebre, „vorbe înțelepte“ din bibliotecă și dete poruncă zețarului: „cele 30 de rânduri — de aici până aici — vorbe înțelepte. M'ai ales?“

Abea că ieși zețarul, când se apropiè scriitorul de foileton de șeful său.

— „Domnule director... te rog... uife, azi e în două zeci... Trebuie să-mi plătesc locuința, mâncarea“...

— „Te pricep. Dar de unde, omule? De unde?“

— „Domnule director!... Dar ce să fac?“

— „Ce să faci? Să împrumuți!“

— „Împrumuți — împrumuți! Azi, mâine, poimâine — dar apoi“...

— „Apoi s'a îndura Dzeu de noi“.

Se uitară amândoi unul la altul. Oftară din greu. Era un aier îmbâcsit în camera sărăcioasă de redacție.

Șeful se apucă de alt articol „prim“ — foiletonistul, scria „cronica“. Tocmai reproducea din alte jurnale vestea: în parlament s'au discutat cu vehemență panamalele jurnalistice, aduse la ordinea zilei de deputatul opozițional X. Deputatul arată pe larg cum din bugetul țării s'au sprijinit cu sute de mii de coroane pe an jurnalele guvernamentale. Lista a depus-o, spre vederea, tuturor pe masa parlamentului...

* * *

Ieși pe afară, să se plimbe, să respire aier curat. Se simțea atât de împovărat de greutatea gândurilor, încât trebuia să iasă.

Era o vreme frumoasă, caldă, de vară. Natura era în plinătatea vigoarei ei. Iși arăta frumusețile cu risipa unui altruist, pe care nu-l poți lecui.

Se așeză muritorul pe o bancă, în fața unui tăpșan de verdeață. Privea spre verdele tăpșanului — lua o baie de ochi, după murdăriile, pe cari le cetise în „camerele obscure“.

Iși aduse aminte, deodată, printr'o trecere de idei cam îndrăsneață, de un tablou, pe care-l văzuse odată în casa unuia din cunoscuții săi: era un acvafort — o femeie frumoasă, de o statură minunată și cu o deșteptăciune înăscută în întreaga ținută ei, sta în fața unei cete pestrice de femei urâte, veninoase, cari o amenințau cu pumnii și-i aruncau vorbe de ocară, bătându-și joc de ea, iar ea își acoperea fața în palme și se răzîma ușor, tot maiestică însă, de pragul ușii. Un nud femeiesc divinizat, de-o parte, cu părul negru în valuri, revărsat pe piept și pe umeri —

femei limbute, semidocte, de cealaltă parte, gata să ținutiască pe cruce Adevărul, Dreptatea, căci acestea erau doar simbolizate în femeia fugărită.

O înțelegea prea bine muritorul: în ceata femeilor respingătoare avea să numere și ființele cu cari vorbise mai 'nainte!

I se strângea inima de jale.

Cum sta așa — se apropié de dânsul o copiliță. Să fi avut cinci, șase ani. Se jucase în nisipul grămadit în dosul băncii și acum voia să cunoască pe îndrăsnețul tulburător al jocului ei.

Muritorul aruncă ochii spre ea și — rămase pironit locului. Căutătura asta curată! Albastrul acesta nepângărit de nimica, din ochii fetiței!

— „Cum te cheamă?”

— „Vi-o-ri-ca.”

— „Viorica! Ce nume frumos! Și spune, Viorico, ce te-ai jucat tu?”

— „Am scăldat păpușal!”

— „A, ce păpușă frumoasă.”

— „Da”, zise Viorica, apropiindu-se și mai tare. „E frumoasă, nu-i așa?” și râse, un răs argințiu, atât de limpede, atât, atât de curat!

— „Și cum o cheamă pe păpușă?”

— „Neli.”

— „Ești mamă bună?”

— „Da.”

Un ghimpe în inimă: fetița se crede mamă!

— „I dai de mâncare?”

— „Firește!”

Alt ghimpe. Minciuna începea să încolțească și la dânsa? — Nu era încă minciuna. Era *misterul maternității*.

— „O îmbraci bine, frumos?”

— „O, nu pot așa cum vreau. Mama și tata sunt săraci. Câteva sdranțe. Mama nu-mi dă mai mult.”

— „Diorico!”, zise muritorul, satisfăcut că a dat de sinceritatea asta la fetiță: părinții sunt săraci! Peste câțiva ani o să se rușineze să mărturisească așa ceva. „Viorico! ce-ți place ție mult, mult?”

— „Zahăru'!”

— „Și?”

— „Turta dulce, pe care o aduce tata când vine dela lucru.”

— „Și?”

— „... și Neli.”

A, iată o vorbă izvorită *direct* dela inimă, își gândi muritorul, o vorbă nepângărită, un gând fără de tertipuri, o frunte senină, nește ochi, cari nu știu minți — dar cari vor învăța, vai, să mințească!

Și luă muritorul pe fetiță în brațe și se aplecă spre dânsa ca un călător, care urea să-și răcorească fața în izvorul limpede, și i se uită în ochi, mult, mult și surâse plin de fericire și cu amărăctiunea sufletească potolită pentru o clipă.

— „Viorico! de-ai putea rămânea cum ești acum!“ oftă el, dar fetița se uită la el și nu-l pricepea, ci se juca cu mărgelele-i țeftine dela gâtul ei grăscior ca un pepene...

...Șf. Petru sta la spatele amândurora și surâdea și el. Nu voia să le strice clipa aceasta — trecătoare — de fericire...

(6 Maiu 1917. Praga)

I. H. Pestalozzi.

— 100 de ani dela moartea lui. —

Aniversările sunt popasuri în drumul nostru, de unde putem arunca privirile spre trecut, pentru a măsura calea străbătută. Popoarele, în desvoltarea lor spre idealuri culturale, urcă drumuri grele și anevoioase, cu multe obstacole și peripecii. Prinse în vârtoarea mersului și a luptelor, nu-și pot da seamă în tot momentul de distanța făcută și de progresele și biruințele realizate. Aniversările le opresc pe loc, dându-le momente de reculegere și de măsurare a distanței făcute.

Astăzi se împlinește o sută de ani dela moartea marelui pedagog I. H. Pestalozzi.

Gumea întreagă sărbătorește împlinirea acestui veac, la care sărbătoare se alipește și școala românească prin exponenții ei.

Sărbătorirea aceasta are un înțeles simbolic și o însemnătate, nu numai morală și culturală, ci și socială. Aceleași refaceri sociale atunci și acum, aceeași tendință: *școala și cultura poporului.*

Acela, care a lucrat mai mult pentru ridicarea culturală, morală și economică a poporului, este I. H. Pestalozzi.

S'a născut la Zürich, în anul 1746. A fost crescut de mama sa și de o servitoare credincioasă, Babelt, pe tatăl său pierzându-l la vârsta de 6 ani. Cu tot sentimentalismul

lui și cu toată neclaritatea în gândire și oarecum stângăcia în acțiune, Pestalozzi avea un spirit armonic, care aproape în orice împrejurare se manifesta în toată complexitatea sa; iar studiul vieții și opera sa ne pătrunde *toată* ființa; ne face nu numai să reflectăm asupra problemelor pedagogice, ci să simțim entuziasm pentru menirea educatorului.

După ce și-a făcut studiile la „Collegium humanitatis” din Zürich, a voit să se consacre carierii de preot, dar, nesimțind nici o vocațiune, se îndreaptă către cea juridică. O părăsește și pe aceasta, pentru a se ocupa cu agricultura. Diferite motive îl determină să apuce acest drum: sfatul unui medic; dorința lui de a trăi între țărani pentru a putea lucra la ridicarea lor morală și materială; motivul de a-și crea o gospodărie pentru a putea lua în căsătorie pe Ana Schulthess, fiica unui comerciant bogat din Zürich.

Prima epocă a activității sale. În 1768 cumpără în apropierea orașului Brugg un loc de cultură agricolă, unde își aranjează gospodăria, dându-i numele de „Neuhof”. Din acest timp începe activitatea lui socială-pedagogică.

Cu ajutorul soției sale, face o anchetă asupra vieții sătenilor și e adânc impresionat de starea mizeră ce o constată. Se hotărăște a lua în gospodăria sa un număr de copii *săraci și vagabonzi*, pentru a-i învăța să muncească și pentru a le cultiva mintea și sufletul. „E o plăcere — zice Pestalozzi — să vezi băieți și fetițe, cari se găseau într'o stare mizerabilă, crescând și prosperând, să vezi pace și mulțumire pe figura lor, să le deprinzi mâna la lucru și să le înalți inima către creatorul lor; să vezi lacrimi de nevinovăție rugătoare pe fața copiilor iubii și speranțe îndepărtate pentru generația oropsită, pierdută”.

În această *atmosferă sufletească caldă* au crescut acești copii de muncitori, jertfînd Pestalozzi pentru ei muncă, entuziasm și întreg avutul său. „Trăiam eu însumi ca un cerșetor, pentru a învăța pe cerșetori să trăiască ca oamenii.” Din cauza lipsei totale a mijloacelor materiale Pestalozzi e nevoit să renunțe la școala lui de săraci și să-și închirieze mica moșie, rămânând să locuiască în casă, trăind în neagră mizerie mai mulți ani.

Schimbă activitatea pedagogică practică în cea *teoretică*. În anul 1780 apare „*Ceasul de seară al unui sihastru*”, care cuprinde aforisme cu caracter moral, religios și pedagogic, iar în 1781 „*Leonhard și Ghertruda*”, lucrarea capitală de educație socială, populară. Apare apoi „*Christoph și Elsa*”, o conversație într'o casă țărănească asupra

lui Leonard și Ghertruda, iar în 1797 „*Figuri la abecedarul meu*“, un șir de fabule. Cu un an în urmă apare „*Cercetări asupra mersului naturii în evoluția neamului omenesc*“, cu idei din Rousseau, o scriere sociologică puțin reușită.

A doua perioadă. În 1798 cantonul Bas-Untervald este devastat de francezi. Copiii orfani cu sutele rătăceau pe stradă, fără îngrijire. Guvernul invită pe Pestalozzi să meargă la Stanz, ca să conducă orfelinatul, instalat într-o mănăstire demolată. Aici se scurge o perioadă scurtă, dar importantă, a activității pedagogice a lui Pestalozzi. Aci puse el mânăpe „*pulsul artei educative*“. „Aci eram de dimineața până seara aproape singur în mijlocul copiilor. Tot binele sufletesc și trupesc, de care se bucurau copiii, dela mine pleca“.

Experiența făcută aci îi întărește încrederea în eficacitatea educației: „Am ajuns să-mi recapăt credința, pe care la începutul carierii mele pedagogice o nutrim cu atâta căldură, dar pe care în decursul acestei cariere aproape o pierdusem, credința în *posibilitatea unei inobilări a neamului omenesc*“.

Activitatea lui Pestalozzi la Stanz e de scurtă durată. În 1799 mănăstirea, localul lui Pestalozzi, se prefăcu într'un spital, elevii fură concediași, iar învățătorul obosit, se retrase la băile din Gurnigel, unde stete câteva săptămâni.

A treia perioadă. Pestalozzi este chemat la Burgdorf, unde pe lângă școala primară existentă, el mai înființă un seminar pentru pregătirea învățătorilor și un institut de educație. Aici stă el până în 1804, în care timp scrisese „*Cum își învață Ghertruda copiii*“, operă principală, în care își expune principiile didactice și „*Cartea mamelor*“, o carte de povește.

Dar și de aici, unde Pestalozzi trăi zile fericite cu elevii și colegii săi, trebui să plece din cauză că guvernul a dat castelului — școlii sale — o altă destinație. Trece pentru puțină vreme la *Münchenbuchsee* și de aici, în 1805, la Jverdon (Ilferten).

A patra perioadă. Aici Pestalozzi ajunse culmea gloriei sale pedagogice. Institutul lui de fete și băieți era populat cu elevi din toată Europa, ba chiar și din America. Toată lumea se interesa de școala din Jverdon. Principii, pedagogi, literați, oameni de stat cercetau și admirau organizația școlii. Regele Prusiei, țarul Rusiei arătau încredere și apreciau activitatea lui Pestalozzi. Fichte, în „*Cuvântăriile către naștunea germană*“, declară lucrarea pedagogică dela Jverdon „*începutul regenerării omenirii*“. Se trimit din diferite țări tineri, învățători, spre a se pătrunde de metoda și spiritul școlii pestalozziene.

Aici, în mijlocul activității sale, e lovit de soarte, pierzându-și soția, care timp de 45 ani l-a fost cea mai credincioasă tovarășe și razimul moral.

Neîndemânarea lui Pestalozzi în guvernarea Institutului și ceterile dintre profesori grăbiră decăderea școlii, ceea ce amări până în suflet pe Pestalozzi, care își mai îngreua munca și prin înființarea din veniturile scrierilor sale, în mahalaua Clindy, a unui institut pentru săraci. Greutățile și neînțelegerile creșteau. Pestalozzi nu le-a putut învinge și înlătura, din care cauză e nevoit ca în 1825 să desființeze amândouă institutele. Se retrage la Neuhof, unde își scrie ultima lucrare „Cântecul lebedei”, cu scopul „să-și dea seama sieși și filantropilor asupra ideilor sale despre cultura elementară”. „Destinul meu”.

* * *

Iată o viață închinată umanității și civilizației. Pestalozzi s'a distins nu ca om de știință; nu prin teoriile sale pedagogice stăpânește veacurile. Alceva îl ridică deasupra vremurilor, alceva luminează amintirea lui. *É viața omului robii de un ideal.* Nimic pentru el, totul pentru alții. Și acești „alții” era poporul, pe care voia să-l ridice din neagra mizerie, în care se găsea, — la o stare morală și culturală demnă. „Am văzut că ești rămas cu mult în urmă — se adresează Pestalozzi „către cel mai de jos popor al Elveției” — și mi-a fost milă de tine. Nu posed nici o artă, nu cunosc nici o știință și nu sunt nimic în lumea asta, absolut nimic; dar te cunosc pe tine și mă dau ție, îți dau ceea ce am fost în stare să pătrund cu toată străduința vieții mele.”

Pestalozzi este mare, pentru că ne-a dat cel mai frumos exemplu de abnegațiune și de luptă pentru ideal. Pentru noi nu poate fi mai puternic imbold la muncă și sacrificiu, decât viața și activitatea acestui pedagog elvețian. El ne-a arătat, că numai prin școală se poate regenera societatea omenească, el însuși fiind un fanatic al culturii, un seclar al ideii, un apostol al învierii neamurilor prin carte.

Principiul fundamental, pe care e întemeiată opera reformatoare a lui Pestalozzi este ridicarea omului la drepturile sale naturale, să-și trăiască viața în mod complet, să-și satisfacă, atât cerințele materiale, cât și cele sufletești.

Ideologia pedagogică a lui se caracterizează prin răspândirea școlii pentru popor, pentru toți deopotrivă, aducând egalitate prin cultură, democratizând învățământul.

În ce vedea el mântuirea poporului? a) *În îmbunătățirea soartei materiale:* „Dumnezeu a dăruit bunurile pă-

măntești neamului omenesc în genere și nimănui în mod exclusiv“. Pentruca toți să se bucure deopotrivă de aceste bunuri pământești, el ia lupta prin școală. „Dacă greutățile ar fi mai numeroase și umbra forțelor ce mi-au rămas mai mică, totuș, ultima răsufare a mea tinde către realizarea idealului meu : nimicirea mizeriei omenești, îmbunătățirea soartei celor oropsiți“ ; b) *În principiul activității generale.* Toți trebuie să muncească, căci numai astfel existența are un rost. Clasa de sus va munci pentru ocrotirea clasei de jos. Fără o apropiere simțitoare între clasa domnitoare și cea de jos nu se poate face o îmbunătățire reală a stării poporului.

În „Leonard și Ghertruda“ ne-a arătat Pestalozzi cum prin conlucrarea câtorva oameni de bine ai clasei de sus (Arner, Pfarrer Ernst, Giüphli), secondaiți de elemente bune ale poporului (Ghertruda) se poate realiza apropierea claselor, condiția necesară pentru restabilirea *păcii sociale* ; c) *În cultivarea simțului umanității și a sentimentelor religioase* la clasa de sus : „Progresul evlaviei și luminării clasei de sus este fundamentul bunel stări a celei de jos“ ; d) *În dezvoltarea pe cale educativă a forțelor și facultăților fizice și psihice* ale poporului. „Și celor mai săraci și năpăstuiți copil le-a dat Dzeu o mare sumă de forțe morale, intelectuale și fizice, pe cari trebuie să le agităm, să le deșteptăm“ ; e) *În cultură*, care este mijlocul fundamental de ameliorare a stării poporului. Iar cultura se realizează prin *educație*. Formarea unei generații capabilă și pricepută la muncă și conștientă de datoritiile față de familie, patrie și Dumnezeu va provoca o *stare socială mai fericită*.

Iată pentru ajungerea cărui scop și-a sacrificat Pestalozzi întreaga viață. Caracterul său îl găsim exprimat în epitaful de pe monumentul ridicat de ploasa și recunosătoarea generație, ce i-a urmat :

„Aici zace *Heinrich Pestalozzi*, născut în Zürich, în 12 Ianuarie 1746, mort în Brugg, în 17 Februarie 1827. Mântuitorul *săracilor* la Neuhof ; învățătorul poporului în Leonard și Ghertruda ; la Stanz, *tatăl orfanilor* ; în Burgdorf și Münchenbuchsee întemeietorul școlii poporane ; la Jverdon educatorul omeniei. Om, creștin, cetățean ; Totul pentru alții, nimic pentru sine. Binecuvântat numele lui !“

Sibiu, 1927.

D. BEDELEANU.

Ziua învierii

de I. U. SORICU.

Aceasta este ziua, care 'n piepturi
Ne-a înviat bătrânele virtuți,
Aceasta este ziua 'n care Domnul
Intinse dreapta fiilor pierduți.
A tresărit pământul în adâncuri
Sub pasul renăscuților eroi,
Și soare dătător de viață nouă
Țăriile aprins-au peste noi!...

O, vis al suferințelor de veacuri,
Din ce noian de foc te-ai întrupat,
Și câtă înfloriță tinerețe
De dragul tău spre groapă s'a plecat!
Pământule 'nchinat făgăduinței,
În haina libertății te resfeți,
Dar haina fermecată e ȧesută
Din firul scump al miilor de vieți.

Aceasta este ziua 'n care cei buni
Cu moartea lor pe moarte au călcat,
Și, sfărâmând cătușele pierzării,
Un neam întreg din morți a înviat.
Acolo, la mormântul sfânt, în care
S'au coborît măreții semizei;
A răsunat cântarea biruinții,
Se cunoscără frații între ei.

Fugiți, nevolnici soli ai împilării,
De chinuri și 'ntunerec purtători,
Din fulgerul de spadă al Dreptății,
Ni se urzesc ai propășirei zori
Și, tânără, puterea noastră crește
Ca ramurile vișei pe arac,
Se va 'nălța semeș, sfidând furtuna
Stejarul altoit pe trunchiul trac.

Un neam suntem acuma și o țară,
Păzită de-un păstor și-un Dumnezeu,
Și nu e iad să poată să oprească
În calea-i spre lumină neamul meu.
Căci una în trecut ne-a fost durerea,
Care-a 'mpletit suspinul doinei sfinte
Și una e voința ce ne 'ndeamnă
'Nainte, fii ai Romei, înainte!

Voi toți ce 'n giulgi de lacrimi arzătoare
Credința în triumf ați tăinuit,
Sus frunțile! Pe cerul fărăi noastre
Azi soare 'nvietor a răsărit.
Sub binecuvântata lui lumină,
Munciți, îmbrățișați-vă ca frați,
Și tatălui ce jertfa ne-a primit-o
Cântare de mărire-l înălțați!...

Conferența economică din Maiu.

Raportul dlui *Theunis*, presidentul comitetului preparator al conferenței economice internaționale, către consiliu, cuprinde indicațiile cele mai precise referitoare la fintele conferenței.

„Până unde ajunge ordinea de zi e indicat în rezoluția *Adunării a 6-a*, care, după ce și-a exprimat convingerea că „*pacea economică va contribui în mare măsură ca să asigure siguranța popoarelor*“, a proclamat necesitatea de a „*examina dificultățile economice, cari se opun restabilirii prosperității generale, precum și de a pune în lumină cele mai bune mijloace de a învinge dificultățile și de a evita conflictele*“. Ordinea de zi a trebuit deci să țină cont de două puncte examinate de *Adunare*, adică de prosperitatea și pacea lumii, întrucât ele pot fi facilitate printr'o discuție și o *colaborare* de caracter internațional.

„De altfel a fost întovărășit Comitetul de următoarele două considerațiuni: ordinea de zi a unei conferințe economice generale trebuie, evident, să fie de natură ca să permită pe deoparte o discuție generală a principalelor caracteristici a situației economice mondiale, și pe de altă parte să permită o discuție mai aprofundată a chestiunilor speciale internaționale, în cari poți spera că vei ajunge la rezultate practice.

„Această ordine de zi conține două părți. Cea dintâi este de ordin general. A doua conține trei grupuri de chestiuni mai speciale, asupra cărora o discuție internațională, în sânul conferenței, pare că ar fi mai

capabilă de a aduce rezultate utile din punctul de vedere al măsurilor de ordin practic.

„Ordinea de zi în ansamblul ei conține numai câteva titluri principale, astfel, ca să dea o imagine clară și simplă a sensului discuțiilor ce sunt să se înceapă; nu dă în detaliu lista chestiunilor, cari intră sub aceste titluri.

„D. e.: Comitetul e de părere că pentru ca să analizezi cauzele dezechilibrului menționat în întâia parte a ordinii de zi, va fi necesar de a discuta chestiuni ca: sărăcia, relativă, a Europei și efectele ei asupra industriei, a comerțului și a agriculturii, nestabilitatea schimburilor și nestabilitatea puterii de cumpărare a diferitelor monede și insuficiența sau dobânzile excesive ale intereselor după capital, cari rezultă din insuficiența economiilor.

„Tot așa titlul relativ la cauzele dificultăților ce le întâmpină în timpul de astăzi industria va conține probleme ca: sporirea anormală a utilajului unor anumite industrii, sporirea prețurilor de cost ale fabricantului, cari rezultă din insuficiența și iregularitatea comenzii și din dificultățile de adaptare la condițiile de după războiu.

„Chestiunile financiare nu formează obiectul unei rubrici speciale pentru că problemele financiare, cu toate că ating întregul situației economice, nu constituie, ca la Bruxela, rațiunea de a fi, esențială, a conferinței. În schimb trebuie să-și aibă locul pe măsură ce exercită o repercursiune asupra problemelor economice. Comitetul a crezut că nu e cu cale să figureze ca rubrică specială a ordinii de zi *problema populației*. Întocmai ca problema financiară așa și cea a populației va fi luată în considerare, ca factor totdeauna prezent la studiul situației industriale, comerciale sau agricole.

„Comitetul a reliefat, în particular, două categorii de chestiuni, în urma importanței lor intrinseci și a interesului pe care li-l consacră publicul acum: 1. Remarcabilul raport al Camerei de comerț, internaționale, precum și consultațiunile efectuate în numeroase țări și al căror fruct este acest raport, arătând, între altele, numeroase exemple, interesul, care întovărășește problemele de politică comercială și de politică tarifară. 2. Pe de altă parte, într-o ordine de idei mai particulară, discuții recente au arătat atenția ce s'a dat propunerilor, cari vizau acorduri industriale de caracter internațional.

„În sfârșit dorește comitetul să observe că o parte a dificultăților menționate în ordinea de zi interesează într'un grad special și în primul loc *Europa*. Comitetul presupune deci că, la discuția chestiunilor acestora, se va consacra o atenție specială elementelor, cari caracterizează situația europeană. Cu toate acestea chestiunile cele mai importante ale ordinii de zi prezintă, limpede, o importanță mondială“.

Ordinea de zi a conferinței va fi aceasta: *Partea întâi*. Situația economică actuală. — Principalele ei aspecte și probleme, din punctul de vedere al diferitelor țări. — Analiza cauzelor de ordin economic al dezechilibrului actual, în comerț și industrie. — Tendințe de ordin eco-

conomic, cari ar putea să influențeze pacea lumii. — *Partea a doua.*

A. Comerțul. — 1. Libertatea comerțului. a) Prohibițiuni și restricțiuni de importație și de exportăție; b) Limitarea, reglementare sau monopolizarea comerțului; c) Tratatamentul, în materie economică și fiscală, a supușilor și a societăților unei țări admise să se stabilească pe teritoriul unei alte țări. 2. Tarifulurile vamale și tratatele de comerț. Obstacole în comerțul internațional, cari provin din a) natura, dobânda sau nestabilitatea tarifulurilor de import și de export; b) nomenclatura și clasificarea vamală. 3. Mijloace indirecte de a proteja comerțul și navigația națională. a) Subsidii directe sau indirecte; b) legislație anti-dumping; c) discriminarea stabilită în urma regimului transporturilor; d) mijloace fiscale de a penaliza marfa streină importată. — 4. Repercusiunea asupra comerțului internațional, a micșorării puterii de cumpărare. — **B. Industria** 1. Situația principalelor industrii (capacitatea de producție, producția efectivă, consumația, mâna de lucru). 2. Caracterul dificultăților actuale ale industriei și cauzele lor de ordin industrial, comercial și monetar; 3. Posibilități de acțiune; a) *Organizarea producției, mai cu seamă înțelegerile industriale internaționale*; aspectul lor din punctul de vedere al producției, al consumației și a mâinii de lucru, regimul lor juridic; conexiunea lor cu chestiunile vamale; b) importanța reunitii și schimbului repede de informații statistice, relative la producția industrială. — **C. Agricultura** 1. Situația actuală a agriculturii în raport cu situația de dinainte de război, în cecece privește producția, consumația, stocurile, prețurile și libertatea de schimburi a produselor agricole. 2. Cauzele dificultăților actuale. 3. Posibilitatea acțiunii internaționale: a) dezvoltarea și colaborarea internațională a organizațiilor de producători și consumatori, socotindu-se între ele și diferitele sisteme de organizație cooperativă; b) schimbul continuu a tot felul de informații utile, cari se raportează la condițiile privitoare la situația agricolă, la cercetări științifice și tehnice, la creditul agricol, etc.; c) dezvoltarea puținței de cumpărare a agriculturilor.

Înainte de a încheia lucrările comitetului preparator al conferinței economice internaționale a caracterizat președintele acestui comitet, dl Theunis, *noutatea și originalitatea muncii întreprinsă de Soc. Națiunilor*, precum și *necesitatea de a prepara opinia publică internațională*, greutatea și încetinile ce nu se vor putea înlătura, în modul următor:

„Mai înainte s'au făcut alte încercări de a analiza dificultățile economice prezente și de a căuta remediile. — Cunoaștem încercările acestea; merită ca concluziile lor să fie reținute, dându-li-se o mare atenție. Dar aceste studii au fost întreprinse de personalități aparținătoare la medii limitate la cutare sau cutare sferă principală de activitate, la grupări a căror membri, erau de o aceeași origine și a căror interese imediate erau foarte apropiate. — Era fatal ca această situație să-și aibă consecințele în programa stabilită prin aceste organizații.

„Ceeace distinge munca întreprinsă de Soc. Națiunilor, este compoziția de tot diferită a comitetului încredințat cu elaborarea programei

conferinței economice și cu compoziția proiectată a conferinței însăși. Soc. Naț. a vrut să dea un caracter general concluziilor la cari s'ar putea ajunge și a cerut, spre scopul acesta concursul personalităților ce fac parte din toate mediile sociale. Astfel compoziția comitetului preparator a reunit — și aceea a conferinței de mâine va reuni, iarăși, — pe economiști, producători, comercianți, finanța, mâna de lucru și pe consumatorii înșiși din toate părțile lumii. Această varietate de interese și de origine va da muncii săvârșite o valoare de tot specială.

„Opera politică pacificatoare, întreprinsă de Soc. Naț., nu se va putea înțelege fără de o operă paralelă în domeniul economic, de care este, dealtfel, strâns legată...

„Pentruca să faci să poată reuși conferința economică trebuie ca opiniile publice să susțină din greu munca aceasta și aici residă un punct esențial al eficacității ei viitoare.

„Știu că domnește un anumit scepticism cu privire la rezultatele posibile. Mai trebuie, pentru ca să aducem protecțiile noastre într'o lumină mai simpatică, oamenilor de bunăvoință, mai trebuie mai cu seamă să delăturăm eroarea, atât de răspândită, care constă în faptul că ni se atribuie gândul că utilitatea conferinței se mărginește la rezultatele, cari pot să se traducă imediat și complet în praxă.

„Nu avem să ascundem nimănui enormitatea problemei; pricepem perfect greutatea ei. Știm că este indispensabil ca să nu procedăm decât prin etape succesive.“

(După buletinul „Societății Națiunilor“.)

Apropierea sufletelor prin muzica populară.

(„Causerie“, ținută la concertul Reun. de muzică „Gh. Dima“ din Sibiu, în 3 Martie 1927).

Mai planează în sală acordurile cântecelor cehe și slovace, ale cântecelor dela coarnele plugului și din seara fermecată de Crăciun (colindele) — și ureau să bat fierul până-i cald, strângându-mi în chingă gândurile, ca să vă mărturisesc în zece minute ceea ce am frământat în mine acum zece ani și acum, în timpul din urmă.

Prilejul e binevenit, îl folosesc ca o trampolină sufletească, atmosfera e creiată, atenția dvoastră e asigurată...

Acum zece ani știți ce clipe grozave trăiam cu toți. Cei mai mulți în tranșee trupești, aproape toți în tranșee sufletești.

În „Praga de aur“ s'a apropiat de mine, în preajma Crăciunului, prietini românilor, veneratul și preabunul abate Zavoral și Urban Iarnik și m'au întreat: Vrei să ascuți cântece populare de Crăciun, slovace? Răspunsul numai afirmativ a putut fi. Și ce i-a fost dat să audă celui târit

de un regim mașter departe de ai săi? În mijlocul celor ce sufereau ca și el, simple, duiioase, clare ca un cer de iarnă geroasă, cântece de Crăciun și cântece ca cele de astăzi, executate de slovaci și de cehi, îmbrăcați în costume țărănești slovace.

Nu puteai să te manifesti altfel: cântecul de Crăciun, cu vestirea nașterii purtătorului gândului de dreptate și iubire, durerea din cântecele trăgănate, biografiile etnopsihologice ale suferințelor slovacilor, ele formau atunci *ventilul de siguranță* a opiniei publice cehoslovace. În cântece, cu ochii înlăcrămați, se înțelegeau cehii și slovacii, în cântece își dădeau mâna, așteptând zile mai bune, afară de cadrele monarhiei putrede.

După cum cântecele și colinzile noastre ardelenene erau îmbrățișate în vechiul Regat, așa cântecele și colinzile slovace în Boemia.

Și focul cu care erau cântate, elanul cu care izbucneau din pieptul obidit, dospeau azima, care avea să fie împărțită, în 1918, tuturor.

Serbătorim, doamnelor și domnilor, în anul acesta — par'că ne-ar fi fost trimise aniversările de o pronie cerească! — serbătorim memoria unui Pestalozzi și a unui Beethoven. Memoria aceluia, care, rege al pedagogilor fiind, poartă pe lespede de mormânt gravate cuvintele: „Salvator al săracilor, tată al orfanilor, educator al omenirii, om, creștin, cetățean“!... Memoria aceluia, care, rege al compozitorilor muzicali fiind. — a armonizat cuvintele într'aripate ale lui Schiller:

„Peste bolta instelată
Este, frați, preabunul Tată!“

Amândoi acești Mont Blanci ai gândirii și simțirii omenеști, în fața cărora cu toții ingenunchiem, sufletește, ridicându-ne astfel pe noi înși-ne, amândoi au mărturisit-o în auzul tuturor: *Chiagul vieții omenеști numai iubirea poate fi! Ura nu este sfetnic bun! Ca leit-motiv la această poruncă a poruncilor pot să figureze suspinele orfanilor îngrijiți de Pestalozzi în Stans, în Neuhof, în Iferten și of-tatul întemnițaților din „Fidelio“.*

Și cine ne silește să nu înșirăm aici și cântecele slovace și române, de jale, cântecele, cari au fost și sunt o fotografie sufletească a sbuctumului din veacurile trecute?

Prindeți clipa și vă întrebați: sunt *minciuni* apelurile spre iubire ale lui Pestalozzi și Beethoven?! Nu-i veneram pe acești exponenți ai „omenescului“ din noi *tocmai* fiindcă au fost mari în iubire? Nu ne apropiem cu simpatie, cu

bucurie, aproape cu frenezie de cântecele populare, tocmai fiindcă chemarea după iubire este întruchipată atât de minunat în ritmul, în tonul, în gândirea lor?

Și muza aceasta populară nu ne poate ajuta și la deslegarea problemelor celor grele din zilele noastre?

Oricât de bizară să-i pară unuia sau altuia teza, aici, în sala de concerte, sală, în care s'au ținut și memorabile întruniri politice, eu *tot* o aduc în fața dvoastră: cântecele, baladele și poveștile populare, cu prospătatea lor, cu vâncioșia lor, cu *etica* lor, îmbinate cu pedagogia lui Pestalozzi, pedagogie transpusă pentru oamenii mari, cu sufletul *etic* al unui Beethoven — ele *pot* fi călăuzele omului ce vrea să se primenească astăzi, ele *sunt* în stare să-l scoată din labirintul, în care orbecăiește acuma. Pentru ce pot fi doctorta sufletească? Pentrucă răspund cu: da, da și nu, nu întrebărilor noastre și n'au înțelesurile meschine, cari derutează. Pentrucă *cred* în răsplata binelui și în fapta cea bună. Pentrucă sunt expresia conștiinței omenești, care tinde spre lumină, pe cărările bunătații, ale innobilitării omenești.

Vi se va părea, poate, paradoxal, dar prefer acea cîlindă românească, bine armonizată: „Trei păstori se întălniră“, cu acel refren: „Raza soarelui“, monologului muzical chilometric al „Salomeei“ senzuale, în jurul capului tătat al lui Ioan, din opera lui Rich. Strauss, oricât de savant să fi tcluit compozitorul muzica și oricâte instrumente nouă să fi inventat pentru ea. Acolo e viață spontană, sănătoasă, aici e spirit genial ce jonglează cu putrefacția morală!

Comori zac în izvoarele, nepângărite încă, ale muzel populare, și cehe și slovace și române, comori, cari trebuie cunoscute, ca să vorbească inima inimei, ca să se întindă mâinile să cuprindă alte mâni, ca să priceapă vecinii, că au puncte *comune*, multe, cu noi, numai să le ia la cunoștință, că au calitați, numai să le releve, că formează verigi dintr'un lanț, lanț, care va fi durabil, dacă sufletele sunt descătușate, dacă vorbește „omul“ „omului“...

Ce ar fi pedagogia întregă a lui Pestalozzi, dacă i-ar lipsi iubirea față de cel slab și sărac? Ce ar fi muzica lui Beethoven fără chemările spre libertate ale robilor din „Fidelio“ și fără „Simfonia a IX-a“? Ce ar fi geisirii sufletești, cari tășnesc în formă de cântece, balade, povești, din pieptul milioaneilor de necunoscuți, anonimi, ai popoarelor noastre, dacă ar lipsi din ele dorul după aier proaspăt, disprețul față de înșelăciunea lașă, bucuria pentru răsplata omului cumpătat, drept, blând, muncitor?

Iacă aici rețeta vindecătoare: Pestalozzi, Beethoven, îmbinați cu emanarea a tot ce e curat și bun în sufletul poporului. De aici să învețe oamenii mari conduita în viață, căci altfel, altfel ar călea în picioare pedagogia, ar fi apostafii muzicii lui Beethoven, ar fi renegații sufletului poporal neîntinat... Dacă în școală cereți ca bază a învățământului bunătatea, dacă în sala de concerte vă ridicați până la culmi ameșitoare, proslăvind iubirea de oameni (cu Beethoven), — dacă poporul cere, cere cu toată hotărîrea dreptatea socială, bazată pe iubire — și statele și popoarele ar comite un sacrilegiu, după cataclismul de-abea trecut, dacă n'ar înțelege aceste logice și prea îndreptățite chemări și nu și-ar orândui conduita amăsurat acestor norme etice.

Nucleul ni se arată în propunerea senatorului italian *Ciraolo* pentru o „*Uniune internațională de ajutorare*“, Instituirea unei societăți de asigurare a națiunilor împotriva cataclismelor naturii și ale greutăților sociale.

Este o muzică a viitorului aceasta, cătră care să tindem cu toții...

* * *

Câtă vreme vești auzi minunatele noastre cântece populare, armonizate atât de frumos de dirigentul nostru iubit, dl *Nic. Oancea* — dând prinos de laudă și aceluia compozitor român, care nu mai este printre noi, lui *A. L. Ivela*, ascultând „imnul“ său „de sărbătoare“ — lăsați, vă rog, să picure în conștiința dvoastră și convingerea, care să zămislească fapte, că urmând sfaturilor din produsul intelectual al poporului ceh, slovac, român, îmbinate cu suflul etic al unui Pestalozzi și Beethoven, vești contribui ca să vă puteți bucura cât mai mult de pace și de bunăstare, punând un zăgaz puternic prăpădului ce amenință să potopească totull... Altă cărare salvatoare nu există — o spune conștiința, o simte inima.

În acest semn vom învinge, spre binele tuturor...

Și-acum... înălțați-vă inimile, țarăș!...

HORIA PETRA-PĂTRESCU.

Fata Morgana

*Când m'am trezit, buimac, din așternut,
In zori de zi, zărit-am din odaie,
Depart, un sat arzând cu pălălaie.
Ardea cu flăcări lacome și dese,
Din guri de iad par'că erau purcese,
... Un răsărit a fost! Mi s'a părut...*

Fata Morgana...

*Când pentru 'ntăia dată te-am zărit,
In calea mea că-mi vii, ca 'n Odiseie,
Credeam că Penelope-mi ești, din epopeie.
Ideal intruchipat eu te-am crezut —
Te-am desbrăcat de haina ta de lut —
Cu visurile-mi calde te-am nutrit —*

Fata Morgana..

*Când simt acum, la țarm, sfânta tăcere —
Pe stânci cu mușchiu, în față-mi, verde, marea —
Și cântărind — piticul! — depărtarea
Cu valuri ce se 'n 'ntrec și vin furtună,
La țarm de mare sclavic să apună —
Mă 'ntreb atunci: nu-i totul o părere?*

Fata Morgana?...

*Când mă gândesc, îmi zic, cu mintea rece
Da, peste toate suflă un Samum,
Care preface tot 'n praf și scrum —
Iluzii, 'ntr'alte sfere plămădite,
Suflarea-i nemiloasă le înghite.
Nu-i și Samumul vis ce vine — trece?*

Fata Morgana...

(Pr. Trégastel VIII. 1919)

RADU MĂRGEAN.

Nu e altă cărare!

(Alt mozaic cu citate despre tendințele de maghiarizare ale foștilor noștri guvernanți.)

„Uniunea interparlamentară” s’a înființat cu 30 de ani înainte de „Societatea Națiunilor”. Anul acesta își va ținea a 23 sesiune, la Paris.

Ideia unei uniuni interparlamentare a fost de obârșie franco-britanică. În Paris, în 1888 și în 1889, s’au ținut ședințele preparatorii și întâia adunare, sub conducerea vestitului om de bine *Frederic Passy*. În 1900 s’a ținut a doua oară adunarea „Uniunii interparlamentare” la Paris, sub președinția dlui *Armand Fallières*, pe atunci președinte al Senatului francez.

În 1925 s’a ținut în America (Washington-Ottawa) o adunare a „Uniunii”, la care a luat parte în secția românească și dl *Ion Mateiu*, care a rostit, în englezește, un discurs. Acest discurs al delegatului român a atins neplăcut pe doi din leaderii trecuți și actuali ai parlamentarismului maghiar, pe domnul *Albert de Berzeviczy* și pe contele *Apponyi*.

Avem în fața noastră „Anexele la procesele-verbale ale consiliului interparlamentar”, cu ședința din 1 Sept. 1926, când dl *Berzeviczy* și contele *Apponyi* au protestat împotriva neînchipuitei îndrăzneții de a li se trage la îndoială loialitatea față de foștii cetățeni nemaghiari din fosta Ungarie.

Dl *Berzeviczy*, președinte al Acad. maghiare, președinte al societății culturale *Kisfaludy*, susține cu toată energia, în fața areopagului parlamentar internațional: „O opresiune a minorităților de limbă, a minorităților naționale, n’a existat în Ungaria” (pg. 3). De aceeaș convingere este și dl contele *Apponyi*.

Dl *Mateiu* e silit să asculte o „replică”, apoi o „duplică” a celor doi conducători maghiari și răspunde cu o altă „replică”, bine ticluită, cu argumente plausibile.

Maghiarizarea cetățenilor alogeni în fosta Ungarie? Doamne ferește! Nici prin minte nu le-a trecut foștilor miniștri de culte. Dimpotrivă, au dat cu mâna largă pentru cuitura popoarelor minoritare. Aceasta este teza reprezentanților maghiari.

Si fecisti-negal E doară în fața areopagului parlamentar internațional și nu poate controla fiecare aserțiunile.

Fiindcă nu este irelevant ce mărturisesc foștii conducători ai fostului stat ungar, *căutând să întunece adevărul*, servească, pe lângă argumentele dlui I. Matetu, următoarele escerpte elocvente din cărți recentissime, în cari autorii cu judecată se întreabă: ce a pricinuit căderea regatului ungar? Tot trebuie să fie un *nex causal* între ținuta guvernelor maghiare trecute și debandada din Ungaria!

Di conte Albert Apponyi declară în articolul de fond panegiric: „*Mohács*“, în „*Neue Freie Presse*“ (29 Aug. 1926), că „*Trianonul este mai rău decât Mohács-ul*; dar sufletul poporal maghiar“ îl găsește — pe lângă toate acestea — „într’o constituție sufletească mai bună“. Prea bine — dar acest suflet *trebuie* să afle adevărul, ca să se poată tămădui! Cu potemkiniade ca teza: am fost culanța personificată față de „naționalități“, iarăș va suferi o înfrângere, și îmai grozavă.

„Dacă ofițerii cei mulți, lipsiți de lucru (din fosta Ungarie) se plictisesc“, scrie „*Prager Presse*“ (17 Sept. 1925), din prilejul discursurilor la „Liga Națunilor“ a aceluiaș conte Apponyi, „dacă acești (ofițeri) ureau să arunce într’o nouă nenorocire un popor greu încercat, dar doritor de muncă și capabil de viață, e faptul acesta de deplâns, nu numai din punct de vedere maghiar, ci și din punct de vedere general, omenesc“.

Cine e de vină dacă sângeră poporul maghiar?

Șovinismul maghiar — răspundem și vom aduce iarăș nouă și nouă dovezi, cât de departe au dus nește bărbați politici cu flair politic criminal, țara lor.

Nu vom cita din *Diner-Dénes* („La Hongrie“, din „Bibliothèque des sciences politiques et sociales“, 1927), nici din *Oskar lászli* („Magyariens Schuld und Ungarns Sühne“, 1923), cu toate că argumente multe, logice, se găsesc în aceste două lucrări de ale expatriaților, cari trebuie să petreacă în străinătate, ca să spună adevărul crud.

Pe dl *Seton Watson* (*Scotus Viator*) îl refuză contele Apponyi, fiindcă „imparțialitatea dsale lasă atâta de dorit, încât nu poate fi admis ca martor irecuzabil“. Bine, treacă! Avem alți englezi la îndemână.

Ascultați o serie întreagă, care mai de care, cari toți adevereșc: *s’a vrut maghiarizarea*. Poște de *boa constrictor!*

Dacă e la adecă să începem cu cartea dlui *Roland de Hegedüs*, fost ministru de finanțe după rășboiu: „*Ungarn nach dem Kriege*“ (Ungaria după rășboiu). — Intelectuali români, sârbi, slovaci, etc. aveau bucuria nemărginită de

a ceti mărturisirile acestea, unii chiar în tranșee fiind: „De-ar veni să ne viziteze, într'o bună dimineață, un fotograf al sufletului și dacă ar putea să scoată la iveală, într'un mod miraculos, cu ajutorul unor raze X fermecate, portretul dorințelor noastre celor mai ascunse, ar descoperi în mine și în fiecare ungur, în urma tuturor vorbirilor sale și a principiilor, cari ne deosebesc, dorința absolută: ca în *basenul Carpaților fiecare (cetățean) să fie ungur și ca statul să creieze o astfel de țară*”. (Cartea a apărut în mai multe ediții, și în limba maghiară și în cea germană!) Un coleg de guvernare al dlor B. și A.

Se va spune: dl Hegedüs și-a instruat vioara fals — pe dsa l-a luat gura, așa, pe dinaintea Șovinismul dsale n'a fost împărtășit de alți conducători. Atunci să ascultăm cum caracterizează *englezul Steed*, în cartea sa de amintiri, care face senzație acum, pe dl Apponyi; episcopul istoric *sas*, dela noi *Teutsch*, pe acelaș domn Apponyi și pe dl Berzeviczy, profesorul german de istorie *Ottokar Weber* pe contele Apponyi.

I.

Ce scrie despre contele A. Apponyi dl *Henry Wickham Steed**) în memoriile sale: „*Mes souvenirs : 1892—1914*”, vol. I. ? „Une goutte amère dans la rafraichissante coupe que je bus a Budapest me vint du president de la Chambre, le comte Albert Apponyi. Il avait désiré voir attribuer le poste de correspondant du *Times* à Budapest à un candidat à lui, et s'irritait à l'idée qu'un Anglais résidant principalement à Dienne fut chargé de l'interprétation de la politique hongroise. Il m'assura, en un anglais impeccable — il parlait l'anglais, le français, l'italien et l'allemand, aussi couramment que le magyar — que je ne serais jamais en état de comprendre les affaires hongroises, parce qu'elles exigeaient une parfaite connaissance du droit constitutionnel hongrois, qui ne pouvait, — de son côté, — s'acquérir sans posséder entièrement la langue magyare que je ne pouvais jamais espérer m'assimiler. Ce serait donc de ma part une erreur, ou même pire, que de persister à m'occuper des affaires hongroises. Ceci me piqua au jeu, et j'appris bientôt à force l'étude assez de magyar pour lire dans l'original le droit constitutionnel hongrois et suivre les discours au Parlement. Je découvris alors que le comte Albert Apponyi lui-même, ainsi que nombre de ses col-

*) Cer seuză că traduc din textul trad., franceze, necunoscând limba engleză și neavând nici cartea engleză la îndemână.

legues, ne s'attachait pas toujours à citer avec exactitude les statuts fondamentaux : je découvris aussi que les apparences pourraient bien être aussi décevantes en Hongrie que l'étaient, en Autriche, les irréalités plus flagrantes". (pg. 178)

Pe românește : „O picătură amară în cupa, care oferea impropătare, cupă beută în Budapesta, (epoca 1902—1906 — trad.) mi-a fost oferită de președintele Camerei, contele A. A. Dorise dsa ca să vadă atribuindu-se postul de corespondent al (ziarului) *Times* în Budapesta unui candidat al dsale și se irita la ideia că un englez cu reședința mai cu seamă în Diena a fost încredințat cu interpretarea politicii maghiare. M'a asigurat (dl A. A.), într'o englezească impecabilă — vorbea engleza, franceza, italiana și germana tot atât de curent ca limba maghiară — m'a asigurat că nu voi fi nici odată în stare să înțeleg afacerile maghiare, deoarece ele pretindeau dela mine o perfectă cunoștință a dreptului constituțional maghiar, care nu putea fi câștigată, din parte-mi, fără eu să posed în întregime limba maghiară, pe care nu puteam să sper să mi-o asimileze vreodată. Ar fi deci din parte-mi o eroare, sau chiar mai rău, să persist de a mă ocupa cu afacerile maghiare.

Aceasta m'a atins puțin (m'a ros la inimă, nișel) și am învățat în eurând cu puterea, destul, din limba maghiară ca să pot citi în original dreptul constituțional maghiar și să pot urmări discursurile în parlament. Am descoperit atunci că însuș contele A. A., ea și un număr din colegii dsale, nu se atașau întotdeauna să citeze cu exactitate statutele fundamentale ; am mai descoperit și că aparențele puteau să fie tot așa de amăgitoare în Ungaria după cum erau, în Austria, irealitățile și mai flagrante.“

Fiindcă e vorba de dnii Apponyi și Berzeviczy iacă două citate din episcopul sas *Teutsch**) : „Allerdings gerade der Kultus- und Unterrichtsminister *Berzeviczy* erweckte wenig Vertrauen. Die Sachsen kannten ihn aus der Mittelschuldebatte und sonst als *eifrigen Chauvinisten* und ausgesprochenen Gegner der Sachsen.“ (pg. 166.) „Nu-i vorbă tocmă ministrul de culte și instrucție *Berzeviczy* a stărnit puțină încredere. Sașii îl cunoșteau din desbaterile referitoare la școalele medii și altmintrelea ca pe un *șovinist fervent* și ca pe un pronunțat contrar al sașilor“.

„Er (Ștefan Tisza) richtete dann ernste Worte an Apponyi, dessen chauvinistische Anschauungen bekannt waren, sich zu überlegen, was er auf diesem Gebiete tut. Apponyi antwortete, in viele süsse Sätze eingewickelt, die die Nationalitäten schon gewohnt waren, eine angreifende Politik gegen die Nationalitäten falle ihm nicht ein, aber er wolle keine halbe Arbeit tun und durch den Einfluss des Staates auf die Professoren und Lehrerbildung dafür sorgen, dass „den wahrgenommenen Übeln radikal“ begegnet werden“... „Die chauvinistische Welle in Ungarn war im Steigen“... (pg. 245).

*) Op. cit. mai jos.

„(Ștefan Tisza) adresă apoi cuvinte serioase lui Apponyi (în parlament, 25 Iunie 1917), ale cărui convingeri șoviniste erau cunoscute, ca să eugete mult ce va săvârși în domeniul acesta (al acordării de drepturi la limba maternă în școală). Apponyi a răspuns, *invelindu-și cuvintele în multe propoziții dulci*, cu cari erau învățate naționalitățile, că nu-i trece prin minte să poarte o politică agresivă împotriva naționalităților, dar că nu urea să săvârșească o muncă de jumătate și că se va îngriji prin influința statului de creșterea profesorimii și a învățătorimii, ca să se preîntîmpine „radical relele verificate“... Dalul șovinist se urea în Ungaria...”

Istoricul german Dr. Ottokar Weber scrie în „Weltgeschichte“ (vol. VII pg. 145): „Graf Apponyi wollte die Magyaren dadurch versöhnen (în 1907), dass er noch strenger, als es schon früher geschehert war, auf die *Magyarisierung der Schulen* hinarbeitete, wodurch er aber alle anderen Nationalitäten gegen sich in Harnisch brachte“.

Pe românește: „Contele Apponyi a vrut să împace (în 1907) pe maghiari prin aceea că a lucrat încă și mai sever, decât a făcut-o până mai înainte la *maghiarizarea școalelor*, prin ceea ce a stârnit resensul tuturor celorlalte naționalități“.

Să ne oprim puțin și să constatăm: domni, cari apără acum interesele poporului maghiar sunt caracterizați de șovinști din partea a trei istorici cu greutate.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fiindcă suntem la Dr. Ottokar Weber să urmăim cu dsa.

Cum scrie profesorul universitar de istorie, germanul Dr. Ottokar Weber în marea „Istorie a lumii“ („Weltgeschichte“) vol. al VII-lea, apărut în 1925? (Istoria aceasta e scrisă de un respectabil stat-major de istorici, în frunte cu directorul arhivei de stat a „Reich“-ului, din Berlin, prof. Dr. P. Herre. — Edit. firmei Ullstein.)

„Die Magyaren haben bisher (1875) die Vorherrschaft ihrer Sprache im Amte und in der Schule mit aller Rücksichtslosigkeit betrieben und dabei merkwürdig wenig Widerstand gefunden. Freilich fehlte auch das Organ, um solches zu leisten; die Presse war zuverlässig magyarisch, die Wahlen zum Abgeordnetenhaus wurden mit einer beispiellosen Virtuosität von der herrschenden Partei durchgeführt: Wähler zu Dutzenden in Wirthhäusern eingesperrt oder Eisenbahnzüge mit heraneilenden Wählern aufgehalten, alle Mittel der Bestechung mit Geld und Alkohol angewendet. Dazu kam, dass die magyarische Intelligenz in den Städten — viele Laue, besonders Juden hatten sich ihr angeschlossen — dem audern nationalen Bauerstande an Organisation weit überlegen war. Einen starken Rückhalt erhielt sie an dem niederen Adel des Landes, der Gentry. Mit dieser musste die Regierung besonders in der

Komitatsverwaltung rechnen, denn mit Zähigkeit verteidigte sie da ihren Einfluss, der ihr Geld und Ansehen einbrachte“ . (pg. 139).

În 1906 era în Ungaria ein „*politischer Hexenkessel*“ (pg. 141), un „cazan de vrăjitor, politic“ (haos). La începutul războiului „statul putred“ A. Ungaria : „*der morsche Staat*“ (pg. 146), a opus o rezistență ce te făcea să te miri, dar apoi a succumbat.

Pe românește : „Maghiarii au dus preponderanța (stăpânirea) limbei lor până atunci (1875), în oficii și în școală, cu toată lipsa de scrupul și au găsit o rezistență mică de tot, care te pune în uimire. Firește a și lipsit organul, ca să opui o astfel de rezistență ; presa era maghiară, în care te puteai crede, alegerile pentru parlament erau duse în îndeplinire cu o virtuozitate fără de egal, din partea partidului stăpânitor : alegătorii erau închiși cu duzinele în cărciume sau erau reținute trenuri cu alegători, cari se grăbeau la votare ; se foloseau toate mijloacele de mituire, cu bani și cu alcool. Pe lângă aceasta mai venea și circumstanța că inteligența maghiară era mult mai covârșitoare în privința organizării față de clasa jărănească de altă naționalitate — acestei inteligențe i s'au alăturat mulți cetățeni domoli, mai cu seamă euri. Un regim puternic a aflat (inteligența maghiară) în nobilimea de jos a țării, în *gentry*. Această *nobilime* trebuia să o ia la cunoștință guvernul mai cu seamă în administrația comitatensă, deoarece își apăra cu tenacitate influința, care-i aducea bani și vază“.

Viața politică prin anii 1875—1890 ? „Man darf (Kolomán) Tisza vor, er korrumpiere das Abgeordnetenhaus, um sich an der Macht zu erhalten. Feindschaften entstanden, die man am besten durch den französischen Satz erklären kann : „*ôte-toi, que je m'y mette !*“ Auch andere wollten die Süßigkeit des Regierens verkosten !“ (pg. 139).

Pe românește : „Era învinuit (Coloman) Tisza că ar corupe parlamentul, ca să se mențină la putere. S'au născut dușmăni, cari se pot explica mai bine cu fraza franceză : „*ôte-toi, que je m'y mette !*“ (școală tu, ca să mă așez eu) Și alții voiau să se înfrupte din dulceața guvernării !“.

„Zuerst dachte man in *Österreich* nur an die Deutschen, dann *nur an die Magyaren*, endlich an die Polen. Dass auch die übrigen Slaven, vor allem die ehrgeizigen Tschechen, neben ihnen auch Italiener und *Rumänen ebenfalls ihren Platz an der Sonne haben mussten*, das ist den österreichischen Staatsmännern *viel zu spät klar geworden*. Ein wiener Schriftsteller hat mit Recht gesagt: *Österreich ist ein kompliziertes wunderbares Instrument, das nur ein Meister spielen sollte und das nur Stümper gespielt haben !*“ (vol. III. pg. 148).

Pe românește : „La început s'au gândit în Austria numai la germani, mai apoi numai la maghiari, în sfârșit la poloni. Că și ceilalți slavi, mai întâi de toate orgolioșii cehi, lângă ei și italienii și *românii* trebuie să *ăibă locul lor sub soare*, — faptul acesta le-a venit bărbăților de stat austriaci mult prea târziu la cunoștință (au fost lămurii).

Un scriitor vienez a avut dreptate să spună: Austria este un instrument complicat, minunat, pe care ar trebui să-l folosească numai un maestru și pe care au cântat numai *cârpacii!*"

III.

Să trecem la *patru conducători sași, contemporani.*

Să ascultă pe conducătorul *Dr. Karl Wolf*, pe unul din reprezentanții cei mai de seamă ai poporului săsesc, ziarist, om politic, spirit organizatoric de primul rang în domeniul vieții economice. Cum constată dl *Dr. K. Wolf* nebulnia „maghiarizării” ?

(Citatul e din revista sibiiană „Caietele politice germane din România mare“.)

„Nichts wäre verderblicher für das magyarische Volk und würde seinen sicheren Untergang herbeiführen, als der *Magyarisierungswahn*, der es an den Rand des Abgrundes gebracht hat und es ganz vernichten würde, wenn es ihm nicht gelingt, dieses Gift aus seinem Volkskörper auszutreiben. Die Behandlung der 500,000 Deutschen in dem gegenwärtigen Ungarn wird der beste Thermometer sein, um zu zeigen, ob das *Magyarisierungsfieber* noch in den Pulsadern dieses begabten Volkes sein vernichtendes Unwesen treibt“. *Dr. (Karl Wolf) K. W.* (in „Deutsche Politische Hefte aus Grossrumänien“. 1923. III. Nr. 3. pg. 12)

Pe românește: „Nimic n'ar fi mai dezastruos pentru poporul maghiar și n'ar aduce decăderea-i sigură, decât *iluzia maghiarizării, care l-a adus la marginea abizului și care l-ar nimici cu desăvârșire, dacă nu-i reușește să scoată veninul acesta din trupul poporului său. Tratatamentul celor 500,000 de germani din actuala Ungarie va fi cel mai bun termometru, ca să arete (poporul maghiar) dacă își mai joacă confuzia nimicitoare febra de maghiarizare în vinele acestui popor talentat.*“

Ascultați ce mărturisea în 1923, unul din leaderii politicei germane în România, dl *Dr. Rud. Brandsch*, în aceeași revistă :

„Nach dem Ausfall der lituanischen Wahlen gibt es nur einen Staat noch in Europa, in dem die Deutschen als Minderheit keine Vertretung im Parlament haben. Es ist Ungarn mit seinen 600,000 Deutschen, denen bei den letzten Wahlen von der Behörde solche Schwierigkeiten gemacht wurden, dass keiner ihrer Wahlwerber durchdringen konnte“. *Br.(andsch)* (in „D. Pol. Hefte aus Grossrumänien“, a. III. (1923) Nr. 6, pg. 8).

Pe românește: „După rezultatul alegerilor lituaniene există numai un singur stat în Europa, în care germanii ca minoritate să n'aibă reprezentanță în parlament. E Ungaria cu cei 600,000 de germani, cărora li s'au făcut la ultimele alegeri din partea direcțiilor astfel de greutăți, încât n'a putut să pătrundă nici unul din candidații lor.“

lată altă mărturisire prețioasă, care va fi bine să fie încrestată de noi cu satisfacție: președintele societății culturale germane din România „*Deutsches Kulturamt aus Rumänien*“ (Oficiul cultural german din România), dl *Dr. Richard Csaki* din Sibiu, scria în 1926, în ziarul „*Deutsche Allgemeine Zeitung*“ din Berlin (28 II. 1926) despre renașterea elementului șvăbesc din Sătmar sub dominația română, următoarele: „So gerieten die schwäbischen Bauern nicht wie die Banater unter die mehr unpersönliche österreichische Verwaltung, sondern unmittelbar in den individuellen Willensstrom der naturgemäss von Anfang mit *magyarisierenden Tendenzen* erfüllten Károlyischen Herrschaft, Wohl hauptsächlich aus dieser Tatsache lässt es sich erklären, dass die etwa 50,000 Seelen zählende deutsche Bevölkerung des sathmarer Gebietes der sprachlichen Magyarisierung viel mehr anheimgefallen ist als die Banater, deren *intensive Magyarisierung* eigentlich erst gegen Ende des 19 Jahrhunderts begann“.

„Așa au ajuns țărani șvabi, nu ca cei din Banat, sub administrația mai mult impersonală austriacă, ci nemijlocit în curentul de voință, individual, a dominației Károlyiane, *plină dela început cu tendințe de maghiarizare*. (E vorba de familia de magnați unguri Károlyi) Mai cu seamă în urma faptului acestuia se poate explica de ce populația germană de, *aproximativ, 50,000 suflete*, a Sătmarului s'a împărțit mult mai mult de maghiarizare în privința limbii, decât cei din Banat, a căror *maghiarizare intensivă* a început la adecă abea cătră sf. sec. al XIX-lea“.

Dar să ascultăm un glas și mai autorizat, din partea sașilor noștri din Transilvania. Un glas recentissim al istoricului lor reputat, al actualului episcop din Sibiu *Frederic Teutsch*. Episcopul Teutsch a scos o foarte interesantă istorie a poporului săsesc („*Geschichte der Siebenbürger Sachsen, für das deutsche Volk*“ — ist. sașilor din Ardeal, pentru poporul săsesc — în 4 volume; vol. al IV lea, în 1926, la W. Krafft în Sibiu).

Cine vrea să știe ce am pățimit și noi și sașii sub stăpânirea gentrilor maghiari va face *foarte bine* să citească cel puțin volumul al 4 lea.

lată ce constată episcopul Teutsch (numai câteva citate, din *zecile*, cari s'ar putea aduce); „Die ganze Politik Ungarns (1884) stand unter der Zwangsvorstellung der *Magyarisierung*“. (pg. 112) — „Die Magyarisierungsabsichten auf dem Gebiete der Schule und die Angriffe auf die Kirche dauerten fort“ (epoca 1890—1914) (pg. 147). „Die „sündhafte Theorie“, wie Teutsch sie nannte, dass das Land mit allen seinen Bewohnern dem magyarischen Stamm zu eigen sei, hatte sie alle gegen alle Gerechtigkeit taub gemacht.“ (pg. 148).

„Întreagă politica Ungariei se afla (în 1884) sub coșmarul *maghiarizării*“. „Au urmat (epoca 1890—1914) tendințele de maghiarizare pe terenul școlii și atacurile adresate școlii“. Teona plină de păcat“, cum a numit-o Teutsch (tatăl episc., actual), că țara cu toți locuitorii ei aparține rasei maghiare, îi făcură pe toți surzi față de orice dreptate“

Ca toți oamenii cu judecata sănătoasă se întreabă episcopul Teutsch cum a fost cu puțință ca o majoritate așa de mare de „naționalități“ să se poată maghiariza cu forța :

„... dies neue Ungarn (de după absolutism) sah nun... seine nächste Aufgabe darin, die nationale Entwicklung zu sichern. Dabei aber war der ferfehlteste Weg, die Magyarisierung der anderssprachigen Völker in Ungarn, die die *Mehrheit* des Landes ausmachten, als Ziel ins Auge zu fassen.“ (pg. 7).

„Ungaria aceasta nouă și-a văzut acum (după absolutism) problema sa proximală în aceea ca să-și asigure dezvoltarea națională. Drumul cel mai greșit a fost însă acela de a lua ca țintă *maghiarizarea* popoarelor de altă limbă în Ungaria, popoare, cari formau majoritatea țării“.

„Wie immer aber, für Ungarn war es ein unhaltbarer Zustand, dass der Staat und dass die führende Gesellschaft mit 2 1/2 Millionen Mitbürgern (Rumänen) sich im Kriegszustand befand. Das war wenigstens erklärlich, solange der mittelalterliche Gedanke festgehalten wurde und alle anderen als minderberechtigte „Fremde“ angesehen wurden, solange jede nichtmagyarische Lebensäusserung als staatsfeindlich verfolgt wurde.“ (pg. 177).

„Oricum, pentru Ungaria a fost o situație, care nu se putea ținea, ca statul și ca societatea conducătoare să se aple pe picior de războiu cu 2 1/2 milioane de concetățeni (români). Lucrul acesta era cel puțin explicabil câtă vreme s'a ținut la *ideia medievală* și toți ceilalți cetățeni au fost considerați ca „streini“ cu drepturi mai puține, câtă vreme orice manifestație de viață nemaghiară era urmărită ca primejdioasă față de stat.“

Și scriind despre tonalitatea schimbată, a discuțiilor lui Ștefan Tisza, cu reprezentanții români, la începutul anului 1914, când era deja mușul la deget, găsește episcopul Teutsch o exclamație fericită, care pune punctul pe i întregel probleme : „*Wie musste es bisher gewesen sein, wenn diese Grundsätze als Zugeständnisse dargeboten wurden, wie anders wäre Vieles gewesen, wenn solche Anschauungen seit 1868 massgebend gewesen wären !*“ (179) („Cum trebuie să fi fost până atunci — 1914 — dacă prin-

Cine vrea să se edifice citească paginile 85 (societățile de maghiarizare forțată), 92 (pasagiile din vorbirea lui Mocsáry din 30 Aprilie 1879), 112 (maghiarizarea pe banii naționalităților), 161 (maghiarizarea numerelor), 75 („már kesz a disznóság!“ — e gata cu porcăria! vorba volantă la alegerile maghiare; én vagyok a Geschäftsordnung — eu sunt Geschäftsordnungul-ordinea de zi!)

cipiile acestea au fost oferite ca bază de concesiilor! Cum s'ar fi întâmplat multe altfel dacă ar fi fost dăitoare de măsură astfel de puncte de vedere din 1868 până atunci!)
Historia magistra vitae, deci!

IV.

Dela sașii noștri să trecem la un german din Germania. Să ascultăm cum cântă prohodul Austro-Ungariei, la loc de frunte, într'un studiu despre „Problematika monarhiei danubiane“, dl *Gustav Stolper* (Berlin), în revista din Hamburg, „pentru politica externă“, „*Europäische Gespräche*“ (convorbiri europene), condusă de profesorul de drept dela universitatea din Hamburg, *Dr. Mendelssohn Bartholdy*. (Dacă redactorul revistei acesteia tipărește studiul în locul întâi, dsa, care a tipărit și documentele secrete politice ale Germaniei, în 54 vol., împreună cu dnii Thimme și Lepsius, credem că tipărirea aceasta își are importanța ei!)

„Für mich wenigstens“ (serie dl Stolper) „steht es ausser Zweifel, dass die Existenz der alten Monarchie in ihrer besonderen Struktur die entscheidende Kriegsursache gewesen ist, und dass daher auch das Schicksal Deutschlands in dem Augenblick entschieden war, in dem es sich mit dem Schicksal der Donaumonarchie auf Tod und Leben verband. Auf eine kurze Formel gebracht: In einer Welt, die im Zeichen der nationalen Idee stand, von ihr im Guten und Schlechten beherrscht war, wurde ein Staatswesen unmöglich, das an sich die Verneinung der nationalen Idee bedeutete und nur durch diese Verneinung bestand. Das Österreich Ungarn, das am 23 Juli 1914 das Ultimatum an Serbien richtete und damit die Kriegsflagel entzündete, war bereits ein *Anachronismus*“.

„Dass Österreich, wo die Erkenntnis des Problems weiter fortgeschritten war, nicht die Kraft haben würde, seinen Partner Ungarn der europäischen Idee der nationalen Selbstbestimmung zu gewinnen, war schon damals (1913) längst klar. Daher ja die Hoffnungslosigkeit aller Reformversuche. *Ungarn verharrte in seiner Blindheit bis zur Stunde des Zusammenbruchs*“. (rev. „Europäische Gespräche“, a V. Nr. 2, Febr. 1927)

Pe românește: „Pentru mine cel puțin e fără doar și poate (nu stau la îndoială să afirm) că existența *vechei monarhii* în structura ei deosebită a fost *cauza de războiul hotărâtoare* și că prin urmare și soarta Germaniei a fost hotărâită în elipa în care s'a legat pe viață pe moarte cu soarta monarhiei danubiane. Formulată într'o formă seurtă: într'o lume, care se afla sub caracteristica ideii naționale, era predominantă în rău și în bine de această idee, a ajuns imposibilă, o constelație (de stat), care însemna negațiunea ideii naționale și care subsista

numai în urma acestei negațiuni. *Austro-Ungaria*, care adresa în 23 Iulie 1914 ultimul Serbiei și care aprinse astfel făclia războiului, era de pe atunci un *anahronism*.

„... Că Austria, unde recunoașterea problemei progresase mai mult, că Austria nu va avea tăria să câștige pe partenerul ei, Ungaria, pentru ideea europeană a autodeterminării naționale, era deja de pe atunci (1913) clar. De aceea iremediabila lipsă de nădejde a tuturor încercărilor de reformă. *Ungaria a perseverat în orbirea ei până în ora debandadei (debaclului)*“.

S'auzim acum pe membrul corespondent al „Institutului“ din Franța, pe decanul facultății de litere din Nancy, pe dl *Bertrand Auerbach*, cum a analizat „Austria și Ungaria în decursul războiului“ („L'Autriche et la Hongrie, pendant la guerre“, *Libr. Alcan, Paris, 1925*) și la ce „concluzii“ a ajuns. În Austria: „*tombées, les illusions des dirigeants qui avaient compté sur la victoire pour résoudre par la force le problème des nationalités, et ramener les rebelles à l'ordre de choses ancien. C'est le pitoyable résultat d'une longue et tenace incompréhension: on n'osa pas octroyer aux „nations“ des libertés qui les eussent retenues dans l'Empire; en se les aliénant, on énerva jusque sur les champs de bataille leur fidélité: c'est là qu'il faut chercher la cause morale de la défaite militaire*“.

În Ungaria: „... C'est aussi le secret de la débacle hongroise... *la magyarisation avait été appliquée avec une brutalité et un cynisme implacable. ... La Hongrie est un fief que se partagent les oligarques, de titre comtal, les Tisza, les Andrassy, les Apponyi, les Károlyi, autour desquels gravitent des comtés de seconde grandeur et une clientèle de hauts et bas politiciens... ils sont unis dans le ferme propos de maintenir la domination magyare sur les colonies d'autres races... Les Magyares étaient si fortement possédés par le dogme de leur hégémonie*“...

(pg. 599) Sfârșitul: „A la mémoire de l'Autriche-Hongrie, la France... n'apportera aucun tribut de regrets... La France peut saluer les nouveaux États — issus de l'Autriche-Hongrie“ (pg. 604).

Pe românește: „... au căzut iuziunile conducătorilor, cari conșeră la victorie pentruca să *resolve prin forță problema naționalităților* și ea să readucă pe rebeli la ordinea cea veche a lucrurilor. Acesta este rezultatul jalnic a unei lungi și tenace incomprehențiuni: *n'au îndrăsnit să octroieze „națiunilor“ libertățile, cari le-ar fi reținut în Imperiu; înstrăinându-le le-au întăritat (enervat), chiar și pe câmpurile de luptă, fidelitatea: aici trebuie să se caute cauza morală a derutei militare*.

„... Acesta este și secretul debaclului maghtar... *maghiarizarea fusese aplicată cu o brutalitate și un cinism implacabil... Ungaria este un domeniu, (feud.) pe care și-l impart oligarhii, cu titlul de conți, (cei din familiile) Tisza, Andrassy, Apponyi, Károlyi, în jurul cărora gra-*

vitează conșii de a doua mărime și o clientelă de politicieni mai mari și mai mici... sunt uniți în ferma hotărâre de a *menține dominația maghiară asupra coloniilor de altă rasă*... Maghiarii au fost așa de tare posedăți de dogma hegemoniei lor... „Memoriei Austro-Ungariei nu-i va aduce Franța nici un tribut de regrete... Franța poate saluta pe *nouăle state născute din Austro-Ungaria*“.

S'auzim pe leaderul socialdemocrat din extrema stângă, pe *Léon Blum*, cum scrie în 1927 despre actuala Ungarie:

„... proche de nous dans l'espace, la Hongrie s'éloigne infiniment de nous dans le temps. La Hongrie d'aujourd'hui est le plus étonnant phénomène d'archaïsme, de survivance, que l'histoire puisse placer sous nos regards... Depuis le Moyen âge, l'histoire de la Hongrie est gouvernée, est expliquée par la volonté d'une oligarchie maîtresse du sol, maîtresse du pouvoir réel, et qui, par un surprenant mélange de brutalité et de ruse chicanière, de constance obstinée dans son dessein et d'accommodation cynique aux circonstances, est parvenue à préserver à travers les temps, et jusqu'à notre temps, son antique et souverain privilège“.

„... cette oligarchie n'est cependant pas toute la Hongrie. Il y a là-bas un peuple, peuple de serfs autrefois, aujourd'hui peuple d'aservis: ouvriers, petits bourgeois, paysans. L'unique problème est de savoir combien de temps encore se prolongera sa servitude, pendant combien de temps son intense aspiration vers la liberté pourra être comprimée, pendant combien de temps la Hongrie pourra être maintenue à l'écart du mouvement universel d'affranchissement des nations et d'organisation des travailleurs“.

„... Il faut que ce gouvernement tombe pour que le peuple hongrois s'élève, pour que la Hongrie cesse de barrer brutalement la route au lent progrès de l'Europe vers la liberté et vers la paix“. („Préface“ din „La Hongrie, oligarchie, nation, peuple“, de I. Diner-Dénes, Paris, 1927)

Pe românește: „... Aproape de noi în spațiu, Ungaria se depărtează înfinit de mult de noi în timp. Ungaria de astăzi este *cel mai uimitor fenomen de arhaism, de supraviețuire*, din câte poate să aducă istoria sub privirile noastre... Din Evul mediu începând istoria Ungariei este guvernată, este explicată de voința unei oligarhii stăpână pe pământ, stăpână peste puterea reală, și care, în urma unui amestec surprinzător de brutalitate și de violențe, care șicanează, de conștanță îndârjită în scopul ei și de acomodare cinică circumstanțelor, a parvenit să-și preserve în decursul timpurilor și până în epoca noastră, vechitu-i și suveranu-i privilegiu“.

„... această oligarchie însă nu este întreagă Ungaria. E acolo, jos, un popor, un popor de servitori odinioară, astăzi un popor de aserviți: muncitori, mici burghezi, țărani. Unica problemă este să știi încă cât timp se va prelungi servitutea sa, câtă vreme încă va mai putea fi comprimată intensă sa aspirație spre libertate, cât timp va mai fi în

stare Ungaria să se mențină laoparte de mișcarea universală de desrobire a popoarelor și de organizare a celor ce muncesc“.

„... Trebuie ca acest guvern (al oligarhilor — trad.) să cadă, pentru ca poporul maghiar să se ridice, pentru ca Ungaria să înceteze de a bara (dă a închide) drumul spre progresul lent al Europei spre libertate și spre pace“.

Poate că unuia sau altuia să nu-i placă dl Léon Blum. Aici mărturisirile unui alt francez.

Ultimul ambasador francez în Austro-Ungaria (dela 1912 până la declararea războiului), dl Alfred Dumaine, scrie în volumul dsale de amintiri „La dernière ambassade de France en Autriche“ (ultima ambasadă a Franței în Austria — Paris, libr. Plon, 1921):

„L'égoïsme national pratiqué avec une étroitesse féroce a toujours formé le seul principe directeur de la politique extérieure des Magyars. „Nos préoccupations étrangères s'arrêtent à nos frontières“, proclamait l'un d'eux. Tizza, mieux que personne, savait que ne pouvait pas être dépassé l'effort par lequel ceux de sa race comprimaient des populations vassales trois fois supérieures en nombre à eux-mêmes. Le couvercle de la chaudière n'aurait pas supporté une pression plus forte.“ (Prefață, pg. X—XI.)

Pe românește: „Egoismul național practicat cu o îngustime feroce a format totdeauna singurul principiu director al politicii exterioare a maghiarilor. „Preocupările noastre cu streinătatea se opresc la frontierele noastre“, proclama unul din ei. Tizza, mai mult ca oricare altul, știa mai bine că nu se putea trece peste efortul prin care cei aparținători rasei sale comprimau populațiunii vasale de trei ori superioare numerice față de ei înșiși. Capacul cazanului n'ar fi suportat o presiune și mai mare.“ (E vorba despre problema: de ce n'a fost contele St. Tizza partizanul războiului chiar dela început.)

V.

După citatele de până acum credem că putem să opunem afirmației dlor Berzeviczy și Apponyi, că nu s'a vrut maghiarizarea, atâtea mărturisiri prețioase, încât ar fi aproape inutil să se mai insiste, pe partea cui este adevărul*)

Dar adevărul acesta trebuie să pătrundă și să i se, conformeze faptele politice.

Ca să dorești să subjugi, tarăș, milioane de alogeni, tu, popor de 9'8 milioane, pentru ca să revină regatul Sfântului Ștefan, o imposibilitate în constelația europeană actuală, este o crimă împotriva culturii europene! Cine alimentează astfel de iluzii e punibil înaintea areopagului mondial.

*) Cine urea o listă și mai completă a mărturisirilor privitoare la maghiarizare e rugat să citească broșurile mele: „Se n'treabă mintea sănătoasă...“ 1925 și „La răspântii“ (Ilie Marin) 1921.

Dezi și „Transilvania“ 1926, No. 12: Cum au vrut să ne maghiarizeze prin teatru (citate dintr'un raport al dlui Oscar Fodor despre teatrele din Ardeal); 1927, No. 1: „Gazul metan în slujba maghiarizării“, memoriul consiliului orășenesc Cluj, trimis tuturor orașelor și județelor din Ungaria — plan sistematic de a ne desnaționaliza.

Ni se spune că „Istoria Universală“ a lui Wells are un tiraj uriaș în actuala Ungarie. Dacă vrem ca spiritul lui Wells în aprecierea evoluției omenirii spre ceva excelsior să se desvolte în Europa, *nu putem* sprijini lozincile nefericite cu „Hungaria rediviva“! Acum, când Anglia dă chiar și celor din Indiia parlament independent! Acum, când lozinea descreierată a bolșevismului, a comunismului, bate la porțile Europei (și una din porți este Basarabia!) și amenință cultura europeană! Acum, când s'au trezit popoarele din letargie și nu mai vreau să fie „*misera plebs contribuens*“.

Cine urea să readucă stările din fosta Ungarie păcăfuieste împotriva spiritului vremii, oricât de serbătorit să fie din cauza „patriotismului“ său.

Redactorul politicei externe al ziarului francez „Le Temps“ (18. II. 1926), dl *Wladimir d'Ormesson*, găsește în comentariul falsificatorilor de bani, maghiari, argumente foarte logice și foarte îndreptățite:

„Entre l'avidité allemande d'une part; les positions catégoriques de l'Italie, de la Yougoslavie, des Tchèques, des Roumains, d'autre part, la Hongrie, l'Autriche, n'ont pourtant qu'une issue: c'est de rester ce qu'elles sont et de tendre, par une politique sincère, à améliorer elles-mêmes leur situation respective. Mais cette amélioration, on ne la réalisera peu à peu que *si certains esprits de l'Europe centrale s'adaptent loyalement aux conditions de la vie européenne nouvelle; s'ils renoncent aux intrigues et aux imbroglios d'une autre âge; s'ils reconnaissent enfin les règles fondamentales des démocraties modernes.* Et qu' on ne nous objecte pas que cela reviendrait à trahir je ne sais quelle tradition respectable. *La tradition n'est pas le culte immobile du passé. La vraie tradition, c'est la science de la vie.*“

Pe românește: „Între aviditatea germană, pe deoparte și între pozițiile categorice ale Italiei, ale Iugoslaviei, ale cehilor, ale românilor, pe de altă parte, *Ungaria, Austria* n'au, cu toate acestea, decât o singură ieșire: *să rămână ceea ce sunt și să tindă*, printr'o politică sinceră, să-și amelioreze ele însele situația respectivă. Dar această ameliorare nu se va realiza încet pe încetul decât dacă anumite spirite ale Europei centrale se adaptează loial la condițiile vieții europene nouă; *acă renunță la intrigi și la imbroglio-uri dintr'o altă epocă; dacă recunosc în sfârșit regulile fundamentale ale democrației moderne.* Să nu ni se obiecteze că aceea ar însemna să tradezi nu știu ce tradiție respectabilă. *Tradiția nu este cultul imobil al trecutului. Adevărata tradiție este știința vieții.*“

Tot acolo scrie bărbatul de stat francez despre „*agitația surdă, escitată de un clan, care n'a pierdut speranța*“

de a reinvia *statu quo ante bellum*“, dar clanul acesta al aristocrațiilor maghiari ar trebui să înțeleagă că „rolul său nu stă în aceea de a te ține scut de nu știu ce apanagii temporale; el constă, dimpotrivă, în aceea de a exercita o influință spirituală“, „în a face țării tale parte de legături speciale cu streinătatea și de comprehensiuni (înțelegeri) europene“.

Într'un articol de fond declara ziarul „*Prager Presse*“ (în 13 II. 1927) cu foarte mare dreptate: „Don Ungarn verlangte sie (die Tschechoslovakiei) nie das Geringste — ausser der Binhaltung der „übernommenen Verpflichtungen, ohne sich daran zu stossen, dass das Land bis heute noch nicht zu der Erkenntnis herangereift ist, dass der Verlust der Slovatei, Siebenbürgens und des Banats nicht irgendein Werk des tschechischen, serbischen oder rumänischen Imperialismus war, sondern eine naturnotwendige Konsequenz des Erwachens der nichtungarischen Nationalitäten des ehemaligen Ungarns, welche dieses Ungarn eben nicht zu gewinnen vermochte“ ...

Pe românește: „Dela Ungaria n'a cerut (Ceheslovăcia) vreodată nici cel mai mic serviciu — afară de ținerea angajamentelor luate de ea, fără ea să se lase atinsă de faptul că țara (Ungaria, încă n'a ajuns până în ziua de astăzi la maturitatea cunoștinței, că *pierderea Slovaciei, a Ardealului și a Banatului n'a fost vreo operă a imperialismului ceh, sârb sau românesc, ci o consecință, condițională de natură, a trezirii naționalităților nemaghiare ale fostei Ungării, a naționalităților, pe cari această Ungarie nu le-a putut câștiga*“ ...

Dacă există o logică pe lume este logica exprimată de redactorul politic al lui „*Le Temps*“ și de „*Prager Presse*“ în citatele de mai sus.

Oricât ar dori conții și baronii maghiari să se mai scalde la Sovata și la Băile Herculane, în patria lor — dorința aceasta s'ar plăti cu urtașe *băi de sânge* a popoarelor, cari lihnesc după pace.

Oricât și-ar cere, aceiași conți și baroni, latifundiile înapoi, într'o epocă a democrației, când spiritul vremii a cerut exproprierea și nu vor mai putea huzuri în bunăstări, câtă vreme „plebea“ ar suferi! (Ian uități-vă, conți și baroni și „burju“, la ilustrațiile din cartea lui René Fülöp despre „Bolșevismul rusesc“ și vedeți ce soartă îi așteaptă pe intelectualii, cari n'au priceput să se adapteze spiritului vremii și au întăritat cu lipsa lor de responsabilitate socială bestia din om: ceice n'au fost spânzurați sau masacrați curăț străzile de zăpadă sau trag funiile, ca hamali, la șlepurii, numai fiindcă, *din întâmplare*, — s'au născut „burju“ și nobili! Vreau intelectualii *tuturor* popoarelor să ajungă soarta aceasta?)

Dacă dl Berzeviczy critică ținuta lui Ady, (v. rev. „*Pásztortüz*“, Cluj, 27 II. 1927) fiindcă „narcoticul“ ce îl oferă

este „stricăcios“ societății maghiare actuale, fiindcă „Adu n'a crezut nici o clipă în viitorul neamului său“, este mai preferabilă credința într'o Ungarie cu 482⁰/₁₀₀ de maghiari, 141⁰/₁₀₀ români, 98⁰/₁₀₀ germani, 94⁰/₁₀₀ slovaci, 88⁰/₁₀₀ croați, 53⁰/₁₀₀ sârbi, 23⁰/₁₀₀ ruțeni (luăm statistica maghiară din 1910, după Fr. Naumann!), într'o epocă a naționalismului pronunțat?

Luptătorul democrat irlandez O'Connor, scriind prefața cărții publicistului englez Street: „Hungary and Democratie“ (în seria „Istoria Națiunilor“, la Fisher Urwin, Londra) constată: „Nu e un centru mai prielnic de viitoare turburări, dacă nu chiar de un nou războiu, ca regiunile, cari închid Ungaria și vecinii ei imediați. Situația mândrei națiuni e ușor de înțeles și până la un punct ea inspiră chiar simpatie. Dar răspunsul la plângerile maghiarilor trebuie găsit în propria lor, aproape de necrezut, persecuție a acelor rase, pe cari ei le-au finit în frâu atotputernic“ (după trad. din „Cugetul Românesc, II. 1923, Nr. 10—11).

Ca să terminăm cu constatările unui sociolog la modă, lăsăm să urmeze o aforismă de a lui *Gustave Le Bon*, aforismă, care ar fi foarte cu cale să servească drept motto la o carte istorică, în care s'ar analiza stările din fosta Ungarie:

„La tyrannie violente n'obtient qu' une obéissance forcée toujours prête à la révolte. Une tyrannie douce, continue et presque inaperçue, est beaucoup plus efficace“.

(„Tirănia violentă nu obține decât o ascultare forțată, gata întotdeauna de revoltă. O tirănie dulce, continuă și aproape neobservată, este mult mai ducătoare la scop [eficace].“) („Annales“, 13 II. 1927).

BCU Cluj / Central University Library Cluj VI.

Cea mai apropiată conferință a „Uniunii interparlamentare“ se va ține din 25—30 Aug. 1927, în palatul Luxembourg din Paris.

„Uniunea“ numără în timpul de față (Febr. 1927) 300 de membri, aparținând la 35 de parlamente.

Chestiunile principale, dela ordinea zilei (v. „Le Temps“, 23. II. 1927) sunt: politica mondială, crearea unei înțelegeri vamale europene, reducerea armamentelor protecția internațională împotriva drogurilor stricăcioase, metodele de codificare ale dreptului internațional.

Se vor lupta la „Uniunea interparlamentară“ împotriva stupefiantelor, a cocainomaniei, a opiuului, ... Dar ce este cocainomania individuală, a câtorva sute de mii de oameni, față de mania șovinismului, care seceră cu milioanele viețile omenești, dacă iubirea de neam nu este îmbinată cu iubirea de omenire și cu rațiunea?!

Dacă „Uniunea“ vrea să aibă spor la lucru va trebui să poarte lupta împotriva patriotismului exagerat — a șovinismului (aici al conducătorilor, temporali, maghiari), care e o primejdie pentru toți cei ce vreau o Europă împăcată. Nu e o altă cărare!

Dr. H. PETRA-PETRESCU.

Cronică.

Basarabia recunoscută a noastră și din partea Italiei.

În sfârșit a ratificat tratatul Unirii Basarabiei și sora noastră mai mare, Italia!

A fost o zi de bucurie pentru sufletele tuturor. S'au descreșit frunțile și — pe deasupra patimilor, cari ne frământă — am îngenunchiat în fața altarelor și ne-am înălțat, gândindu-ne la ceea ce ne unește...

A avut dreptate ziarul „*Popolo d'Italia*” arătând, într'un desen, pe un legionar roman la granița basarabeană, ridicând insigniile romane, cu acel mândru SPQR. Soldatul român la granița Basarabiei este în ziua de azi o meterează împotriva valurilor de descompunere socială, ce încearcă să invadeze Europa. Sprijinindu-l pe el, sprijinim, punând un dig puternic, cultura europeană, amenințată în vitalitatea ei.

Toți, cari mai cugetă în ziua de astăzi, trebuie să recunoască adevărul acesta evident.

„*Le Temps*”, ziarul guvernului francez, a declarat-o într'un editorial (articol de fond 7 XII. 1926) că „*România prosperă și tare este o necesitate pentru menținerea păcii, deoarece ea este o barieră sigură, care protejează Europa meridională și centrală, pe deoparte împotriva revoluției bolșevice, pe de altă parte împotriva oricărei reveniri ofensive a acelor, cari se făcuseră complicitii docili ai vechiului imperialism pangerman*”.

Dacă Maurras a declarat că Europa are de a mulțumi României faptul că puvoii bolșevic s'a oprit la Budapesta, și de aici înainte României și — îndeosebi Basarabiei — îi revine onoarea, dar și marea responsabilitate, împreună cu sacrificii, de a sta pază, pentru ca alte state, mai fericite ca situație geografică, să se poată consolida în liniște după cataclismul mondial.

Cine sprijinește România sprijină cultura europeană.

Revista rezervată dezvoltării culturii românești, încreștează cu satisfacție ziua în care și Italia a înțeles ca acest adevăr să-l adevărească prin iscălitura ei.

† Grozăvescu. Vestea morții absurde a lui Grozăvescu ne-a atins pe toți ca vestea căderii lui Aurel Vlaicu din avion. A fost un țipet de durere, tot atât de pronunțat și tot atât de general. Ca și când ni s'ar fi smuls ceva din inimă.

Tinăr, frumos, în puterea vârstei, abea la începutul unei cariere strălucite, cu un public înțelegător ca cel din Viena la picioarele sale, stăpân peste angajamentul unui turneu ce promitea a fi un triumf prin America — un glonte a servit Parcei Distrugerii drept agent,

ca să anihileze puterea aceasta uriașe de viață, răspânditoare de frumusețe și bunătate prin muzică.

Și ce mare lipsă ducem noi astăzi de înălțări sufletești ca cele procurate de Grozăvescu! Cât de mult ar trebui să sporim, de am avea puțința, pe Grozăveștii noștri, ca să pricepem că mai este și altceva pe lume decât stomacul și punga!

Câtor sute de mii de persoane le-a răpît glonteale unei femei deșănțate bucuria sufletească muzicală, nutremântul sufletului, mângâierea de a auzi glasul unui trimis al unei lumi mai bune!

I s'au făcut lui Grozăvescu funerarîi ca unui rege. Le-a meritat pe deplin — A tresărit întreg Banatul, și pe drept cuvânt, fiindcă fiul al Banatului a fost. A tresărit de durere chiar și Budapesta și — când a trecut sicriul cu trupul neînsuflețit al lui Grozăvescu prin gara dela Budapesta, — corul operii maghiare a cântat la căpătâiul aceluia, care odinioară colaborase cu el, iar Horthy i-a trimis prin aghiotantul său o coroană cântărețului român. Ce frumos gest! Iți dau lacrimile când te gândești că cel puțin câteva clipe sunt rezervate omului din ziua de astăzi să accentueze, în fața morții: „Suntem oameni cu toții! să ne plecăm capul în fața valorilor reale!“ ...

Și au cântat corurile din Banat la mormântul deschis cum n'au cântat de multă vreme și și-au instrinat coardele tarafurile de lăutari, și — în timp ce plângea o mamă nemângăiată și gângurea un copilăș nevinovat — era dat pământului cântărețul, a cărui voce vom mai putea-o auzi numai cu placa de gramafon, un surrogat dureros. Memoria lui Grozăvescu însă nu va dispărea. Va luci ca un luceafăr de dimineață proaspătă, întremătoare.

Notițe literare-culturale. *Simion Bărnuțiu.* Pe când seriam cartea mea despre Bărnuțiu nu cunoșteam o publicație, asupra căreia atrag atenția, deși nu apare importantă. Este o conferință, până acum inedită, ținută în Blaj la 30 Octombrie st. v. 1844.

Concluzia lui S. B. este: „Un popor lipsit de știință și cultură e ca un prune ce tot dela altul așteaptă toate. Să nu ne mai căim dar, nici să băgăm de vină tot sorții, ci să ne apucăm și noi odată de *înaintare*...“

Conferința o comunică *Pădureanul*, despre care nu știu cine este. Se află în *Gazeta Transilvaniei*, 1887, Nrul 42.

G. B. D.

*

Iris, Taschenbuch für das Jahr... Pesth. Verlag von Gustav Heckenast 1840. Pagina 101—104: Flora, das wallachische Blumenmädchen. Gedicht von Levitschnigg (Mit einem Stahlstich).

Cele 10 strofe, despre cari a vorbit *Dacia literară* a lui M. Kogălniceanu.

„Stahlstich“-ul este foarte frumos. Are inscripția: „*Rajzolta Barabás. Metszé Mayer Hároly Nürnbergben*“.

1841. Pagina 389—396 apăru *Der wallachische Weinhüter. Gedicht. (Mit einem Stahlstich). Tot de Levitschnigg.*

„Stahlstich“-ul lipsește din exemplarul bibliotecii universitare-Cluj.

Cuprinsul: Pândarul este mahnit că fetișcana ce-o iubește îl crede laș. Într-o noapte cineva-i sisăte în vie; el cere răspuns; răspunsul nu-l vine, el trage și ucide pe soră-sa; apoi să omoară și el.

Nici o strofă deoseblită!

În celelalte volume poetul mai are versuri despre Nil și despre

cimbalistul maghiar. Avea, deci, inclinarea a reține în vers impresii geografice și etnice. Acesteia-i datorim și pe *Flora*, pe care o va fi prefăcut din Floarea!

Szinnyei József are în *Magyar irók* (VII, coloana 1159) câteva date despre Levitschnigg. Se găsesc și în „*Allgemeine Deutsche Biographie*“, XVIII, p. 507.

Mai observ că la *Iris* colaborau literați distinși, ca Adalbert Stifter sau cunoscuți și populari ca; Hammer-Purgstall, I. G. Seidl, Betty Pauly, I. N. Vogl, L. A. Franke.

Almanahul îl îngrijia contele Ioan Mailáth. G. B. D.

*

„Buletin eugenic și biopolitic“, tipărit de Secția medicală și biopolitică a „Astrei“ vol. I. Nr. 1, Ianuarie 1927. Administrația: Cluj, Institutul de igienă și igienă socială, strada Pasteur. Redacția, pe adresa dlui prof. univ. I. Moldovan, Cluj strada Mico 1. Abonamentul pe un an 200 Lei, un număr 20 Lei.

O publicație, care face cinste secției medicale și biopolitice a „Astrei“. Tipărit pe hârtie bună, cu litere frumoase, având articole scurte, prețioase — acest buletin n'ar trebui să lipsească din nici o casă de intelectual român.

Entuziaștii conducători tratează probleme vitale pentru viitorul neamului. Dl Dr. Iuliu Moldovan explică ce va să zică „eugenia“ („Știința, care se ocupă cu factorii, cari pot modifica în bine sau în rău calitățile de rasă, mintale și fizice, — ale generațiilor viitoare“. Scopul eugeniei este „ameliorarea calitativă a rasei“), ce însemnează „biopolitica“ („Biopolitica, știința guvernării bazate în primul rând pe capacitatea biologică a cetățenilor și în-

dreptate către prosperitatea lor biologică, este politica fundamentală, conștiința regulatoare a tendințelor individualiste și sociale. Ea deci nu este o politică militantă, de partid, ci trebuie să fie la baza oricărei politici, care vizează, de fapt și sincer, binele patriei... biopolitica nu este identică nici cu igiena nașunii, nici cu organizările sănătății publice, care este numai o parte integrantă a ei. Ea nu este o problemă oarecare medicală, ci problema unică, dominantă, în vederea căreia trebuie să-și coordoneze eforturile, trebuie să coopereze toate ramurile specializate în activitatea de stat, așa cum într'un organism abia prin cooperarea echilibrată a funcțiilor specializate se garantează o rezultantă optimă a vieții“).

Introducerea e subscrisă de dl preș. al secției, dl Dr. Iuliu Hațiegan și de dl vicepreș. Dr. Iuliu Moldovan. Dl Dr. Val. Pușcariu scrie despre teoriile evoluției omenești și despre problema eredității (mendelism). Dl Dr. M. Zolog începe un articol despre „importanța demografiei“ și despre „îndatoririle școalei“. Dl docent Dr. Gh. Popovici arată importanța „puericulturii“ (igiena și asistența infantilă), constatând că la noi e mortalitatea copiilor una din cele mari între statele europene.

Dl Dr. Iuliu Moldovan abordează tema: combaterea boalelor venerice, trecând în revistă argumentele pentru reglementarea și abolitionismul prostituției. (Rezultatul: „Centrul de acțiune în combaterea boalelor sociale, deci și a venericilor, nu poate fi altul decât dispensarul ori ambulatorul policlinic.“) Tot așa comentează înființarea „Institutului de igienă și sănătate publică“ și pledează pentru surorile de oerofire.

Dna *Veturia Manoilă* pledează pentru „Asistența socială“ (= „o știință născută din iregularitățile pulsației sociale, care creiază condiții de dezechilibru și dependență socială și al cărei scop este de a normaliza sau ajuta pe cei căzuți în dependență socială“) și ne vorbește în termeni elocuenți despre „rolul femeilor în asistența socială a familiei“, arătând cu exemple ce mult bine pot săvârși femeile conștii de responsabilitatea lor socială.

Din citatele acestea și din înșirarea articolelor se va fi convins cetitorul că avem de a face cu contribuții prețioase, vrednice de luat în seamă.

Dorim viață lungă publicației lunare, menite să clarifice opinia publică asupra problemelor de capitală importanță. Dacă ar fi să avem o dorință este aceea ca titlul prea ... științific: „Buletin eugenic și biologic“, care nu atrage pe toți, să se preschimbe în subtitlu, având ca titlu principal publicația, eventual: „*Bucuraji-vă de viață!*“ Așa s'ar răspândi mai mult, spre binele tuturor.

*

Scrisori clujene.

Conferințe... Pentru orașul acesta, care poartă colful de principe al orașelor ardelenene, conferințele sunt un criteriu de apreciere a sporului vieții românești. Nu știu cum vor fi întrebunțat acest instrument de cultură compatrioții noștri, maghiarii, atunci când sceptrul îl țineau ei în mână. Probabil nu l-au uzat prea mult, căci ei se simțeau pe pământ sigur și nu-și închipuiau că viața ungurească va putea fi odată slăbită aici, ca să-i dea suportul necesar pentru o îndelungă rezistență. Mi-o închipui aceasta, pentru că după metamorfozarea de acum

nouă ani a Clujului, cași a întregului Ardeal, urmele unei mișcări culturale în spirit ungurese au dispărut curând. Căci, întrucât e vorba de conferințe, dovada despre o vie mișcare culturală o dau *ciclurile* de conferințe, nu manifestările răzlețe și singuractice de această natură.

Ciclurile de conferințe românești au început curând după inaugurarea erei noi în viața orașului nostru. La început modeste și unice, ciclurile de conferințe organizate de „Astra“, care a fosi gata oricând și oriunde în Ardeal să împlante steag cultural, au fost o reacție spontană a vitalității românești și a capacității — în sens fizic — cultural a acestui popor. După învățătura înțeleaptă a bibliei, oriunde se încheaga un nucleu de viață românească, apărea și „Astra“, ea să dea un rost superior acestei vieți și ca să sporească energia de viață a nucleului. Câțiva ani a ținut făclia în mână numai „Astra“, căci slujitorii ei erau toți cei bine înzestrați sufletește și dispuși să dea altora din comoara sufletului lor.

Dar viața sporește și viață cu adevărat este numai acolo unde se poate constata acest spor. Cu timpul s'au înălțat și alte mâni vâjnoase, în stare să poarte alte făclii, cari aveau să-și adauge lumina la aceea isvorită din făclia „Astrei“, pentruca mai puternică să fie *lumina* și mai adânc să străbată razele ei. Iar astăzi avem în orașul nostru cinci cicluri de conferințe, toate cu mulți credincioși-ascultători. Și această evoluție, ale cărei trepte „istorice“ se pot de pe acum schița, nu s'a săvârșit în cursul mai multor decenii sau secole, ci în cursul celor opt ani de zile, căți au trecut de când

viața românească în era românească a înmugurit în acest oraș.

Astăzi, în locul „Astrei“, se desfășură conferințele „Extensiunii Universitare“ în sala IV a Universității istorică sala IV a Universității, care adună sub cupola ei studenții la cursuri universitare; care adună sub cupola ei publicul mare la comemorări celebre, la recepții ocazionale și la lecții de cultivare: templul cu cei mai mulți credincioși ai orașului nostru.

Preoții zilelor noastre aici sunt, în „cetatea“ spirituală a Universității, care și-a deschis porțile închise odinioară, pentru a primi pe coridoarele ei lumea multă a însetaților de cunoștințe sau pentru a-și trimite preoții în nișlocul mulțimii, să ducă cuvântul așteptat al înțelepciunii vremii noastre...

În altă parte sunt conferințele secției medicale ale „Astrei“, cu acelaș rost și cu acelaș ecou în sufletele cetățenilor. Aici curiozitatea e dublă: pentru ideea împărtășită ascultătorilor de conferențiarilor aleși și pentru însăș persoana acestor conferențieri. Pentru că de astădată secția medicală nu s'a mărginit la forțele de cari dispune ea în permanență, ei a cerut ajutorul spiritelor luminate din întreg cuprinsul țării, pentru a putea lămuri legile de evoluție biologică ale „capitalului uman“. Lumea curioasă umple locurile din sală cu o jumătate de oră înainte de începerea conferinței. Clujul trimite și el câteodată conferențieri capitalei. Secția noastră medicală aduce acum contravaloarea, pentru că schimbul să fie drept și câștigul de amândouă părțile.

Al treilea ciclu de conferințe este organizat de gruparea politică

a tinerilor naționaliști, cari scoteau într-o vreme un ziar săptămânal „Chemarea“. Deși reprezintă o judecată de partid politic, aceste conferințe aduce, totuș, o rază de lumină în istoria frământărilor politice ale românilor din cuprinsul Ardealului în perioada de timp dela revoluția din 1848 până la ultima revoluție, cea din 1918, care s'a sfârșit prin unirea Ardealului cu Patria-mamă. Cei cari expun aceste evenimente sunt de cele mai multe ori persoane, cari au trăit în vârtejul frământărilor și uneori au fost printre factorii activi, cari au produs aceste frământări. Astfel de expuneri au valoarea unor documente istorice și tipărirea lor înseamnă o contribuție la istoria ardeleană în cele trei sferturi de veac dinainte de unire.

Alte două cicluri de conferințe sunt ale reuniunilor religioase de femei ortodoxe și greco-catolice. Și acestea numai uneori rămân la propovăduirea cuvântului bisericii, iar alteori încearcă și ele să pipăie pulsul vremii noastre, dând valoare de actualitate învățăturilor pline de înțelepciune ale Sfintei Scripturi.

Pentru orașul acesta conferințele sunt un criteriu de apreciere a sporului vieții românești.

Cluj, Februarie 1927.

OL. BOITOȘ.

*

Dacoromania, Buletinul „Muzeului Limbei Române“ (Universitatea din Cluj) condus de *Sextil Pușcariu*, An. IV, partea I: *Studii*, Cluj. „Ardealul“. 1927, format 8°, pag. 670 (cu mai multe ilustrații și hărți), Preț 450 Lei.

Din pricina greutatea materiale de cari sufăr aproape toate publicațiile periodice de la noi și de

aiurea, îndeosebi cele de spectaculozitate, cari, pe lângă faptul că reclamă cheltuielile de imprimare mult mai mari, din pricina varietății caracterelor grafice se adresează unui cerc de cititori mai restrâns, a făcut ea și apreciată publicație a „Muzeiului Limbei Române” din Cluj să apară cu o întârziere de doi ani. Așteptarea e însă bogat răsplătită cu volumul apărut în zilele trecute. El se prezintă cu studii temeinice, întinse, asupra unor chestiuni de valoare fundamentală pentru cercetările de specialitate dela noi și chiar de aiurea.

În fruntea volumului e un studiu condensat al dlui S. Pușcariu. *Pour l'organisation du travail scientifique, — La fiche internationale — L'index général* (p. 1—12). Ieșit dintr'o bogată și îndelungată experiență de lexicograf și lingvist, studiul recomandă o metodă practică, ilustrată în amănunte, după care s'ar putea organiza pretutindeni scoaterea pe fișe a materialului lingvistic, operațiune, care lua până aci învățașilor zece de ani de muncă mecanică, publicarea acestui material într'un index general, care ar fi în măsură să ofere perspectiva fenomenelor lingvistice din toate limbile. Sugerările dlui Pușcariu vor fi luate neapărat în seamă de comisiunea internațională de pe lângă „Institutul de cooperare intelectuală” din Paris creat de „Societatea Națunilor”, comisiunea, care se ocupă totemai de chestiunea găsirii mijloacelor celor mai potrivite pentru organizarea muncii intelectuale, pretutindeni. Studiul de față se recomandă cu toată căldura, îndeosebi cercetătorilor tineri, cari se luptă cu atâtea greutăți la adaptarea unei metode practice în scoaterea de

material pentru studiile, pe care ureau să le facă.

Foarte interesant este studiul dlui Al. Procopovici, *Principiul sonorității în economia limbii* (p. 12—36) cuprinzând interpretări originale în legătură cu valoarea fonetică a „silabel”, bazat pe material ales din limba noastră. E un aport prețios pentru un capitol important din fonetica generală, de care la noi se dau foarte rar. *Din istoria raporturilor noastre interdialectate* (28—66) de același, se distinge prin observații și explicații, uneori sugestive, în legătură cu asemănările și deosebirile atestate între cele patru dialecte românești. Studiul din urmă e scris cu prilejul apariției operei dlui Th. Capidan, *Meglenoromânii I. Istoria și graiul lor*, Acad. Rom. „Studii și cercetări”, 1925 și augmentează lista elementelor lingvistice analoge pentru dialectul megleno — și daco-român, dată de dl Capidan. După dl Procopovici asemnările dintre aceste două dialecte se explică „prin situația lor periferică în cuprinsul ținuturilor străromâne”.

În L'activité de journaliste d-Eliade Rădulescu pendant son exil à Paris (p. 67—75) dl Gh. Oprescu aduce întregiri la monografia sa asupra lui Eliade (Dacoromania III, pag. 1—280), dovedind acțiunea intensă patriotică dusă de către marele bărbat în presa streină, pentru ilustrarea stărilor politice grele dela noi.

E admirabilă întisa și larg documentata monografie asupra lui Mihail Halici (contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII, pag. 77—168) scrisă de către dl prof. N. Drăganu. Ea poate fi considerată drept model de studiu

asupra literaturii vechi, care cere celui care se ocupă de ea egale cunoștințe de istorie și filologie.

Bazat pe un aparat bibliografic foarte bogat dl Drăganu reușește să schițeze clar personalitatea remarcabilă a lui Mihail Halici, despre care se știa foarte puțin până la studiul d-sale. Român de vîjă (cf. rudele citate în testament, p. 163—168), a primit o educație din cele mai îngrijite. A învățat la Caransebeș, Sibiu Heidelberg, unde a început să scrie versuri latinești, apoi la Aiud și pe urmă la Altdorf, în Germania. Versurile lui Halici n'au izvorit dintr'o inspirație proprie, ci erau cerute de metoda la modă în școală: elevii primeau teme de versificație, în latinește și în limba maternă. — Autorul deschide o perspectivă largă în cercetările asupra culturii vremii și fixează clar felul cum se învăța în școală în veacul al XVII. Dintre cei cari au exersat o influență puternică asupra lui Halici, se amintese *Valentin Frank v. Frankenstein*, căruia i-a dedicat o odă, personalitate însemnată în cultura vremii, în Ardeal, *Francis Páriz Pápai*, autorul unui dicționar latin-ungar, care l-a îndemnat în spre preocupări de natură lexicografică. Dl Drăganu crede, și cu drept cuvânt, că anonimul caransebeșan nu e altcineva decât Halici însuș, care cu cultura și hărnicia lui a putut alcătui valoroasa operă lexicografică. O analiză minuțioasă și întinsă a acestui dicționar, făcută cu conștiințioasă și competență, scoate în lumină valoarea dicționarului, care redă graiul bănățean și care, semnificativ, s'a găsit la Sibiu, unde a rămas și biblioteca lui Halici. La sfârșitul studiului mai multe clișee bine reușite.

Regretatul V Bogrea în *Sfinții medici în graiul și folklorul românesc* (p. 169—182), ne dă un studiu bazat pe o extraordinară bogăție de informație. Important pentru numeroasele interpretări de cuvinte și forme obscure, cari se întâlnesc pietrificate în unele din produsele noastre de literatură populară, îndeosebi în descântece sau chiar în limba curentă, care la origine sânt, uneori, nume proprii ale unor vindecători de demult sau împrumuturi streine, ieșite azi din uz.

Un capitol fundamental pentru cunoașterea felului de viață a poporului român din trecut și de azi e în mod magistral lămurit de către dl prof *Capidan*, privind îndeosebi pe românii transdanubieni, unde tradiția veche se păstrează mai bine, în *Românii nomanzi, studiu din viața românilor din Peninsula Balcanică* (p. 183—352). Se știe că poporul nostru în trecut a avut ca principală ocupație *păstoritul*. Această ocupație tradițională se continuă încă, în formele ei vechi la românii balcanici, pe cari autorul îi cunoaște mai bine ca oricine, fiind însuș de origine macedoromân. O informație bogată în legătură cu păstoritul de acolo e studiul de mai sus. Acesta constă din două părți mari, *Aromânii nomazi* și *aromânii păstori*. Vorbind despre românii nomazi, autorul se ocupă de formele vieții păstorești, care a creat nomadismul și transhumanța. Subt nomadism se înțelege „schimbarea periodică a locuințelor“, atunci când „mișcarea păstorilor în masă ia o altă direcție decât cea obișnuită“, iar prin transhumanță „mutarea alternativă și periodică a turmelor, însoțite numai de păstori, între două regiuni de climat deosebit“ (p. 191). Noma-

dismul la aromâni se atestă în istorie din veacul al X-lea; el va fi existat desigur și înainte. Se vorbește pe larg de nomadism în veacurile de mijloc, despre agricultura la aromâni, organizarea lor în *jăl-cări* sub conducerea *celnicului*. Nomadismul se face și acuma în unele regiuni de aromâni, cari însă, trăind mai adesea în mijlocul unor populațiuni streine, rupți de contactul cu masa poporului aromân-încep să se desnaționalizeze. O hartă (p. 236) indică drumurile urmate de acești nomazi. — Vorbind despre *aromânii păstori*, li se descrie viața și îmbrăcămintea, se studiază originea portului lor și se dă bogată terminologie a acestuia. O mulțime de planșe ilustrează portul interesant și alterat al frașilor noștri aromâni. Vorbind despre suirea oilor la munte ne descrie amănunțit cele mai mărunte forme ale vieții trăită de păstori, cu toate peripecțiile și bucuriile ei. Coborîrea oilor la șes, în timpul fătului, al tunsului, dă prilej autorului să ne descrie prelucrarea lânii. După cât ni se arată, păstoritul începe să decadă și acolo. Cauzele sunt comerțul și meseriile, cari se dovedesc mai rentabile. Păstoriile aromâni au influențat mult asupra celorlate popoare balcanice, în toate formele lor de viață; în port, limbă, civilizație, au săpat apoi urme adânci în toponimia balcanică. În capitolul ultim se arată originea cuvintelor păstorilor aromâni, în cari filologul își arată în lumină adevărată erudiția. Amintim cu toată atenția harta etnografică alcătuită de dl Th. Capidan, care repară multe scăderi ale celor anterioare, făcute în necunoștință temeinică a populației balcanice sau mistificând adevărul, din șovinism.

Inspirat de o lucrare anterioară a dlui Capidan, „Meglenoromânii“, este și studiul îngrijit și bine documentat al dlui C. Lacea, intitulat *Sânt în Transilvania așezări de români veniți din sudul Dunării sau nu sânt?* (p. 353—370) în care se arată „o patrie comună a românilor din Șcheii Brașovului cu Megleromânii și în special cu cei din Țarnareca, adecă în sudul Dunării, în Bulgaria răsăriteană“.

Dl. Gh. Giuglea studiază o *problemă fonetică* („Soarta lui ă deschis accentuat după r. „p. 371—382) prin mijlocul căreia e în măsură să dea o explicație justă unei întregi serii de cuvinte de origine veche din limba noastră.

Este interesant studiul dlui Dr. Valer Bologa asupra *Terminologiei medicale românești a doctorului Ioan Piuarul (Molnar von Müllersheim (382—393)*. Dl C. Diculescu se ocupă de *Elementele vechi grecești din limba română* (p. 394—516).

Prin elemente vechi grecești înțelege cuvinte de origine veche grecească, neatestate în latinește. Autorul presupune că multe din aceste elemente sânt reflexe dialectale vechi grecești în domeniul acestor influințe întră toate ramurile vieții noastre: păstoria, agricultura, industria casnică, credințele populare, medicina populară, flora, fauna, etc., chiar toponimia. Un indice de materii și altul de cuvinte ușurează orientarea în materialul tratat.

Un studiu erudit, care depășește cadrul limbei române, este acela al dlui G. D. Serra, *Per la storia del cognome italiano (Sulla continuità dell'onomastica latina romanza nei nomi propri canavesani (e piemontesi)*, (p. 517—640). Autorul remarcă nota păgâno-creștină a onomasticeii

latine medievale, continuitatea teritorială a onomasticeii latino-romanice, condițiunile, cari au contribuit la păstrarea tradiției onomasticeii latine și continuitatea morfologică și semantică a tradiției onomasticeii latine în onomastica medievală. Lucrat pe baza unui material documentar imens, studiul poate servi ca un model de asemenea cercetări și la noi.

E de datoria școalelor noastre secundare să-și înzestreze bibliotecile cu publicația clujană, care, cum vedem, discută atâtea chestiuni importante din istoria limbii noastre. Zilnic, profesorii conștiințioși de limba română și istorie vor găsi în paginile „Dacoromaniei“ fapte și interpretări nouă în legătură cu trecutul obscur al istoriei noastre și vor putea înzestra pe elevi cu cele mai nouă soluții ale științei, pe cari ei o reprezintă în școalele secundare.

ȘT. CRIȘANU.

*

Însemnări din războiul României-Mari, de *Dr. Vasile Bianu*, medic-colonel în r., fost medic-primar al spitalului I. C. Brătianu din Buzău, senator de Huedin. Tomul II. Dela pacea din București până la încoronarea din Alba-Iulia. Cu mai multe ilustrațiuni. Cluj, institutul de arte grafice „Ardealul“, 1928. — 512 pag. 8° mare. Prețul Lei 180.—.

Constatăm cu plăcere, că zelul cronicar și inimosul român, dl Dr. Vasile Bianu, prin publicarea volumului II. al interesantelor sale „Însemnări din războiul României-Mari“ s'a degajat în timp foarte scurt de promisiunea lansată în vol. I. Domniașă ne prezintă acum prin vol. de față continuarea și încheierea însemnărilor sale din cea mai glorioasă epocă a neamului nostru,

însemnări presărate cu impresiile sale personale de o sinceritate frăpantă.

În darea de seamă asupra volumului I. al acestor însemnări am dat expresiune dezideratului, că ar fi bine și de un deosebit interes istoric, și adăogăm acum: și patriotic-educativ, dacă și alți mănuitoari ai condeiului, cari au fost martori ori au avut vre-un rol în marea epopeie a poporului român ar precede la fel, adunându-și impresiile momentelor trăite în vremele de curând trecute, și am văzut cu bucurie, că voința în această privință nu lipsește. Dintre publicațiunile apărute în timpul din urmă, pe lângă „Însemnările“ dlui Dr. Vasile Bianu, s'a impus atențiunii și interesului public îndeosebi volumul pictorului *Vlădescu* cu titlu sugestiv: *Bulgarii...* retipărit din ziarul „Universul“ dela București, volum, pe care nu credem să-l fi cefit vre-un român decât cu inima strânsă și cu pumnii încheștiți.

La fel ca și în tomul I., autorul însemnărilor notează și comentează aproape zi de zi tot ce i s'a părut vrednic de reținut în cronică sa despre oameni și fapte remarcabile, trecute în domeniul istoriei contemporane, începând dela pacea din București până la strălucitul act al încoronării din Alba-Iulia.

E un material istoric bogat, ce l-a adunat autorul cu diligență de albină din diferite surse în cartea sa, aceasta mai voluminoasă decât tomul I. cu peste 100 pagini. Dovadă „cuprinsul“, care singur se întinde pe 15 pagini și de aici și diferența de preț în plus față de tomul I.

Între alte multe date istorice, discursuri la prilejuri solemne, adrese și depeșe dela personalități de importanță mai mult ori mai puțin

mondi ală, acte și comunicate diplomatice, voci de presă în diferite chestiuni, ce au preocupat lumea mare în cel mai înalt grad în anii de întregire ai neamului, — pe cari ar trebui să le căutăm prin ziare și arhive, în acest al II-lea tom găsim date până acum necunoscute și despre fratele autorului, medicul Dr. Cornel Păcuraru-Bianu, recte Victor Bianu, distinsul sprijinitor al culturii noastre naționale, mort în 1920 la Atena, ca medic al serviciului maritim român și reinhumat după 4 ani în Făget, satul de origine a familiei, care a dat neamului nostru o seamă din cei mai valoroși bărbați

Cine vrea să retrăiască anii de glorie nepieritoare ai întregirii neamului, n'are decât să cetească „Însemnările“ dlui Dr. Vasile Bianu, pe cari și de astădată le recomandăm cu toată căldura, îndeosebi tinerețului nostru școlar, drept izvor de înmulțirea cunoștințelor și de însușirea națională.

Execuția tehnică a celor 2 vol. nu lasă nimic de dorit, făcând cinste institutului de arte grafice „Ardealul“ din Cluj. Și tomul II. al însemnărilor este înzestrat cu 28 ilustrațiuni, bine-reușite.

NIC. TOGAN.

*

„Laboremus“, Serisori către învățători de Gh. D. Mugur. „Fundatiunea Culturală Principele Carol“, București, Strada Latină 10, 64 pag., 20 lei.

Frumoasă carte! Frumoasă pentru suflul, care planează asupra scrisorilor acestora 14, pentru ideile nobile, minunate, exprimate într-o formă potrivită, ea să poată fi primite și păstrate în grânarul sufletului omenesc.

Ca motto și-a ales conducătorul „Fundatiunii culturale Principele

Carol“, la scrisoarea I, cuvintele lui Henric Pestalozzi: „*Drag popor, vreau să te ajut*“ și discipolul lui Pestalozzi ne arată în cele 14 Serisori cum poate ajuta un învățător român satului său, mai mult, ținutului întreg, în care trăești.

Vorbește despre învățătorii și proeții, cari trebuiesc să stea în fruntea mișcării de prinenire socială, despre „generația constructivă“, ridicând altar meritat celui ce în 1918 a pornit munca sistematică, lui Haret.

Încă și astăzi, constată dl M., trăiesc „milioane de oameni ca liliecii altarelor.“ „Țara e plină de ură, de ceartă, de ocări, de biserici goale.“ Găsește piedici puse înaintării, piedeci grele, pe cari, ca să le dovădești, îți trebuie „o încordare de Samson.“ Se adresează celor 3075 de învățători, vorbindu-le la inimă, arătându-le primejdia, dar și tăpșanul verde, de liniște și mulțumire sufletească, dacă te apropii rezolut de el.

E vorba să se prefacă toți învățătorii într'o falangă de luptători pentru lumină, ca să muncească, cu copiii de școală cu tot, pentru deaproapele, pentru țară, pentru omenire.

Autorul a cettit mult și a întreprins călătorii frumoase; se recunoaște din aluziile la pictură, la operele de artă, scrise, la descrierea moravurilor streine și a țărilor streine.

Dacă — ici-colea — ai dori ca aluziile să nu fie lipsite de transparență pentru un învățător de sate *dela noi* (d. e. „miracolul dela Königsberg“, „ca 'n familiarele scene din picturile lui Terburg, Pieter de Hogh ori Rembrand“, „ca 'n tablourile flamande ale lui Braumer ori David T'éniers“), fiindcă nu știu toți că la

Königsberg a trăit Kant și că nu a părăsit orașul ntei odată și fiindcă durere, nu toți cunosc celebrele pânze ale pictorilor amintii — avem zeci și zeci de aluzii din lumea cunoscută la noi, privitoare la Gri-goresecu, la Vlahuță, etc., cari se pot pricepe foarte bine.

„Amvonul“ școlar e priceput mai bine după lectura aceasta recoman-dabilă. Fie ca lucrarea dlui Mugur să pătrundă cât mai departe și mai adânc cu idelle ei primentoare — șfaturi de lectură, de serbări de „sădiri de pomi“, de iubire față de animale, etc., etc.

Cine răspândește o astfel de carte săvârșește o faptă bună.

*

„Solia Moldovei“, foaie de propa-gandă culturală, seoașă de „Ateneul popular Tătărași-Iași. Director C. N. Ifrim, preș. Ateneului. Prim-redactor G. C. Răcoare, publicist. Red. și Adm. Ateneul popular, Tă-tărași-Iași, apare de 2 ori la lună. Abonam. lei 120 pe an, lei 100 pentru săteni.

O „solie“, de cari să avem cât mai multe! Inimosul și energicul președinte al „Ateneului pop. din Tătărași-Iași“, dl C. N. Ifrim, începe o nouă întreprindere laudabilă, care va trebui să fie sprijinită din partea tuturora, cărora le zace la inimă viitorul cultural al populației.

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Moldovei Pimen scrie, pe pagina întâi, a „So-liei Moldovei“, între altele: „Luptele politice pătimăse, cari la noi, din nenorocire, au fost duse până și în pătura liniștitului popor dela țară, la care, în unele ținuturi, se adaogă și un spirit îngust de regionalism neindreptățit, produc mai întotdeauna învrăjbirii și ură, până la răzburare,

ceea ce împiedică unitatea sufle-tească a poporului“.

„Luptele fraticide“ să înceteze, dă țipetul de alarmă I. P. Sf. Sale Mitrop. Pimen, întocmai ca I. P. Sf. Sa din Chișinău. „Mai multă unire sufletească“ e intitulat articolul, iar dl N. Iorga dă șfatul „Ca pentru început“: să se evite cele două mari scăderi ale noastre: interesul de partid, ajuns a fi o complicitate de gașcă, și credința fiecăruia că om mai mare decât dânsul nu s'a născut în Țara Românească, dacă nu și în lumea întreagă“.

Președintele, dl Ifrim, apelează: „Intrați cei cu inimile curate, lăsând afară tot ce vă poate desbina și în-vrăjbi cu oamenii, păstrând în sufle-tele voastre numai ceea ce vă poate uni și întări ca români“... „Solia Moldovei“ se va trudi să ducă pre-tutindeni acest indemn de mobilizare a conștiințelor românești; de întă-rirea frontului misionarilor culturali“.

Amăsurat programului acestuia ne este dat să cetim articole inte-resante, vrednice de o revistă de propagandă culturală. Colaboratorii sunt aleși și dau contribuții pre-țioase: (afară de cei amintii) dnii I. Găvănescu, Mihail Sado-veanu, I. Simionescu, Șt. Ciobanu, Dr. P. Cazacu, N. A. Bogdau, Dr. N. G. Cădere, col. C. Manolache, Pan Halippa, pr. P. Chirica, etc.

Mai amintim că publicația se tipărește în inst. de arte grafice a „Ateneului“.

Dorim viață lungă, spornică, spre binele tuturora!

*

„Axentie Severu“ nu Axente Sever. Dl. I. Crișan din Aiud, publică în „Arhiva Someșană“ (No. 6, Năsăud 1926), condusă de dl Virgil Șotropa, o scrisoare, ca comentariu la articolul

dului Șotropa din „Transilvania“ noastră și constată că „Taica Axentie“ ținea mult ca numele să i se scrie „Axentie Severu“.

Expansiv cum era, ca octogenar, a isbuenit odată în redacția „Gazetei Transilvaniei“, din Brașov, în fața dlui I. Crișan, când i-a scris numele: „Axente Sever“: „Voi, prăpădiților! nici numele nu mi-l știți? Eu nu sunt Axente-e Se-e-ve-er, eu sunt Axentie Severu. Să știi tu și să știe toți aceia cari vă numiți români. Așa mă cinstiți voi, încât după ce v'am făcut domni nici numele nu mi-l știți serie?“

Să respectăm dorința lui „Taica Axentie“, după cum suntem îndatoraji față de memoria lui Alecsandri, scriindu-i numele astfel și nu Alexandri!

*

Din despărțimintele noastre: *Din Teiuș* ni-se scrie: A doua zi de Crăciun, în 26 Dec. 1926, paralel cu frumoasele noastre obiceiuri religioase dela „Nașterea Domnului“, s'a ținut la noi adunarea generală de reorganizare a despărțământului Asociațiunii din Teiuș. La aceasta a luat parte și un membru al comitetului central al Asociațiunii, ca delegat al său, dl Dr. Vasile Bologa, un fiu al ținutului nostru.

Experiem cu plăcere, că de o vreme încoace se trimit delegați din centrul Asociațiunii, în toate jude ele ardelen, pentru o orientare mai intimă între factorii chemați a lucra, împreună, pentru promovarea scopurilor culturale ale Asociațiunii. Fără îndoială, că din asemenea schimb de idei numai urmări bune pot să rezulte.

În preajma acestor sărbătorinșă, un act dureros a sguduit sufletele noastre în acest ținut: O distinsă

odraslă a orașelului nostru, tinărul medic Lucaciu, abia de 2—3 ani în practică, a încetat din viață în preajma sărbătorilor, spre neferșita noastră durere.

Dela Adunarea despărțământului au fost mulți reșinuși, în urma acestui doliu, atât de motivat. Au fost, totuș, prezenți 77 membri, cu popor, și tinerimea.

Adunarea a fost deschisă și condusă de dl delegat: Dr. V. Bologa, la orele 3 d. m. Lăsăm să urmeze aci cuvântul său ocazional de deschidere, aproape în întregime:

Onorată Adunare! Iubiților frați!

De astă-dată, ca delegat al Onor. Comitet central al Asociațiunii am onoarea să vin în mijlocul dvoastră cu mandatul, să chibzuim și să cumpanim împreună asupra celor mai bune căi și mijloace, cari vor fi menite să ridice sus, cât se poate mai sus, steagul cultural al Asociațiunii noastre în acest despărțământ de Dzeu binecuvântat

Am plăcerea, să fiu și eu născut pe aceste plaiuri strămoșești, de cari, de câte-ori mă apropiu, saltă sufletul în mine, ca 'ntr'un copil nevinovat. Și să-mi fie îngăduit, că fac puțin subiectivism.

E o taină, în adevăr, nepătrunsă de mintea omenească, să te știi legat cu toate fibrele ființei tale de acel loc, în care ți-a hărăzit bunul Dzeu să vezi întâia-dată lumina zilei pe rotogolul acestui pământ.

Și e de mirat, că numai după-ce străbate omul țări și mări, cu alte limbi, cu alte neamuri, vede ce comoară neprețuită ne-au lăsat nouă părinții pe aceste plaiuri strămoșești. Aici avem pământul cel mai roditor, vii și grădini cu pometul cel mai bogat, pășuni și păduri întinse, cum

rar se găsească în alte părți. Cu un cuvânt, tot ce sufletul omului își poate dori, numai înțelepciune și muncă practică i se cere. Această muncă avem noi să o urșim acum și să o pornim pentru binele nostru obștelesc.

Privind la trecutul nostru un sentiment duos te cuprinde, că noi, până bine de curând am fost stânjiniți, dacă nu chiar împiedecați în exercițiul drepturilor noastre de locuitori autohtoni, de moșteni adevărați ai acestui colțșor de țară. Pentru-că noi eram și sămănam, ce-i drept, dar secerișul nu eră pentru jinișele noastre. Noi munciam și ne frământam, dar agonisișna noastră se împărșia, ori se risipiă, peste voia noastră, pentru scopuri străine de noi, ori de-adreptul dușmănoase și stricăcioase nouă. Amară a fost soarta părinșilor noștri, bine-cuvântată să le fie memoria!

Din pleiada acestor înaintași ai noștri, jîn, că e o datorie sfântă la asemenea prilej, să amintim unele din figurile alese ale acestui jînut, cari au impus odată prin virtușile lor, prin hărnicia lor, în sânul poporului român.

În vederea acesteia, mai întâi avem, să ne aducem aminte cu respect, că *grăniceri* au fost odată românii din acest orășel, ca cei mai vechi locuitori băștinași ai lui. *Grăniceri călărești*, care nu odată au răscumpărat prin sângele lor dreptul stăpănirii asupra acestor hotare. Dintre acestia, din copilărie îmi aduc aminte de stăruitorii *Brătोești*, de energicul *Răjii Efrem*, ziditorul școalei române din jos, eu tovarășul său nedespărșit: fericitul *Crișan*, odinioară învățator ze'os, apoi primar al acestui orășel, și alți mulți, pe cari nu pot eu în pripă să-i înșir,

până la cel mai nou vlăstar al lor, stîns în zilele noastre cu atăta durere, neuitatul nostru prieten: *Dumitru Marcu*, un suflet generos, gata întotdeauna de sacrificiu pentru promovarea cauzelor noastre publice.

Să nu uităm apoi, că în acest orășel s'a adăpostit la bătrânețele sale, coborând aici dela Geoagiul-de-sus și vestitul căpitan din 1848, preotul *Nicolae Repede*, mâna dreaptă a strajnicului comandant al legiunilor române din 1848/9: *Axentie Severu*, în a cărui absență, din cauza ranei sale, i-a condus la biruință legiunile. Unii dintre D-voastră, poate, că-și aduc aminte încă, de această figură de atlet din trecutul nostru, deoarece numai cătră anti 1880 s'a stîns dintre noi.

E crud, când ajunge poporul să-și ia însuș satisfacșia pentru nedreptășile suferite. Atunci, precum dovedește istoria, nu mai e îndurare. Așa a fost pe aici, durere, în 1848/49, când părinșii noștri au trebuit să aleagă între viașă sau moarte.

Dar cine e de vină, dacă trușășii inconștienșii au aruncat tăciunele revolușiei, au terorizat, au dat foc satelor acestei împrejurimi și au aprins furia poporului, care, în potopul ei deslănușit, nu mai cunoaște margini. Se poate, că în furia sa, poporul va fi trecut uneori marginile. Dar în focul luptei, cine e în stare să-și măsoare tot pasul după formulele tuturor închipiurilor?... So-coteala a fost mare și trușia nu și-a luat decât răsplața. Noi le-am întîns de atâtea-ori *ramura de maslin*, ca să trăim în pace și liniște, dar glasul nostru a fost glasul celui ce strigă în pustie, și destinul și-a urmat cursul său nefînduplecat.

Așa au fost părinșii noștri din generașia trecută pe aceste plaiuri.

Conduși de cel mai curat ideal și patriotism adevărat. Iar noi, astăzi, de virtuțile lor și de sufletul lor mare, avem să legăm firele pentru *continuarea operei de educație și de cultură a poporului român*.

Noi n'avem trebuință să batem câmpii, ca să găsim pilde de orientare pentru viitor. *Părinții noștri ne-au deschis drumul* pentru toți ramii de muncă, economică, culturală, națională, etc. N'avem decât să-i urmăm cu credință și cu devotament. Astfel vom pune temelie sănătoasă pentru dezvoltarea și propășirea neamului nostru. La această muncă vă invit, iubitorilor frați, în numele conducerii noastre și vă salut respectuos, declarând adunarea deschisă."

* * *

Cuvântul de deschidere a fost întâmpinat cu vil aclamări. Adunarea a decurs solemn, după programa stabilită înainte de vechiul comitet al despărțământului, cu colaborarea conferențiarului propagandist al Asociațiunii, domnul *Ioan Neagoe*.

a) S'au înscris 4 membri noi pe viață și 12 activi, achitându-se imediat taxele: 2700 Lei.

b) S'a ales noul comitet al despărțământului, pe un period de 5 ani, precum urmează: Președinte dl *Petru Suciu*, preot în Teiuș. Vice-preș. dl *Vasile Bărlușiu*, preot în Teiuș. Secretar dl *Iosif Pop*, preot în Galțin. Cassier dl *Ioan Bogdan*, șeful percepț. Teiuș. Controlor dl *Ioan Lucaciu*, învâț.-dir., Teiuș. Bibliotecar dl *Vasile Pop*, preot, Teiuș. Econom dl *Sever Selăgian*, propr. Teiuș. Membrii în comitet domnii: Dr. *Ioan Herlea*, prim-pretor, *Bazil Băcilă*, șef de gară, *Amos Frâncu*, preot, *Liviu Dumitrescu*, preot, *Mihail Pușcaș*, preot, *Cornel Domșa*, inv.-dir.,

Victor Aron și *Nicolae Crețiu*, proprietari.

Dl președinte *Petru Suciu*, mulțămeste pentru încredere și apelează la colegii mai tineri îndeosebi, ca prin împreună lucrare, să se poată realiza cât mai deplin nădejțile puse în noul comitet, pentru înaintarea culturii poporului român.

Tinerimea intelectuală din loc, a dat, seara la 8 ore, o reprezentație teatrală bine succasă, anume două piese de câte un act. Subiectul uneia, din viața școlară a fetțelor adolescente, foarte bine produs. Se vedea, că unele dintre dșoarele diletante erau încă pe băncile școalei, iar altele abia răsărite din acele bănci, încât toate se simțiau încă de-abinele în elementul lor.

A doua piesă e din viața socială: *Clubul Doamnelor*, cu lectură literară, afecții de modă, rivalități, etc. din viața doamnelor tinere cu dispoziție pentru distracții. Piesa s'a desfășurat cu mult umor.

Diletanții și declamantele s'au degajat bine de rolurile lor.

Câteva piese muzicale încă executate de un cor mixt, sau de bărbai, ar fi complectat *ansamblul* foarte nimerit. Rostul școalei noastre va năzui, fără îndoială, să complecteze în viitor.

Inceputul s'a făcut și e promițător. Cu bun îndemn se poate desăvârși, pentru mulțămirea tuturor celor chemați.

Alfa.

*

„*Astra*“, organ săptămânal al despărțământului *Mureș*. Director și redactor resp.: *Vasile Al. George*. Red. și Admin. *Târgu-Mureș*, Bulevardul Regina Maria 84; Abonamente: pe an p. instituții 200 Lei, p. particulari 1:0 Lei, p. țărani și muncitori 100 Lei.

Un organ de propagandă culturală vrednic de însemnat aici. Dl

Vasile Al. George îndeplinește, cu comitetul desp. Mureș împreună, o muncă de pionier, laudabilă. Colaboratori mănuiitori buni de peană și entuziaști. Dorim viață lungă acestui organ chemat să dea îndemnuri prin județul Mureșului. Remarcăm articolele ultime ale dlor: *Vasile Al. George* (împotriva absurdității anti-tezei: regătean-ardelean, împotriva sectarismului), *I. Bozdog* (De ce ne numim „Astra“), președ desp. Mureș; *Dr. E. Dandea*, adv., primarul T.-Mureșului (Organizarea producției agricole prin întovărire cooperativistă), foiletoanele „Din trecutul nostru“ de *G. Ciortea*; inspector școlar *Pantelimon Diaconescu* („Alegerea carierii“), *Dr I. Vancea*. Cronici economice, juridice, culturale, medicale, dau informații prețioase membrilor „Astrei“ mureșene.

În *Sighet* a apărut o nouă gazetă culturală, intitulată „*Astra Maramureșului*“. E organul săptămânal al desp. Maramureș. În articolul program se spune că: „Va lupta pentru instăpânirea și întărirea pe aceste plaiuri a elementului românesc prin cultură, muncă, sănătate și armonie și prin întrebuițarea energiilor, cari izvoresc din întovărișiri, meserii, comerț“. Dorim viață lungă acestui nou organ de publicitate.

„*Meseșul*“, cealaltă gazetă culturală a desp. central al „Astrei“ din jud. Sălaj (Red. și adm. *Zălău*, Biroul „Astrei“) a ajuns în anul al III-lea. E bine redactată, sub conducerea dlui *Dr. Nicodim Cristea* și a red. resp. dl *L. Ghergariu*. Așa d. e. în Nr. 5 avem un frumos art. de fond pentru portul național.

Bine redactat, fiecare număr, din „*Foia noastră*“, săptămânală, din Cluj, „foaie de propagandă populară în serviciul Asociațiunii, „Astrei“, scrisă pentru luminarea poporului român“. Cu sfaturi practice, răsgândite, beletristică bună, din autori de seamă, ocotnd politica militantă, „*Foia noastră*“ merită să se răspândească în cercuri cât mai largi la sate. (Administr. Cluj, str. Memorandului 22, pe an 160 Lei; 1/2, an 80 Lei).

Cum e laudat în Franța un pictor român: În Franța se bucură în zilele noastre pictorul român *Stoenescu* de un bun renume. Iată ce scrie criticul artistic reputat *Thiébauld-Sisson* în ziarul „*Le Temps*“ (12XII 1926) despre o expoziție a dlui *Stoenescu*, deschisă la Paris: „Franța nu este singura țară, care are pictori buni. Iată aici pe unul, care a văzut lumina zilei în România și ale cărui portrete, vederi din Paris și din Veneția, ale cărui „naturi moarte“ și flori sunt acelea ale unui maestru. Întâiul merit al celor 85 de piese expuse de *Stoenescu*, în foburgul St. Honoré 78, în galeria Charpentier, constă într-o personalitate, care nu se poate denega. Această personalitate este cu atât mai remarcabilă cu cât St. și-a făcut educația în Paris. A fost elevul lui Jean-Paul Laurens, a cărui austeră și nobilă siluetă a pictat-o într'un portret într'adevăr admirabil — portret împrumutat expoziției acesteia din partea Muzeului Luxembourg (galeria de de tablouri și sculpturi moderne a Statului francez). Acest elev al lui Jean-Paul n'a împrumutat, la urma-urmelor, dela maestrul său altceva decât conștiințiozitatea sa severă și soliditatea-i frumoasă de a pune toate la locul lor.

„Pentru întreg restul este cel însuș. E mai cu seamă în urma măreției unei colorii în care nuanțele negre, savuroase și bogate se însoară (îmbină) cu nuanțe gris plăcute, cu o căldură potolită de roșu sombru și de o nuanță roșcată. Dar paleta aceasta n'are nimic exclusiv. O face să servească, în portret, ca să ridice caracterul tipurilor și accentul fizionomiilor masculine. Îi substituie, în vederile sale din Paris și din Veneția și în „naturile“ sale „moarte“, colorașunile legere și proaspete cu seducerea cea mai rară. Se pricepe să fie, pe schimbate, fin și tare. *Stoenescu este unul din cei mai buni pictori ai timpului acestuia.*“ T.—S.

Europa sărăcește! Dă alarma ca mulți alți economiști, sociologul *Gustave Le Bon*. Iată câteva consta-

tări dureroase, cari ar trebui comentate și la noi.

Sărăcirea Europei este una din consecințele cele mai evidente ale războiului mondial. „Rezervele acumulate în urma unor sforțări pline de paciență din partea mai multor generații sunt epuizate și greutatea de a le reinnoi sporește pe zi ce merge.

Această sărăcire se observă în toate țările, și în Anglia (care are 150,000 de șomeri).

Francezii au pierdut patru părți din cinei, din averile lor. „Perturbările financiare (din Franța) au creat... sărăcirea unor anumite clase sociale și îmbogățirea altora, adică deplasarea averilor. Vechii rentieri au fost ruinați aproape în întregime; țăranii și comercianții au văzut, — dimpotrivă, cum li se ridică considerabil veniturile“.

Amenințarea, care crește mereu pentru Europa este crescândă independență industrială a țărilor asiatice, colonii, țări sub protectorat, etc. „Universul asiatic a ajuns rivalul Europei“.

Gi stove Le Bon își termină astfel articolul din „Les Annales“ (26 XII. 1928): „Câtă vreme lumea nouă (America), în urma unor fatalități ale evoluției moderne, ajunge din ce în ce mai ostilă vechiului continent, acesta luptă penibilă ca să mențină pacea între diferitele popoare ale Europei și să calmeze disensiunile, cari le despart... Principiul de naționalitate a dus la paroxism naționalismele adormite... Cauze de conflict cresc pretutindeni.

„Orbite de uri seculare, popoarele europene nu ajung să se înțeleagă și cheltuiască pe armamente costisitoare ultimele rămășițe ale vechiei lor bogății. Partidele politice își dispută cu furie locul, ca să-și realizeze chimerele lor: *jaluizia, invidia și ura stăpânesc astăzi în Europa.* Cum să realizezi progres cu persistența unor astfel de sentimente?

„Statele europene nu vor scăpa însă dela ruina, care le amenință, decât ajungând să se unească, din

punct de vedere industrial și comercial, ca să fondeze blocul european, ale cărui contururi le-a schițat un ilustru bărbat de stat la Locarno, *Să prospereze unindu-se sau să piară, în certuri, aceasta este dilema ce se pune astăzi în fața Europei“.*

*

Ni se trimite această poezie și-i dăm loc la cronică.

Ahriman și Ormuzd.

„Nu-ți înalța privirea spre cerul
[înstelat]
Nu știrici eu ochii, năvalnic, înfinitul
Ești robul de galeră, în lanțuri
[fereci,
Ce n'ai s'ajungi vreodată, nici chiar
[în gând, zenitul“.

„Nu 'ntinde mâni trudite în sus:
[excelsior]
Iar gura-ți să blăsteme, să muște
[și să 'njur
Așa ești „omul zilei“, cu pace și
[onor,
Pe-o lume târbăctă de gânduri sece,
[sperjure“.

„Să n'arunci nici sămânța blândei
[și-a iubiri]
Nu aminti că-s una: colibă și palat
Vai, biete-efemeride! Ai chinuri ca
[martirii].
De plebea cugetării vei fi crucificat!...“

— „Cum? Nici un strop de-albas
[în sufletul setos?
Cum? E oprită 'n lume beteala
[siderală].
Pe fruntea îndreptată spre nobil,
[spre frumos?
Apelul pentru milă îl luași...
[sporovăială?“

„Iconoclaști de-altare! De vanitate
[piini!
Făuritori de sate și-orășe incendiate!
Voi nu simțiți durerea la mii de
[orfelini?
Dă chem în judecată: de „les-
[umanitate!“...“